

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Elis Lõiv

**KARS §-s 141 SÄTESTATUD VÄGISTAMISE OBJEKTIVSE KOOSSEISU
MUUTMISE VAJALIKKUS JA VÕIMALIKKUS**

Magistritöö

Juhendaja

PhD Anneli Soo

Tartu

2023

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. Vägistamise koosseis täna	10
1.1 Vägistamise koosseisu tee tänasesse.....	10
1.2 Rahvusvahelisest kontekstist tulenev diskussioon ja kriitika Eestis kehtiva vägistamise koosseisu osas.....	18
1.3 Kehtiva koosseisu ulatus erinevate vägistamisjuhtumite katmisel	28
2. Probleemid võimaliku vägistamiskoosseisu muutuse valguses.....	34
2.1 Määratletuse põhimõte ja sellest tulenevad probleemid pakutavas vägistamise koosseisus	35
2.2. <i>Ultima ratio</i> ja proportsionaalsus.....	49
2.3 Tõendatus subjektiivselt küljelt. Süütuse presumptsioon.....	54
KOKKUVÕTE	63
SUMMARY	67
KASUTATUD ALLIKAD	72

SISSEJUHATUS

Tulenevalt põhiseaduse §-dest 19 ja 20 on igapähe valikuvabadus kellega, millal ja mil viisil ta seksuaalvahekorda astub. Isiku seksuaalset enesemääramisõigust rikutakse olukorras, kus temaga astutakse suguühtesse või kaasatakse ta muu seksuaalse iseloomuga teo toimepanemisse tahte vastaselt.¹ Riigikohtu seisukohast ei ole sugulise iseloomuga teoks igasugune ühemõtteliselt seksuaalse tähendusega käitumine, vaid selle korral peab olema tahte vastaselt tegevusse kaasatud isiku õigushüve riive piisavalt oluline. Teise isiku tema tahte vastaselt suguühtesse kaasamisel on tegemist alati õigushüve olulise kahjustamisega. Olukorras, kus pannakse toime muu sugulise iseloomuga tegu, on vajalik anda kohtul üksikjuhtumi põhjal õigushüve kahjustamisele hinnang, tuginedes konkreetsetele faktilistele asjaoludele ja teo toimepanemise asjaoludele.²

Karistusõigus on loodud meie inimeste kooselu aluste ehk õiguskorra kaitseks. Lisaks ei ole karistusõigus kõikehõlmav õigushüvede kaitseüsteem, vaid kaitseb üksnes teatud hüvesid. Selle eesmärk on kaitsta ennekõike kõige tähtsamaid hüvesid. Karistusõigus annab lisandi olemasolevale korrale või alustele, olles aktessoorne. Seega ei ole karistusõiguse ülesandeks luua ega kujundada, vaid kaitsta olemasolevat ühiskondlikku- või riigikorda ja selle põhiväärtusi.³ Fragmentaarne ja aktessoorne karistusõigus toimib subsidiaarselt ning seda kasutatakse üksnes olukorras, kui see pole teiste õigusharude abil võimalik või see oleks ebapiisav.⁴ Karistusõigust ei vaadelda seetõttu alternatiivina, vaid lisanduva võimalusena avaliku- või tsiviilõiguse kõrval.⁵ Karistusõigust saab nimetada ka fragmentaarseks, kuna see toimib *ultima ratio* põhimõttel ehk äärmise abinõuna. Fragmentaarsust on peetud oluliseks kuna see tagab kriminaalõiguse süstemaatika ja ulatuse.⁶ Tekib küsimus ka selle üle, millist olukorda võib nimetada selliseks, mis nõuab äärmise abinõuna karistusõiguse sekkumist.

Praegu kehtiv vägistamise koosseis sisaldub KarS § 141 lg-s 1 ning selle kohaselt on vägistamiseks teise inimese tahte vastaselt temaga suguühtesse astumine vägivallega või

---

¹ Materiaalõiguslikud probleemid Riigikohtu 2018. a isikuvastaste süütegude asjas. Artikkel kohtute aastaraamatus. Tartu: Riigikohtu õigusteabe – ja koolituskeskus 2019, lk 4. – https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/ylevaated/2019/10_Isikuvastased_suuteod.pdf (11.03.2023).

² RKKKo 1-16-5792, p 15.

³ Sootak, J. (koost). Karistusõiguse alused. Tallinn: Juura 2003, lk 57.

⁴ *Ibidem*, lk 57-58.

⁵ Karsai, K. *Ultima Ratio and Subsidiarity in the European Criminal Law*. – FORUM: ACTA JURIDICA ET POLITICA 2013 3(1), lk 54.

⁶ Melander, S. *Ultima Ratio in European Criminal Law*. – European Criminal Law Review 2013, vol. 3(1), lk 51.

kasutades ära isiku seisundit, milles ta ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimunust aru saama. Selleks, et mõista isik süüdi vägistamises, ei piisa üksnes nõusoleku puudumisest. KarS § 141 lg-s 1 kirjeldatud koosseisu täitmiseks on lisaks nõusoleku puudumisele oluline, et see oleks toime pandud sundimisteo abil. Seega peab esinema nii sundimisteo kui ka nõusoleku puudumise vahel finalistlik seos, mis tähendab, et sundimistegu kasutatakse kannatanu tahte murdmiseks.⁷ Sundimisteoks loetakse vägivalda, millele kannatanu osutab vastupanu. Lisaks loetakse sundimiseks isiku vastupanuvõimetuse või kaitsetuse ärakasutamist ja olukorda, kus kannatanu ei saa toimunust aru, kuid sellele vaatamata astutakse temaga suguühtesse.⁸

Reguleerides seksuaalse enesemääramisega seonduvaid tegusid ning neid kriminaliseerides peab Eesti arvesse võtma ka eesmärged ja kohustusi, mis tulenevad erinevatest rahvusvahelistest kokkulepetest. Oluline vägistamise reguleerimisel suunda kujundav rahvusvaheline leping on 11.05.2011. a naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioon (edaspidi Istanbuli konventsioon). Istanbuli konventsioon jõustus Eestis 01.02.2018. a ning konventsioonis on vägistamine defineeritud Eestiga võrreldes erinevalt. Nimelt peavad konventsiooniosalised võtma artikli 36 punkti 1(a) kohaselt vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et sugulise iseloomuga teona mingi kehaosa või eseme viimine teise isiku tuppe, pära- või suhu ilma teise isiku nõusolekuta oleks kriminaliseeritud. Seega kirjeldab konventsioon vägistamise koosseisu üksnes läbi nõusoleku puudumise ja võrreldes Eestiga ei ole konventsiooni kohaselt vajalik vägistamise koosseisu täitmiseks tahte murdmise vahendina tuvastada vägivalda või abitu seisundi ärakasutamise esinemist. Siiski on Eesti konventsiooni ratifitseerimisega võtnud endale kohustuse täita konventsioonist tulenevaid kohustusi. Istanbuli konventsiooni täitmise raames tehakse ka liikmesriikidele hindamisi. Istanbuli konventsiooni järelevalve ekspertgrupp GREVIO esitas 17.11.2022. a aruande konventsiooni täitmise kohta Eestis. GREVIO viitab aruandes asjaolule, et Eestis ei ole vägistamise koosseisu sõnastust viidud vastavusse Istanbuli konventsiooni artikliga 36 ning nõuab, et Eesti viiks muudatused sisse võimalikult kiiresti.⁹

---

⁷ Kurm, M., KarSK § 141 komm 3.5.1 – Karistuseseadustik. Komm vlj. 5. vlj. Tallinn: Juura 2021.

⁸ *Ibidem*, § 141 komm 3.4.2., 3.4.3.

⁹ Council of Europe. GREVIO Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention). Estonia. France, 17.11.2022, lk 49. – <https://rm.coe.int/grevio-inf-2022-32-eng-final-report-on-estonia-publication/1680a8fcc2#page=50&zoom=100,92,485> (10.04.2023).

Istanbuli konventsiooniga liitumise järgselt on paljud riigid muutnud oma siseriiklikku seadusandlust ning seehulgas muutnud vägistamise koosseisu vastavaks artikli 36 punkti 1(a) sõnastusega. Seega on mitmed riigid, sh näiteks Rootsi, Taani ja Kreeka, loobunud sellisest koosseisust, kus lisaks nõusoleku puudumisele oleks vajalik tõendada ka muude koosseisu asjaolude esinemist, näiteks vägivalda või abitusseisundit.¹⁰ Muudatustele on andnud hoogu lisaks konventsioonile ka erinevad kampaaniad naiste õiguste kaitseks ja naistevastase vägivalda kaotamiseks.¹¹

Lisaks esitas Euroopa Komisjon 08.03.2022. a Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi ettepaneku, mis käsitleb naistevastase vägivalda ja perevägivalda tõkestamist (edaspidi EL direktiivi ettepanek).¹² Kavandatava direktiivi kohaselt planeeritakse muuhulgas kriminaliseerida vägistamine nõusoleku puudumise alusel.¹³ Seega on ka Euroopa Liidu tasandil kavas muuta vägistamise koosseisu ning ühtlustada seda liidu tasandil. Juhul, kui kavandatav direktiiv vastu võetakse, siis ettepaneku artikli 50 punkti 1 kohaselt tuleb liikmesriikidel direktiivi täitmiseks vajalikud õigus- ja haldusnormid jõustada hiljemalt kaks aastat pärast direktiivi jõustumiskuupäeva. Kuigi direktiivi vastuvõtmiseni läheb veel aega, on selle vastuvõtmise korral vajalik ka Eestis vajalikud muutused vastu võtta.

EL direktiivi ettepaneku osas on esitanud ka Eesti oma seisukohad. Seisukohad valmistas ette Justiitsministeerium, kuulates eelnevalt ära erinevate huvigruppide arvamuse. Justiitsministeeriumi hinnangul on direktiiv vajalik, kuid miinimumreeglite kehtestamise osas on tähtis õigusselguse ja paindlikkuse säilitamine. Valitsus kiitis Justiitsministeeriumi seisukohad heaks rõhutades, et Eesti toetab üksnes hädavajalike miinimumnõuete sätestamist ja minimaalset ühtlustamist välistamaks olukorda, kus tekib vajadus muuta liikmesriigi karistusõiguse aluspõhimõtteid.¹⁴

Seega nähtub eelnevast, et vägistamise koosseisu muutmine on päevakorras nii Istanbuli konventsiooni kui ka EL direktiivi ettepaneku raames. Sellised arengusuunad tekitavad

---

¹⁰ Amnesty International. Let's talk about „yes“: Consent laws in Europe. 17.12.2020. – <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2020/12/consent-based-rape-laws-in-europe/> (22.03.2023).

¹¹ Näiteks Amnesty International - <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2018/11/rape-in-europe/>. Samuti näiteks Euroopa Komisjoni üleskutse - <https://www.coe.int/en/web/pristina/-/sex-without-consent-is-rape-european-countries-must-change-their-laws-to-state-that-clearly-> (10.04.2023).

¹² Euroopa Komisjon. Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv, mis käsitleb naistevastase vägivalda ja perevägivalda tõkestamist. COM(2022) 105, 08.03.2022. – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:52022PC0105> (10.04.2023).

¹³ *Ibidem*, lk 4.

¹⁴ Ibrus, K. Eesti kinnitab naistevastase vägivalda tõkestamise direktiivi vajadust, kuid tahab olla paindlik. 07.08.2022. – <https://epl.delfi.ee/artikkel/120017538/eesti-kinnitab-naistevastase-vagivalda-tokestamise-direktiivi-vajadust-kuid-tahab-olla-paindlik> (13.03.2023).

paratamatult küsimuse meie õiguse ja seadusloome edasisest arengust – kas ka Eestis peaks muutma vägistamise koosseisu selliselt, et põhikoosseis eeldaks üksnes seksuaalvahekorra osas nõusoleku puudumist ning vägivald ja abitusseisund kui tahte murdmise vahendid lisada raskendavateks asjaoludeks. Teisalt tekib küsimus, kas selline muudatus on vältimatult vajalik ning millises ulatuses katab hetkel kehtiv vägistamise koosseis erinevaid vägistamisjuhtusid.

Koosseisu muutmise vajalikkuse küsimuses lahknevad Eestis arvamused kaheks. Ühelt poolt toetatakse seaduse muutmise ideed ja leitakse, et vägivald ja abitusseisundi esinemise kui tahte murdmise vahendi eemaldamine koosseisust on vajalik ning muudab süüdimõistmise kergemaks. Teisalt on ka kriitikuid, kes leiavad, et seaduse muutmine ei lahenda probleemi ega muuda õigussüsteemi protsessi lihtsamaks. Hetkel kehtiva KarS § 141 lg 1 järgi on nõusoleku üle otsustamine keeruline ning hõlmab endas lisaks nõusoleku puudumisele ka vägivald või abitusseisundi ärakasutamise aspekti tõendamist, mis praktikas on tekitanud laialdast poleemikat. Olukorras, kus kannatanu tugineb arusaamisvõimetusele, on vajalik hinnata ka poolte eelnevat suhtlemise kulgu ja käitumist süüdlase ja kannatanu vahel. Kui kannatanul meenub sündmuste kulgu, siis eeldatakse arusaamisvõime olemasolu, mis tekitab omakorda probleeme.¹⁵

2021. aasta aprillis Sotsiaalkindlustusameti poolt korraldatud seksuaalse väärkohtlemise uuringu kohaselt oli Eestis viimasel aastal vägistamist kogenud umbes 7400 isikut, kuid registreeriti vaid 152 juhtumit. Sellest tulenevalt järeldab Kadi Viik, et Eestis jääb registreerimata umbes 98-99% vägistamisjuhtumit, kohtusse jõuab vaid 0,7% juhtumitest ja süüdimõistva otsuseni 0,5% juhtumitest.¹⁶ Naistearst Kai Part leiab, et vägivald tundemärke sageli ei leida, samuti ei suudeta tõendada abitusseisundit. Tartu naistearstid Kai Part ja Made Laanpere taotleavad, et vägistamist tuleks defineerida ennekõike läbi nõusoleku puudumise ning nende hinnangul muudaks see menetluse stiili ja kvaliteeti.¹⁷ Justiitsministri Lea Danilson-Järgi hinnangul langevad hetkel väljapoole praegust vägistamise definitsiooni juhtumid, kus naine ei pruugi vastupanu osutada.¹⁸ Kirjanik ja MTÜ Julge Rääkida asutaja

---

¹⁵ Viide 7, § 141 komm 3.5.2.

¹⁶ Viik, K. Seksuaalvägivald ohvrid Eesti õigussüsteemi nõiarings: kohtupidamine tundub sageli hoopis ohvri üle käivat. 24.09.2021. – <https://feministeerium.ee/seksuaalvagivald-ohvrid-est-oi-gussusteemi-noiarings/> (25.03.2023).

¹⁷ Jõgi, A. Naistearstid Kai Part ja Made Laanpere: vägistamise definitsiooni tuleb muuta. 18.06.2021. – <https://tartu.postimees.ee/7274595/naistearstid-kai-part-ja-made-laanpere-vagistamise-definitsiooni-tuleb-muuta> (25.03.2023).

¹⁸ Danilson-Järg, L. Nõusoleku puudumine olgu kuritegu. 01.07.2021. – <https://arvamus.postimees.ee/7282671/lea-danilson-jarg-nousoleku-puudumine-olgu-kuritegu> (25.03.2023).

Sass Henno viitab probleemile, et kohtusse jõuavad vaid üksikud uimastatud ohvri lood.¹⁹ Jurist Sven Anton leiab, et seadus praegusel kujul jätab ohvri enamasti kaitseta ja karistab ründajaid üksnes erijuhtudel, kuna nõutakse vägivalda või abitusseisundi esinemist.²⁰

Kriitikud seevastu leiavad, et seadusmuudatus ei lahenda probleemi, mida pooldajad soovivad lahendada. Lõuna ringkonnaprokuratuuri prokurör Raul Heido sõnul seisneb probleem selles, et vägistamiskuritegude puhul ei jõua suurem osa juhtumitest kohtusse väheste tõendite tõttu. Raul Heido hinnangul ei kergendaks kuriteokirjelduse ümbersõnastamine nõusoleku kaudu süüdimõistmist, kuna vaidlus kannatanu nõusoleku ja käitumise üle jääb alles ning samuti ei kaota see probleeme vägistamise tõendamisel.²¹ Jüri Ilvest leiab, et ettepanek vägistamist defineerida nõusoleku puudumise alusel tekib probleem süütuse presumptsiooniga, kuid mitmed seadusmuudatuse pooldajad justnimelt süütuse presumptsiooni ümberpöörämist nõuavad. Ilvest pöörab tähelepanu ka sellele, et muudatuste korral jääks võimalike tõendite hulk väiksemaks, kuna alles jääb vaid sõna sõna vastu olukord.²² Kohtunik Paavo Randma on vägistamise koosseisu muutmisele andnud ka omalt poolt põhjaliku hinnangu. Randma rõhutab, et mingisuguse koosseisu karistatavaks kuulutamine ei mõjuta veel seda, kuidas süüteo uurimine edasi toimub. Tema hinnangul on vägistamise mõiste muutmine seetõttu ka tähtsusetu. Lisaks leiab ta sarnaselt Ilvestiga, et süütuse presumptsioon ei luba ka tõendamise koormist üle kanda, st panna süüteo toimepanijale kohustust enda süüd tõendada. Randma viitab ka teistele riikidele, kus on vägistamise mõistet muudetud, kuid see ei ole see kaasa toonud leevendust süü tuvastamisele – kasvab menetluste arv, kuid süüdimõistmiste statistika on jäänud sarnaseks muutuste eelse ajaga. Randma leiab, et kohtus isiku süü kindlakstegemine jääb muudatuste järgselt sama keerukaks.²³

Vägistamise koosseisu muutmise pooldajate ja kriitikute seisukohtadest peegeldub erinevaid probleeme, mis koosseisu muutmise raames võiksid tekkida. Teokirjeldusest vägivalda ja abitusseisundi eemaldamisel tekib olukord, kus tõendamist vajavateks koosseisuelementideks jäävad üksnes seksuaalvahekorra esinemise fakt ning teise osapoolte nõusolek või selle puudumine. Seega tekib küsimus, kas koosseisu sõnastuse viimine vastavusse Istanbuli

---

¹⁹ Henno, S. Kuidas õigustada vägistajaid? 14.07.2021. – <https://arvamus.postimees.ee/7292480/sass-henno-kuidas-oi-gustada-vagistajaid> (27.03.2023).

²⁰ Anton, S. Vägistamise kui kuriteo määratlemine. 20.07.2021. – <https://arvamus.postimees.ee/7304226/sven-anton-vagistamise-kui-kuriteo-maaratlemine> (27.03.2023).

²¹ Viide 17.

²² Ilvest, J. Nõusolek kui „õige“ käitumise eeldus. 06.07.2021. – <https://arvamus.postimees.ee/7286353/juri-ilvest-nousolek-kui-oige-kaitumise-eeldus> (21.03.2023).

²³ Randma, P. Kohtusaal magamistoas. 07.07.2021. – <https://www.err.ee/1608269793/riigikohtunik-paavo-randma-kohtusaal-magamistoas> (21.01.2023).

konventsiooni ja EL direktiivi ettepanekuga oleks kooskõlas karistus- ja kriminaalõiguse aluspõhimõtetega.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on teada saada, millisel määral katab hetkel kehtiv vägistamise koosseis ära ka need vägistamise juhtumid, mida soovitakse Istanbuli konventsiooni ja EL direktiivi ettepanekuga seaduse muutmise läbi saavutada. Samuti on vajalik selgitada, kas Eestis kehtiva vägistamise koosseisu Istanbuli konventsiooniga kooskõlla viimine võib ohustada erinevaid karistus- ja kriminaalõiguse aluspõhimõtteid, näiteks määratletuse põhimõtet. Seega on vajalik hinnata, kas koosseisu laiendamine aitaks kaasa muutustele, mida soovivad seadusmuudatuse pooldajad saavutada ning kas see on kooskõlas karistus- ja kriminaalõiguse aluspõhimõtetega.

Seetõttu on töö eesmärgiks leida vastused järgmistele küsimustele:

- 1) Kas Eestis kehtiv vägistamise koosseis hõlmab ka neid vägistamise juhtumeid, mida soovitakse kaitsta nõusolekust lähtuva koosseisu abil?
- 2) Kas Eesti peaks võtma vastu nõusolekust lähtuva vägistamise koosseisu ning kas selline koosseis aitaks hetkel Eestis kehtivast koosseisust efektiivsemalt isikute seksuaalse enesemääramise õigust kaitsta?
- 3) Kas nõusolekust lähtuv koosseis on vastavuses erinevate õiguse aluspõhimõtetega – ennekõike määratletuse, *ultima ratio*, karistuse proportsionaalsuse, ja süütuse presumptsioonist tulenevate tõendamisreeglitega?

Eesmärgi saavutamiseks käsitleb töö esimeses peatükis esmalt kehtivat vägistamise koosseisu. Esimese peatüki esimene alapeatükk annab ülevaate kehtiva vägistamise koosseisu kujunemisest. Seejärel analüüsitakse teises alapeatükis erinevatest rahvusvahelistest kokkulepetest ja eesmärkidest tulenevaid suundi, mis mõjutavad ka Eestit koosseisu osas muudatusi tegema. Lisaks antakse ülevaade nii seadusmuudatuse pooldajate kui ka kriitikute seisukohtadest kehtivale koosseisule, võttes arvesse ka meediast tulenevat diskussiooni. Diskussioonist ja kriitikast lähtuvalt analüüsitakse kolmandas alapeatükis hetkel Eestis kehtiva vägistamise koosseisu ulatust nende olukordade katmisel, mida Eestile käesolevalt ette heidetakse. Seega annab esimene peatükk hinnangu, kas ja millised vägistamise juhtumeid jäävad hetkel Eestis kehtiva koosseisu sõnastuse tõttu katmata.

Teises peatükis käsitleb töö muudatustest tulenevat probleematikat, võttes arvesse ka rahvusvahelist diskussiooni ja aspekte, mida koosseisu muutmise soovitakse lahendada. Muuhulgas analüüsitakse seda, kuidas suhestuvad erinevad õiguse aluspõhimõtted

nõusolekust lähtuva vägistamise koosseisuga. Seega hinnatakse esmalt, kas koosseisu uus sõnastus võib tekitada probleeme määratletuse põhimõttega. Teise peatüki teises alapeatükis analüüsitakse uue koosseisu sõnastust *ultima ratio* ja karistuse proportsionaalsuse küsimuses. Teise peatüki kolmandas alapeatükis käsitletakse süütuse presumptsiooni küsimust ning tõendamise seonduvaid probleeme, mis võivad uue koosseisu korral tõusetuda.

Käesolev magistritöö on õigusdogmaatilise olemusega, mistõttu eesmärgi saavutamiseks analüüsib autor peamiselt Eesti ja võõrkeelset erialakirjandust, kohtupraktikat ning Euroopa Liidu õigust ja Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendeid. Kuna töös on olulisel kohal ka spetsialistide arvamused ja hinnangud, siis kasutatakse töös ka erinevaid arvamuskäsitlusi probleemi tuuma lahtimõtestamiseks.

Märksõnad: seksuaalkuriteod, seaduste tõlgendamine, vägistamine, õiguspõhimõtted.

1. Vägistamise koosseis täna

1.1 Vägistamise koosseisu tee tänasesse

Eesti kuulus enne taasiseseisvumist Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu (edaspidi NSVL) ning seega kehtis Eestis alates 1. aprillist 1961. a Eesti NSV kriminaalkoodeks (edaspidi ENSV KrK). ENSV KrK § 115 lg 1 järgi oli karistav suguühendus naisisikuga vägivalla või vägivallaga ähvardamise abil või ära kasutades kannatanu abitut seisundit. Võttes arvesse kriminaalkoodeksis välja toodud ühiskonnaohtlikkuse aspekti, siis vägistamine liigitus raske kuriteo alla. Vägistamist nähti kui kuritegu naisisiku sugulise vabaduse ja sugulise puutumatus vastu. Kannatanuks võiks olla ENSV KrK järgi ka teo toimepanija abielunaine.²⁴

Pärast Eesti iseseisvuse taastamist kasutati kuni uue karistusseaduse vastuvõtmiseni kriminaalkoodeksit (KrK).²⁵ Pärast 1992. aastal uue Põhiseaduse vastuvõtmist oli valminud uus kriminaalseadustiku eelnõu, kuid see oli õigusteadlaste ja praktikute seas laialdaselt kritiseeritud, olles liiga vanameelne ja nõukogude süsteemi säilitada püüdev. Seetõttu leidis justiitsministeerium, et esmalt on vajalik sisse viia üksnes hädavajalikud muudatused ning käsitleda seda kui karistusõiguse reformi esimest etappi, millele järgneb lähimate aastate jooksul täieulatuslik reform uue seaduseelnõu kujul.²⁶ Uus redaktsioon KrK-st kehtestati 1. juunil 1992. aastal ning KrK kehtis kuni KarS-i jõustumiseni 01.09.2002. a.²⁷ 1992. aasta reformi käigus vägistamise koosseisu ei muudetud ning selle sõnastus jäi samasuguseks ENSV KrK §-ga 115.

Pärast 1992. aasta karistusõiguse reformi planeeriti karistusõiguse revisjoni ligi kümme aastat. Kõige suurem vajadus oli kuriteo- ja väärteoõiguse läbivaatamise ja korrastamise järele.²⁸ Justiitsministeerium leidis 1995. aasta lõpus, et vajalik on läbi viia radikaalne karistusõigusreform ning töötada välja täiesti uus, euroopalik karistusõigus. Lõplik otsus asuda uut seadustikku looma langetati 08.04.1996. a ning samal nõupidamisel määratleti ka uue karistusõiguse sisu põhijooned. Eeskujuks võeti Euroopa riikide uuemad

---

²⁴ Raal, E. ENSV KRKK, § 115 komm 1. – Kriminaalkoodeks. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Eesti Raamat 1972.

²⁵ Lõhmus, U. Põhiõigused kriminaalmenetluses. Tallinn: Juura 2019, lk 34.

²⁶ Sootak, J. (koost). Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura 2015, lk 227.

²⁷ *Ibidem*, lk 228.

²⁸ *Ibidem*, lk 237.

karistusõiguslikus kodifikatsioonid, peamiselt Saksamaa *Strafgesetzbuch* ja Prantsusmaa uus 1994. aasta *Code penal*. Peamiselt lähtuti Saksa õigusest süüteomõiste väljatöötamisel ja Prantsuse õigusest karistusi ja mõjutusvahendeid käsitleva osa ettevalmistamisel.²⁹

Uus karistusseadustik võeti vastu 01.09.2002. a ning selles reguleeriti vägistamist § 141 lg-s 1 samaselt praegusega ehk vägistamiseks loeti teise isiku tahte vastaselt suguühendusse astumist, kui see on toime pandud vägivallaga või abitusseisundit ära kasutades. Seega on jäänud sarnaseks sõnastus ning ka sanktsioonimäär, milleks on üks kuni viis aastat vangistust. Siiski on toimunud olulisi muutusi vägistamise koosseisu tõlgendamise ja sisu osas.³⁰ Samuti muudeti ka KarS § 121 ehk kehalise väärkohtlemise koosseisu. Nimelt oli ka reformi eelsel perioodil vägistamine liitkoosseis, mille üheks elemendiks oli vägivalla kasutamine. Kehalises väärkohtlemises muutus oluliseks raskusastme määramine, et vältida ülekriminaliseerimist. Selleks võeti aluseks kohtuarstlikus korras toodud liigitus vigastuste lühi- ja pikaajaliseks. Lisati ka kvalifikatsioon lähi- või sõltuvussuhtes toime pandud vägivallale.³¹ Esialgu ei olnud KarS-is vastutuse diferentseerimise aluseks kannatanu sugu või seksuaalakti loomulikkus, vaid riive ulatus seksuaalsele vabadusele ja keha puutumatusse. Eristati seega sundimisteo raskust ja kehalise puutumatusse vastase seksuaalkuriteo raskust.³²

Diferentseerimisalustest loobuti 23.12.2013. a jõustunud seadusega ning kõiki seksuaalkuritegusid vaadeldi võrdsetena sõltumata sellest, kui intensiivselt üks või teine tegu inimese kehalist puutumatusst riivab.³³ Tunnistati kehtetuks KarS § 142 (sugulise kire vägivaldne rahuldamine), mis edaspidi kuulus KarS § 141 ehk vägistamise kohaldamisalasse. See omakorda tekitas olukorra, kus KarS § 141 järgi kvalifitseeritavad kuriteod olid väga erineva raskusastmega.³⁴ Tekkis probleem koosseisu määratletusega, kuna KarS § 141 tõlgendamine muutus väga laiaks, hõlmates muuseas näiteks arusaamisvõimetu lapse suguelundite puudutamist ja vägivallaga suguühendusse astumist.³⁵ 25.06.2015. a kehtestati seetõttu KarS § 141 lg 2 sanktsioon põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks osas, mis nägi ette noorema kui kümneaastase lapse suhtes sugulise iseloomuga teo vägivallata toimepanemise eest karistuse alammäärana ette vangistuse 6 aastat. Selleks, et tagada sanktsiooni põhiseaduspärasus, tegi seadusandja seksuaalse enesemääramise vastaste

---

²⁹ Sootak, J. Kriminaalpoliitika, lk 231-232.

³⁰ Viide 7, § 141 komm 2.1.

³¹ Sootak, J. Kriminaalpoliitika, lk 244.

³² Viide 7, § 141 komm 2.1.

³³ *Ibidem*, komm 1.2.2.

³⁴ *Ibidem*, komm 2.2.

³⁵ *Ibidem*, komm 1.2.2.

süütegude süsteemis 2019. aastal olulisi muudatusi, millega taastas varasemalt kehtinud KarS § 142 samalaadses sõnastuses KarS §-s 141¹.

Seega on viimasel sajandil karistusõigus ja selle põhimõtted Eesti õigussüsteemis teinud olulisi muudatusi ning vägistamise määratletus on olnud ajas erinev, kui koosseisu sõnastus on jäänud alates 2002. a KarSi jõustumisest samaks. Hetkel Eestis kehtiv vägistamise koosseis sisaldub KarS § 141 lg-s 1 ning selle objektiivse koosseisu täitmise eeldused on:

- 1) suguuhe süüdlase ja kannatanu vahel ja
- 2) alternatiivselt
  - a) kannatanu vastu kasutatakse vägivalda, mis on tõlgendatavad KarS 9. ptk 2. jaos kirjeldatud teona,
  - b) kasutatakse ära kannatanu vastupanuvõimetust või
  - c) kasutatakse ära kannatanu arusaamisvõimetust.³⁶

Vägistamise koosseis vägivalda esinemise korral on mitmeaktiline. Mitmeaktilise koosseisu korral on tegemist mitme teoga, millest vähemalt üks on sotsiaalselt aktsepteeritav ning vägistamise korral on selleks suguuhe.³⁷ Kui kasutatakse ära isiku abitusseisundit, siis võib olla vägistamine nii ühe- kui ka mitmeaktiline koosseis.³⁸ Vägistamise näol on tegemist liitkoosseisuga, kus rünnatakse lisaks enesemääramisõigusele ka kannatanu vaimset ja füüsilist tervist.³⁹

Suguühtesse astumisenäol saab käsitleda sellist olukorda, kus sugulises ühenduses osaleb vähemalt ühe poole suguorgan. Selline ühendus peab seisnema kas mehe peenise viimises naise tuppe, suhu või pärakusse. Lisaks loetakse suguliseks ühenduseks mõne muu kehaosa või eseme viimist naise tuppe.⁴⁰ Sugulist laadi tegu ei pea olema heteroseksuaalne, vaid võib olla ka biseksuaalne või homoseksuaalne.⁴¹ Tähtis ei ole ka sellise teo reproduktiivne kvaliteet, vaid ühenduse seksuaalne iseloom.⁴² Siiski ei loeta suguühenduseks vahekorda surnud isikuga, kuna surnu ei ole õiguslikult inimene.⁴³ Karistusseadustiku seletuskirja

---

³⁶ Viide 7, § 141 komm 3.1.

³⁷ Sootak, J. Karistusõiguse üldosa terminitest ehk elu seaduse fassaadi taga. *Õiguskeel* 2/2016, lk 9.

³⁸ Sootak, J. *Isikuvastased süüteod*. 6.vlj. Tallinn: Juura 2020, lk 113.

³⁹ RKPJKo 3-4-1-13-15, p 50.

⁴⁰ RKKKo 3-1-1-95-04, p 13.

⁴¹ Sootak, J. *Isikuvastased süüteod*, lk 114.

⁴² RKKKo 3-1-1-26-12, p 12.

⁴³ Viide 41.

kohaselt ei ole ka seksuaalse enesemääramise vastaste süütegude puhul vastutuse eristamise aluseks see, kui loomuliku või ebaloomuliku seksuaalkäitumise vormiga on tegemist, vaid kui intensiivselt sekkutakse isiku õigustesse (st seksuaalsesse vabadusse ja keha puutumatusesse).⁴⁴

Lisaks on koosseisu täitmiseks vajalik, et suguuhe on toime pandud ilma teise isiku nõusolekuta ehk kannatanu tahte vastaselt. Nõusolek kujutab endast seda, et suguuhtesse astumiseks peavad mõlemad osapooled seda soovima. Näiteks ei ole tegemist vägistamisega olukorras, kus tegemist on partnerite vahelise aktsepteeritud sadomasohhistliku vahekorraga, millega kaasneb ka vägivald. Samuti ei ole vägistamiseks vahekord arusaamatusvõimetu isikuga, teades, et viimane sellega nõustub. Sellised on näiteks olukorrad, kus kokkulepitud vahekord leiab aset vaatamata sellele, et üks partneritest on vahepeal raskelt joobesse jäänud.⁴⁵ Nõusoleku üle hinnangu andmisel ei saa otsustada üksnes kannatanu hilisematele ütlustele tuginedes, vaid võttes arvesse ka objektiivseid tehiolusid. Seega peab arvesse võtma ka seda, kas eelnevalt nõusolekut küsiti, kas vahekord katkestati kannatanu nõudmisel ja kas hilisem seksuaalset laadi käitumine katkestati. Seega peab nõusoleku üle otsustamisel hindama tervikuna kogu sündmuste käiku, kannatanu ja toimepanija omavahelist kokkusaamist ja nende suhtlemist.⁴⁶ Seejuures on Eestis praegu nõusoleku tuvastamisel kasutusel nn "ei tähendab ei" käsitlus, mille järgi peab kannatanu ütleva "ei" ning seejärel kasutatakse vägivalda tahte murdmiseks. Õiguskirjanduses on leitud, et *ei tähendab ei* mudel on põhjendatum kui vastupidine *jaa tähendab jaa* mudel, kuna jätab rohkem võimalust seksuaalakti spontaansusele ja emotsionaalsusele.⁴⁷

Esimese tahte murdmise teoalternatiivina on kannatanu tahet võimalik murda vägivallaga. Erinevates kohtuastmetes on sageli olnud selles osas eriarvamusi. Riigikohus on mitmel juhul leidnud, et vägivallast kui vägistamise koosseisutunnusest on võimalik rääkida siis, kui vägivallategu liigitub KarS §-des 120-121 kirjeldatud koosseisude alla. See on nõ kitsas vägivalla lähtekoht ning kehtib ennekõike vägistamise põhikoosseisu kohta.⁴⁸ Järelikult on oluline arvesse võtta, et KarS § 141 lg 1 järgi tuleb sarnaselt KarS §-le 200 näha vägivallas eelkõige KarS § 120 või § 121 kirjeldatud koosseisule vastavat tegu. Esinema peab finalistlik seos vahekorda astumise ja vägivallateo vahel, mis tähendab, et vägivald peab olema vahend,

---

⁴⁴ Karistusseadustiku eelnõu (119 SE) algatamise seletuskiri, Riigikogu IX koosseis, lk 92.

⁴⁵ Viide 7, § 141, komm 3.5.1.

⁴⁶ Viide 7, § 141, komm 3.5.2.

⁴⁷ Sootak, J. Isikuvastased süüteod, lk 117.

⁴⁸ Sootak J. Isikuvastased süüteod, lk 115.

mis kõrvaldab kannatanu vastupanu kui takistuse suguühteks.⁴⁹ Seejuures on oluline, et vägivald ei oleks suunatud vara, vaid isiku enda vastu.⁵⁰ See tähendab, et olukorras, kus on soovitud hõivata teise isiku vara, ei vastutata vägistamise korral vägivalla teoalternatiivi alusel.

Eeltoodust tulenevalt on vajalik vägistamise kontekstis vägivalla esinemise korral arvesse võtta KarS § 120 ja 121 koosseisutunnused. Kohtupraktikale tuginedes tuleb arvestada ka asjaoluga, et seksuaalkuritegude korral on definitsiooni laiendamisel vajalik silmas pidada kuriteo iseloomu ja väljendusviisi. Siiski langevad ka vägivalla mõiste alt välja mitmed olukorrad, mis seetõttu välistavad vägistamise koosseisu, näiteks kehaline väärkohtlemine ilma valu tekitamata, uinutamine, hüpnotiseerimine või kannatanu vabaduse piiramine. Sellises olukorras võib kõne alla tulla abitusseisund, kuid see on konkreetse juhtumi asjaoludest.⁵¹

Samuti võib probleeme tekitada ähvarduse tõlgendamine KarS § 141 kontekstis. Vägivald, mh ähvardus, võib olla ka teise isiku, näiteks kannatanu lähedase vastu suunatud.⁵² Siiski ei saa igasugust ähvardamist lugeda koosseisu täitvaks elemendiks, näiteks väheväärtusliku asja kahjustamisega ähvardamist või olukorda, kus isiku ähvardus seisneb vihjetes eelnevatele vägivallategudele või varasemale vabatahtlikule vahekorrale ja selle toimumise fakti avalikustamisele.⁵³ Eelmise vahekorra andmete avalikustamist võib näha ka kui delikaatsete andmete avaldamist, mis on juba hoopiski üheks väljapressimise koosseisutunnuseks. Just ähvardamise korral on oluline jälgida, kas on võimalik kasutada laiendavat tõlgendamist, kuna KarS § 141 sisaldab ähvardust KarS § 120 järgi ning eeldab seega kahe teo eraldi vaatlemist – suguühe ning ähvardus millegi osas mittenõustumise korral. Riigikohtu praktika eelnimetatud näidete kohta, mis puudutavad väheväärtusliku eseme kahjustamise ähvardust või eelnevatele vägivallategudele viitamist on näide kitsendavast tõlgendamisest, mis võib tekitada süüteo objektiivse koosseisu täitmisel olulisi probleeme. Näiteks viitamine varasemale seksuaalvahekorrale võiks olla aluseks vägistamise koosseisu ähvarduse elemendi täitmisel, kuna võib tekkida olukord, kus varasemalt positiivset seksuaalkogemust on võimalik süüteo toimepanijal kasutada negatiivses kontekstis kannatanu vastu, samuti on võimalik ka pikaajalise suhte lõppemisel teist isikut ähvardada erinevate piltide või videomaterjalide

---

⁴⁹ Sootak, J. Karistusõiguse üldosa terminitest ehk elu seaduse fassaadi taga. Õiguskeel 2/2016, lk 3. Samuti RKKKo 3-1-1-48-11, p 8.1.

⁵⁰ Viide 48.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² Viide 47.

⁵³ Viide 48.

avalikustamisega. Kohtupraktika peaks pigem suunduma ähvardamise kui koosseisuelemendi laiendava tõlgendamise suunas KarS § 141 koosseisu kontekstis. Kuigi laiendamine võib kaasa tuua ähvardamise määratletuse probleemi, saaks seda probleemi aidata lahendada väljapressimise koosseisu osise lisamine, mis seisneb ähvarduses avaldada delikaatseid isikuandmed.

Teiseks on võimalik kannatanu tahte murdmiseks kasutada ära tema abitut seisundit. Sellisel juhul on vajalik selgitada, milles abitusseisund väljendus ning kuidas ja kas süüdlane seda seksuaalvahekorra läbiviimiseks tahtlikult ära kasutas. Abitusseisundi korral peab olema nii põhjuslik kui ka finalistlik seos vahekorda astumise ja abitusseisundi ärakasutamise vahel.⁵⁴ Nagu eelnevalt mainitud, siis abitusseisundil on kaks alaliiki – vastupanuvõimetuse ära kasutamine ja arusaamisvõimetuse ära kasutamine. Seega tuginedes abitusseisundile on vajalik ka ära näidata, milles see täpsemalt seisneb.

Vastupanuvõimetuse korral saab kannatanu küll toimuvast aru, kuid ta ei suuda ennast kaitsta või selleks midagi ette võtta. See on olukord, kus kannatanu ei saa vastupanu osutada või loobub sellest, kuna on füüsiliselt nõrgem, hirmunud vms. Tegemist on nõ kannatanu kaitsetusega. Kaitsetuse korral saab süüdlane aru, et kannatanu on kaitsetus olukorras ja see võimaldab kannatanuga suguühtesse astuda või kergendab seda.⁵⁵ Kaitsetuse hindamisel on oluline silmas pidada sündmuse kohta, kestust ja võimalust abi saada. Selleks, et nentida kannatanu kaitsetust, on vajalik selgitada, kas objektiivse vaatleja jaoks oleks olukord selline, kus vastupanu osutamine on lootusetu ning abi kolmandatelt isikutelt ei oleks kättesaadav. Oluline on ka kannatanu vanus, tema psüühiline ja füüsiline seisund ja varasemad suhted süüdistatavaga.⁵⁶ Kaitsetus on seega olukord, kus kannatanu vastupanu osutamine on edutu või ta loobub sellest täielikult ning isik ei suuda ennast kaitsta mistahes sunnitud olukorra vastu. Kui rääkida kaitsetusest vägistamise kontekstis, ei tohi olla tegemist KarS §-is 120 või 121 välja toodud olukorraga, sest sellisel juhul ei oleks tegemist abitusseisundiga, vaid vägivallega.⁵⁷ Olukorras, kus kannatanu loobub vastupanu osutamisest, kuid oleks selleks võimeline, on oluline, et nii kannatanu kui ka süüdlane tajuksid kannatanu abitust. Seejuures on oluline, et mõlemad mõistaksid, et kannatanu katse vastu hakata ei annaks tulemusi. Sellises lootusetus olukorras ongi kannatanu vastupanuvõimet murtud ning süüdlane kasutab

---

⁵⁴ RKKKo 3-1-1-48-11, p 8.1.

⁵⁵ *Ibidem*, p-d 8–9.1.

⁵⁶ RKKKo 1-17-1629, p-d 20-22.

⁵⁷ Truu, M. Valikuliselt karistusseadustiku § 141 tõlgendamise probleemidest. *Juridica* 2016, nr 5, lk 325.

seada olukorda ära, et ületada kannatanu tahtevastatus suguaktiks.⁵⁸ Kaitsetus on küllaltki laialt määratletud seisund. Samuti võivad selle alla kuuluda ka olukorrad, kus isik loobubki vastupanu osutamisest näiteks hirmu või psüühilise takistuse tõttu.⁵⁹ Seega võib seisund kokku langeda või olla seotud ka vägivallaaktiga, näiteks enda kaitsmisest loobumine olukorras, kus on ähvardatud relvaga (mh kuulub siia alla ka üksnes relva näitamine), kuid ei pruugi. Praktikas ei ole kaitsetuks seisundiks siiski igasugune olukord, mis kannatanu vabadust mingil määral piirab, näiteks ei saa nentida kaitsetust olukorras, kus oleks võimalik ründaja lihtsalt endast eemale lükata ning seejärel lahkuda.⁶⁰

Arusaamisvõime puudumise aspektist eeldatakse abitusseisundis kannatanu vaimuhaigust või teadvuse häiret, mis pärsib kannatanu ümbruse tajumist või olukorra hindamist. Arusaamisvõimest räägitakse juhul, kui see tuleneb kas vanusest, vaimsest alaarengust või isiku füüsilisest seisundist ja joobest. Üheks arusaamisvõimetuse aluseks on ka lisaks vaimsele alaarengule või vaimuhaigusele isiku vanus. Tulenevalt KarS §-st 147 on alla 10-aastane laps arusaamisvõimetu ning temaga suguuhtesse astumine on alati vägistamine. Lisaks keelab KarS § 145 suguuhte täisealise isiku ja 10-15aastase lapse vahel, välja arvatud juhul, kui täisealise ja 14-16aastase isiku vanusevahe ei ole suurem kui 5 aastat. Samas ei ole selline laps alati loetav arusaamisvõimetuks KarS § 141 tähenduses.⁶¹ KarS § 141, 145 ja 147 eesmärgiks on kaitsta lapse kehalist puutumatust ning tema füüsilist ja vaimset tervist, kuid samas ei õigusta see veel sätete ülemäära laia tõlgendamist, kuna see võib viia *ultima ratio* ja määratletuse põhimõtte rikkumiseni.⁶² 10-15aastast last võib pidada ka olenevalt arengutasemest arusaamisvõimeliseks ning seega vanema kui 10aastase lapse vägistamise juhtumites peab kohus arusaamisvõimetuse eeldamise asemel seda igal individuaalsel juhul eraldi tuvastama ja põhistama. Selleks on võimalik määrata ka kohtuarstlikku ekspertiisi.⁶³ Noorema kui kümneaastase lapse vastu toime pandud mistahes sugulise iseloomuga tegu on aga alati subsumeeritav KarS § 141 lg 2 järgi ehk kvalifitseeritud koosseisuna.⁶⁴

Teine arusaamisvõimetuse alaliik on isiku vaimne alaareng. Vaimne alaareng ei tähenda aga automaatselt, et isik on arusaamisvõimetu. Kohus peab näitama, milles kannatanu arusaamisvõimetus väljendus ja kas ning kuidas süüdistatav seda olukorda seksuaalse

---

⁵⁸ Sootak, J. Isikuvastased süüteod, lk 119.

⁵⁹ Põhjalikumalt analüüsitakse situatsioonist tulenevat abitust alapeatükis 1.3 ning seda põhjusel, et just situatsioonist tuleneva abitusseisundi olukordade kaitse puudumist kehtivale koosseisule ette heidetakse.

⁶⁰ Viide 58.

⁶¹ Sootak, J. Isikuvastased süüteod, lk 120.

⁶² RKKKo 1-17-6580, p 11.

⁶³ RKKKo 3-1-1-45-07, p-d 13-14.

⁶⁴ RKPJKo 3-4-1-13-15, p 28.

vahekorra läbiviimiseks ära kasutas.⁶⁵ Vaimne alaareng peab olema tajutav konkreetsele süüdistatavale ning olukorras, kus eksperdi hinnangul esineb vaimne mahajäämus, kuid süüdistatav seda ei tajunud või see ei oleks tajutav kolmandale isikule, ei ole tegemist arusaamisvõimetuse ära kasutamiselega. Seda on vaja subjektiivse koosseisu tahtluse analüüsil hinnata rangelt teo toimepanemise hetkel tajutavaga ning hilisem psüühiline suhtumine ei ole vaadeldav tahtlusena selle teo toimepanemiseks.⁶⁶ Vaimne alaareng võib kohtupraktikas tekitada vastuolusid. Samas ei ole välistatud, et vaimse alaarenguga kannatanu saab küll adekvaatselt aru temaga toimuvast seksuaalaktist ning suudab seda väljendada, kuid arengupeatuse tõttu ei saa aru teo seksuaalsest olemusest.⁶⁷

Kolmandaks alaliigiks on kannatanu viibimine abitusseisundis oma füüsilise seisundi või joobe tõttu. Siia alla kuuluvad nii liikumisvõimetuse, teadvusetuse kui ka narkojoove või uinuti mõju all olemine. Joobeseisundit saab abitusseisundina käsitleda üksnes siis, kui kannatanul puudub võimalus temaga toime pandud tegudest aru saada ning osutada vastupanu.⁶⁸ Sageli on selliseks olukorraks kannatanu kas uinuti või alkoholi mõju all olemine ning see pärsib tema võimet mõista ümbritsevat olukorda või takistada toime pandavate tegude tegemist.⁶⁹ Seega saab joobeseisundiks lugeda olukordi, mis väljenduvad nii kontaktivõimetuses kui ka vastupanuvõimetuses.⁷⁰ Seadusandja on 2019. aastal võtnud vastu eraldi sätte, KarS § 141 lg 2 p 7, mis nimetab kannatanule narkootilise või psühhotroopse ainega tekitatud seisundi ja seeläbi kannatanu nõusoleku murdmise abil toime pandud vägistamise kvalifitseeritud koosseisuna. See muudatus tehti, kuna hakkasid levima vägistamised, millele eelnes naiste uimastamine GHB-ga ööklubis või muus lõbustusasutuses. Seejuures ei mäleta naine hiljem midagi, mistõttu ei pöördu ka politseisse.⁷¹

Abitusseisundi hindamine on kohtupraktika pinnalt keeruline ning põhineb detailsetel olukorrakirjeldustel, mis aitavad hinnata kannatanu seisundit teo toimepanemise ajal. Näiteks ei saa eeldada, et kui kannatanu on vaimse alaarenguga, siis ei saa ta aru ka teo seksuaalsest iseloomust ning on selle vastu. Seega ei tohi võrdsustada vaimset mahajäämust abitusseisundiga.⁷² Vaimne puue võib pärssida isikut aru saamast ümbritsevatest tegevustest,

---

⁶⁵ Sootak, J. Isikuvastased süüteod, lk 121.

⁶⁶ RKKKo 3-1-1-34-12, p 12.2.

⁶⁷ Viide 65.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ RKKKo 3-1-1-48-11, p 9.2.

⁷⁰ Viide 7, § 141, kamm 4.4.

⁷¹ Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus. Eelnõu 658 SE. Seletuskiri teise lugemise juurde, lk 2-3.

⁷² RKKKo 3-1-1-34-12, p 12.1.

kuid seda tuleb igal üksikjuhtumil eraldi hinnata. Selleks tuleb arvesse võtta ka vaimse alaarenguga isiku enda selgitusi ning soovi suguühteks.⁷³

1.2 Rahvusvahelisest kontekstist tulenev diskussioon ja kriitika Eestis kehtiva vägistamise koosseisu osas

Hetkel Eestis kehtiva vägistamise koosseisu käsitlemise osas on avalikkuses leitud, et Eesti ei kaitse naisi vägistamise korral piisavalt. Naistevastane vägivald on alati eksisteerinud, kuid rohkem tähelepanu on sellele pöörama hakatud viimasel paarikümnel aastal ennekõike tänu Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) naiste diskrimineerimise likvideerimise komitee⁷⁴ tegevuse tõttu. ÜRO konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimiseks aitas oma üldiste 1992. a soovitusetega nr 19 teadvustada soopõhist, naiste vastu suunatud vägivalda. ÜRO Peaassamblee võttis 1993. aastal vastu naistevastase vägivaldaga likvideerimise deklaratsiooni, mis andis aluse naistevastase vägivaldaga tegelemiseks rahvusvahelisel tasandil.⁷⁵ Seega hakati naistevastasele vägivaldale just sellel ajaperioodil suuremat tähelepanu pöörama. Järjest rohkem on naistevastast vägivalda hakatud nägema kui soopõhist vägivalda.⁷⁶

Rääkides vägistamise koosseisust ja selle muutmisest on seda oluline vaadelda naistevastase vägivaldaga kaotamise eesmärkidest lähtuvalt, kuna valdavalt on kampaaniad ja rahvusvahelised eesmärgid suunatud just naistevastase vägivaldaga kaotamisele. Vägistamine on osa naistevastasest vägivaldast ning mõjutab ennekõike just naisi. Lisaks on ka Euroopa liikumas suunas, kus soovitakse, et riigid muudaksid vägistamise koosseisu nõusolekust lähtuvaks.

Naistevastase vägivaldaga vastu võitlemisel on tugev seos ka Euroopa Nõukogu eesmärkide ja jõupingutustega. Euroopa Nõukogu on teinud alates 1990. aastatest mitmeid algatusi, et propageerida naiste kaitset soopõhise vägivaldaga eest. Üks olulisematest dokumentidest, mis on kaasa aidanud naistevastase vägivaldaga kaotamisele, on 2002. aastal Euroopa Nõukogu

---

⁷³ RKKKo 1-18-1247, p 59.

⁷⁴ Lühendatult CEDAW komitee.

⁷⁵ Council of Europe. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. CETS – nr 210. Istanbul 11.05.2011, lk 1. - <https://rm.coe.int/ic-and-explanatory-report/16808d24c6> (25.04.2023).

⁷⁶ FRA. Violence against women: an EU wide survey. Main results. Luksemburg: Publications Office of European Union 2015, lk 9. - https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf (10.04.2023).

Ministrite Komitee⁷⁷ poolt vastu võetud ettepanek liikmesriikidele, kaitsmaks naisi vägivalla eest. See oli esimene ja kõikehõlmav strateegia naistevastase vägivalla ennetamise ja ohvrite kaitse osas. Alates 2002. aastast on see olnud liikmesriikidele kõige olulisemaks allikaks naistevastase vägivallaga võitlemisel ning selle järgimiseks loodi järelevalveraamistik.⁷⁸ 2005. aastal otsustas Euroopa Nõukogu läbi viia suuremahulise kampaania, millega nõuti liikmesriikidelt olulisi muutusi neljas peamises valdkonnas – õiguslikud ja poliitilised meetmed, ohvrite toetamine ja kaitse, andmete kogumine ning teadlikkuse tõstmine. Kampaania tõi kaasa tugeva parlamentaarse mõõtme ning mitmed parlamendiliikmed võtsid kas iseseisvalt või koostöös vastu seadusemuudatusi, kaitsmaks naisi soolise vägivalla eest. Lisaks korraldati teavituskampaaniaid ja tõsteti teadlikkust temaatika olulisusest.⁷⁹ Tänu kampaaniale avastati Euroopas toimuva naistevastase vägivalla ulatus. Selgus, et vajalik on luua ühtsed standardid, et kaitsta ohvreid üle terve Euroopa samal tasemel.⁸⁰

Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee võttis 10.12.2008. a vastu pädevusraamistiku naistevastase ja koduvägivalla ennetamise ja sellega võitlemise ajutisele komiteele (CAHVIO), et valmistada ette rohkem õiguslikult siduvaid õigusakte naistevastase vägivallaga võitlemiseks. Vahearuanne peegeldas komitee arvamust, et vajalik on luua konventsioon naistevastase vägivalla likvideerimiseks ning ohvrite toetamiseks ja kaitsmiseks (tänapäevane Istanbuli konventsioon). CAHVIO alustas 2009. aasta detsembris Istanbuli konventsiooni läbirääkimisi. Konventsioon võeti vastu 11.03.2011. a.⁸¹ Euroopa Nõukogu on Istanbuli konventsiooni seletuskirjas selgitanud, et naistevastase vägivalla esinemise osas on loodud väga erinevaid statistikaid, kuid erinevate küsitluse põhjal saab järeldada, et Euroopas on rohkem kui üks kümnendik naisi kogunud seksuaalvägivalda, milles on kasutatud ka jõudu. Enamik selliseid juhtumeid on toime pandud meeste poolt, kes on nende partnerid, endised partnerid või tuttavad.⁸²

Eestis jõustus Istanbuli konventsioon 01.02.2018. a. Vägistamise koosseis on Istanbuli konventsioonis välja toodud artikli 36 punktis 1(a). Selle kohaselt peavad konventsiooniosalised võtma vastu vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid, et

---

⁷⁷ Council of Europe. Recommendation Rec (2002) 5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence. 30.04.2002. – <https://www.coe.int/en/web/genderequality/recommendation-rec-2002-5-and-other-tools-of-the-council-of-europe-concerning-violence-against-women> (20.04.2023).

⁷⁸ Viide 75, lk 2.

⁷⁹ *Ibidem*, lk 2.

⁸⁰ *Ibidem*, lk 3.

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² *Ibidem*, lk 1.

kriminaliseerida sugulise iseloomuga teona mingi kehaosa või eseme viimine teise isiku tuppe, päraokusse või suhu ilma teise isiku nõusolekuta. Seega erinevalt Eestis kehtivas õiguses välja toodud vägistamise koosseisust puudub Istanbuli konventsioonis selline liitkoosseis nagu meil, Istanbuli konventsiooni järgi piisab teo vägistamiseks tunnistamisel üksnes asjaolust, et seksuaalakt toimus teise osapoole nõusolekuta. Samal ajal nõutakse Eestis kehtivas koosseisus, nagu varasemalt käsitletud, et lisaks vabatahtlikult antud nõusoleku puudumisele peab esinema ka vägivald või abitusseisund kannatanu tahte murdmiseks.⁸³ Sarnaselt Eesti õigusega on ka Istanbuli konventsiooni järgi seksuaalvahekorra käsitletav nii vaginaalne, anaalne kui ka oraalne penetratsioon ning see võib olla toime pandud ka kasutades lisaks suguelundile ka esemeid või teisi kehaosaid. Istanbuli konventsioon näeb seksuaalse iseloomuga teo all tegevust, millel on seksuaalne tähendus ning see ei hõlma neid tegusid, millel puudub seksuaalne alatoon.⁸⁴ Euroopa Inimõiguste Kohus (EIK) on hinnanud, et igasugune jääk lähenemine seksuaalkuritegude menetlemisel jätab riski, et teatud vägistamise tüübid jäävad karistusest ning see ohustab seksuaalse enesemääramise efektiivset kaitset. EIK hinnangul liigitub liiga jäigaks lähenemiseks ka see, kui nõutakse tõestust, et on toimunud füüsiline vastupanu kannatanu kaitsetegevusena, kuna sellisel juhul on oht, et mõnda liiki vägistamine jääb karistamata.⁸⁵

Istanbuli konventsiooni artikli 36 lõige 1 hõlmab kõiki seksuaalseid tegevusi, mis pannakse toime tahtlikult ja ilma teise isiku nõusolekuta, kusjuures tahtlust tõlgendatakse läbi riigisisese õiguse.⁸⁶ Kõik lõikes 1 kirjeldatud teod peavad konventsiooni kohaselt olema seksuaalse iseloomuga. Konventsiooni artikli 36 lõike 2 kohaselt tuleb nõusolekut hinnata kaasnevate asjaolude kontekstis ja see peab olema antud isiku vaba tahte tulemusena. Lõige 3 kohustab konventsiooniosalisi võtma vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid, et lõiget 1 kohaldatakse lisaks ka tegude suhtes, mis on toime pandud riigisisese õiguse kohaselt tunnustatud endiste või praeguste abikaasade või partnerite vastu.⁸⁷

Istanbuli konventsiooni raames teostab järelevalvet ka sõltumatute ekspertide rühm (*Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence*, edaspidi GREVIO), kes vastutab konventsiooni rakendamise ja järgimise eest.⁸⁸ Seda tagab GREVIO

---

⁸³ *Ibidem*, lk 32.

⁸⁴ *Ibidem*, lk 33.

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ *Ibidem*, lk 32.

⁸⁷ *Ibidem*, lk 33.

⁸⁸ Council of Europe. About GREVIO - Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence. – <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/grevio> (14.04.2023).

küsimustikega, mis saadetakse Istanbuli konventsiooniga liitunud riikidele, kes on kohustatud nendele vastama. Seejärel koostab GREVIO raporti, milles annab hinnangu selle kohta, kuidas vastab riigi seadusandlus Istanbuli konventsioonile ning millises ulatuses katab riigi õigus ära Istanbuli konventsiooniga võetud eesmärgid. Eestile saadeti konventsiooni osas küsimustik 2020. aasta oktoobris, millele Eesti vastas 2021. aasta märtsis.⁸⁹ 17. novembril 2022. a, graafiku kohaselt 2-kuuse hilinemisega, avaldas GREVIO esmase raporti Eesti kohta, kus osutas asjaolule, et KarS § 141 nõuab jätkuvalt koosseisuelemendina lisaks nõusoleku puudumisele ka jõu kasutamist või abitusseisundi esinemist.⁹⁰ GREVIO selgitas, et Istanbuli konventsiooni artikli 36 kohaselt tuleb vägistamist defineerida vabatahtliku nõusoleku andmisest lähtuvalt, hinnates sündmusega seonduvaid asjaolusid. Lisaks rõhutas GREVIO, et neurobioloogilised uuringud seksuaalvägivalla osas näitavad, et ohvritel esineb sageli tavalise reaktsioonina „tardumist“, mida seostatakse sellele järgneva posttraumaatilise stressihäire ja raske depressiooni väljakujunemisega.⁹¹ GREVIO tõi välja ka asjaolu, et Eesti karistusseadustikus on nõusoleku andmise võime varieeruv ja oleneb kannatanu vanusest, sõltuvussuhte esinemisest ja kannatanu ning toimepanija omavahelisest suhtest. GREVIO hinnangul välistab see teatud olukordades kehtiva nõusoleku andmise, mis toob endaga kaasa situatsiooni, kus seksuaalvahekord toimub ilma naise nõusolekuta sarnaselt vägivallale või abitusseisundi ära kasutamisele. Seega ei ole GREVIO sellise lähenemise poolt, mis tekitab ohvrite seas nende omadustest lähtuvat hierarhiat. Seejuures rõhutas GREVIO, et „vägistamine on vägistamine“. GREVIO jõudis raportis seisukohale, et Eesti vajab kiiret reformi seksuaalse enesemääramise õiguse vastaste kuritegude osas.⁹²

Eelnevast nähtub, et Istanbuli konventsioonis sisalduv koosseis erineb Eestis kehtivast küllaltki suurel ja olulisel määral. Istanbuli konventsiooniga liitunud riikide seas on hulganisti riike, kes on nõutud muudatused oma seadusandlusesse sisse viinud. Samas on ka riike, kes muudatustega kaasa läinud ei ole. Vägistamise koosseisu muutmine nõusoleku andmisest lähtuvaks on teema, mis on seetõttu Istanbuli konventsiooni raames olnud viimastel aastatel pideva diskussiooni all nii rahvusvaheliselt kui ka Eestis riigisiselt.

Lisaks Istanbuli konventsioonile on ka Euroopa Liit astumas samme, et muuta vägistamise koosseisu. 8. märtsil 2022. a avaldas Euroopa Komisjon ettepaneku kehtestada kogu ELi

---

⁸⁹ Council of Europe. Provisional timetable for the first (baseline) evaluation procedure: 2016-2023. – <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/timetable> (19.03.2023).

⁹⁰ Viide 9, lk 4.

⁹¹ *Ibidem*, lk 48.

⁹² Viide 9, lk 49.

hõlmavad ühtsed eeskirjad naistevastase- ja perevägivalla tõkestamiseks. Selle saavutamiseks loetakse muuhulgas vajalikuks ka vägistamise kriminaliseerimist nõusolekust lähtuvalt.⁹³ Ettepaneku seletuskirjas viidatakse vajadusele muuta vägistamise definitsiooni ja sanktsioonimäära.⁹⁴ Kuna erinevad liikmesriigid lähenevad naistevastasele- ja perevägivallale erinevalt, põhjustab lähenemiste rohkus seoses vägivallaohvrite õigustega Euroopa Komisjoni hinnangul vähest õiguskindlustunnet.⁹⁵ Ettepanekuga soovitakse kehtestada kuritegudega ja ohvrite õigustega seotud miinimumnormid, mis aitaksid kehtestada liikmesriikidel rangemaid norme ja võtta paindlikult arvesse ka riigisisest olukorda.⁹⁶

Euroopa Komisjoni ettepaneku oluliseks lähtepunktiks on ka Istanbuli konventsioon. Ettepanekuga soovitakse saavutada Istanbuli konventsiooni eesmärgid ELi pädevusse kuuluvates valdkondades. Selleks soovitakse täiendada olemasolevat EL õigust ja liikmesriikide riigisiseseid õigusakte konventsiooniga hõlmatud valdkondades. Meetmed naistevastase ja perevägivalla tõkestamiseks põhinevad seejuures GREVIO soovitustel.⁹⁷ Samuti soovib EL ühineda Istanbuli konventsiooniga ning 2016. a tegi EL sellekohase ettepaneku. Nõukogu eesistujariik ning komisjon kirjutasid 2017. a konventsioonile ELi nimel alla. Käesolevaks hetkeks ei ole ELi ühinemise protsess lõpule jõudnud, kuna nõukogu ei ole veel sõlmimisotsust vastu võtnud.⁹⁸ EL direktiivi ettepanekus leitakse, et Istanbuli konventsiooniga liitunud riikide puhul toetaksid ELi meetmed konventsiooni rakendamist. EL direktiivi ettepanek võimaldaks ka võtta ELis vastu täiendavaid kooskõlastatud meetmeid ja tagada nende elluviimine liidu tasandil.⁹⁹ Ettepanek luua ELi ülene direktiiv on Euroopa Komisjoni hinnangul Istanbuli konventsiooni kõrval vajalik, kuna sellega nähakse ette ulatuslikumad ja üksikasjalikumad meetmed, et tagada rangemaid miinimumnõudeid ja hõlbustada nende täitmist. Lisaks kõrvaldaks direktiiv erinevaid lünki, mh kübervägivalla valdkonnas.¹⁰⁰

Üksnes nõusoleku puudumise kaudu määratletud vägistamise koosseisu kriminaliseerimist peetakse EL direktiivi ettepanekus oluliseks, kuna enamikes riikides nõutakse veel jõu, ähvarduse või sunni kasutamist, kuid see ei taga ohvrite täielikku seksuaalset puutumatust.

---

⁹³ Euroopa Komisjon. 2022. aasta rahvusvaheline naistepäev: Komisjon teeb ettepaneku kehtestada kogu ELi hõlmavad eeskirjad naistevastase vägivalla ja perevägivalla tõkestamiseks. 08.03.2022. – https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/et/ip_22_1533 (21.04.2023).

⁹⁴ Viide 12, lk 1.

⁹⁵ *Ibidem*, lk 9.

⁹⁶ *Ibidem*, lk 4.

⁹⁷ *Ibidem*, lk 3

⁹⁸ *Ibidem*, lk 7.

⁹⁹ *Ibidem*, lk 9.

¹⁰⁰ *Ibidem*, lk 10.

Nõusolek peaks ettepaneku kohaselt olema edaspidiselt vägistamise määratluse keskseks ja oluliseks elemendiks, kuna sageli ei ole teo toimepanemisel kasutatud füüsilist vägivalda ega jõudu. Samuti peab nõusolekut olema võimalik igal ajahetkel tagasi võtta. Lisaks peab tahtevastane penetratsioon kujutama endast vägistamist ka olukorras, kui see on toime pandud lähisuhtes või abikaasa poolt.¹⁰¹ Muuhulgas, ilma et see piiraks kaitseõigust, ei tohiks ohvri varasemat seksuaalkäitumist puudutavaid tõendeid ohvri usaldusväärse või nõusoleku puudumise tõendamiseks kasutada, kuna see võib põhjustada ohvrit kahjustavate stereotüüpide loomist.¹⁰² Rõhutatakse ka diskreetse reageerimise vajadusele vägistamise juhtumites, kus ohvrile on vaja tagada viivitamatut arstiabi koos kohtuekspertiisiga, et koguda vajalikke tõendeid süüdistuse esitamiseks.¹⁰³ Kõnealuse direktiivi artikli 5 punkti 1 kohaselt peaksid liikmesriigid muutma kriminaalkorras karistatavaks järgmised tahtlikud teod:

- 1) „sugulise iseloomuga tegu, mille käigus toimub naise tahte vastaselt mingi kehaosa või eseme viimine naise tuppe, pärakusse või suhu“ ja
- 2) „naise sundimine teise isikuga sugulise iseloomuga teole, mille käigus toimub naise tahte vastaselt mingi kehaosa või eseme viimine naise tuppe, pärakusse või suhu“.

Lisaks peab artikli 5 punkti 2 kohaselt tahtevastaselt toime pandud teo all mõistma sellist käitumist, kus tegu pannakse toime ilma naise vabatahtliku nõusolekuta või kui naine ei saa oma vaba tahet kujundada füüsilise või vaimse seisundi tõttu, mh olles joobes, teadvusetu või ka puude tõttu. Vägistamise osas tegi EL ka ettepaneku, et kehtestada maksimaalseks vanglakaristuseks (minimaalne maksimumkaristus) 8 aastat vangistust.¹⁰⁴ Artikli 5 punkti 3 kohaselt peab nõusolekut saama igal ajal tagasi võtta ja nõusoleku puudumist ei saa ümber lükata üksnes sellega, et naine vaikib või ei avalda sõnades või füüsiliselt vastupanu. Lisaks ei saa nõusoleku puudumist ümber lükata tuginedes naise varasemale seksuaalsele käitumisele.

Nii Istanbuli konventsioon kui ka EL direktiivi ettepanek on oma sisult äärmiselt sarnased. Seetõttu on tekkinud ka küsimus, mida pakub lisandväärtusena uus EL õigusakt. Istanbuli konventsioon on küll kõige ulatuslikum rahvusvaheline raamistik mh ka vägistamise valdkonnas, kuid seda ei ole kõik EL liikmesriigid ratifitseerinud. Komisjoni ettepanek erineb

---

¹⁰¹ *Ibidem*, lk 22.

¹⁰² *Ibidem*, lk 27.

¹⁰³ *Ibidem*, lk 29.

¹⁰⁴ Euroopa Komisjon. Küsimused ja vastused: komisjoni ettepanek uute kogu ELi hõlmavate eeskirjade kohta, et peatada naistevastane vägivald ja perevägivald. 8.03.2022. – https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/et/qanda_22_1534 (20.04.2022).

ka Istanbuli konventsioonist, kuna see seab miinimumnõuded ELi liikmesriikidele ELi pädevusse kuuluvates valdkondades.¹⁰⁵

Vaatamata sellele, et vägistamise koosseisu sõnastust soovitakse muuta nii Istanbuli konventsiooni kui ka nüüdseks EL direktiivi ettepaneku raames, lahknevad seisukohad vägistamise koosseisu muutmise vajaduse osas kaheks. Rahvusvaheliselt leitakse seadusmuudatuse pooldajate seas, et paljud vägistamisjuhtumid ei ole stereotüüpsed ning seetõttu ei saa neid ka menetleda, kuna puudub näiteks füüsiline vägivald ning ohver on nõusoleku puudumisel siiski astunud teo toimepanijaga vahetõttu kas šokireaktsiooni või tardumise tõttu.¹⁰⁶ 2017. aasta lõpuks oli Amnesty Internationali andmetel 12 euroopa riiki võtnud vastu otsuse reguleerida vägistamist läbi nõusoleku puudumise, ilma et vägistamise koosseisu täitmiseks oleks vaja ka vägivalda või jõu kasutamist. Nendeks riikideks on näiteks Saksamaa, Kreeka, Belgia, Taani ja Rootsi.¹⁰⁷ 2022. aasta lõpu seisuga olid nõusolekust lähtuva vägistamise definitsiooni oma seadusandlusesse üle võtnud 18 Euroopa Liidu riiki ning kolm olid seda kaalumas. Samal ajal olid 10 Euroopa Liidu riiki, mh Eesti, Läti, Leedu, Prantsusmaa, Poola jt seisus, kus kasutati veel vägivalda ja/või abitusseisundi komponendiga vägistamise koosseisu.¹⁰⁸ Seega saab nentida, et Euroopa on liikumas suunas, kus vägistamise definitsiooni muutmise tegeletakse aktiivselt ja selles nähakse suurt kasutegurit.

Ka Eestis on avalikkuses esitatud arvamusi, mille järgi uus nõusolekupõhine koosseis aitaks kaasa ohvrite paremale kaitsmisele. Näiteks Feministeeriumi toimetaja, kunagine Sotsiaalministeeriumi võrdõiguslikkuse osakonna juht Kadi Viik näeb praegu Eestis kehtivas koosseisus vägivalda või abitusseisundi esinemist probleemsetena. Karistusseadustik on tema hinnangul jäik ning kriminaalmenetluse seadustik paneb tõendamise raskuse ohvri õlgadele ning tõenduslävend on kõrge.¹⁰⁹ Seadusmuudatuse pooldajad on tulnud välja lugudega, kus naised on teinud kõik endast oleneva, et vägistamist fikseerida. Naised käivad peale vägistamise ohvriks langemist meditsiinasutustes füüsilisel ülevaatusel ja pöörduvad ka kriisiabikeskustesse. Probleemiks on asjaolu, et naised teevad sageli kõike, et nende vastu toime pandud kuriteole järgneks karistus, kuid tõendite kogumisel ja hindamisel lõpetatakse kriminaalmenetlus valdaval osal juhtumitest. Põhjus kõlab lihtsa ja lakoonilisena – vaatamata

---

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ Amnesty International. Let's talk about „yes“: Consent laws in Europe. 17.12.2020. – <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2020/12/consent-based-rape-laws-in-europe/> (01.03.2023).

¹⁰⁷ *Ibidem*.

¹⁰⁸ Viik, K., Rohtmets, E. Euroopa teekond nõusolekut arvestavate seadusteni. 24.11.2022. – <https://feministeerium.ee/euroopa-teekond-seksuaalset-nousolekut-arvestavate-seadusteni/> (20.03.2023)

¹⁰⁹ Viide 16.

kogutud tõenditele puuduvad vägistamisteol kuriteo tunnused.¹¹⁰ Ka rahvusvahelistes uuringutes on leitud, et vägistamise teatamise vähesus on tingitud vähesest usaldusest kriminaalõigussüsteemi. Nendes riikides, kus levib vähem seksuaalvägivalla ja vägistamise alaseid müüte, on ka kalduvus kannatanutel rohkem kuritegudest teatada.¹¹¹ Kadi Viik on leidnud, et kohtusüsteemis käib kohtupidamine ennekõike ohvri üle, sest küsitakse ohvri tegevuse, mineviku ja räägitu usutavuse kohta. Menetlus on ohvrikeskne suurelt süütuse presumptsiooni tõttu, kuna süüdistatav ei pea andma ennast süüstavaid ütlusi ja kõik kahtlused tõlgendatakse tema kasuks.¹¹² Pealtnäha asjakohaseid menetluse lõpetamisi näevad naistearstid enda sõnul liiga tihti.¹¹³ Vägistamise tõendamisel on vajalik, et ohvipoolne nõusoleku puudumine oleks selgelt mõistetav ka teisele osapoolle ning füüsiliste vigastuste puudumisel on see tõendamisaspektist eriti oluline. Seega keskenduvad praeguse vägistamise koosseisu kriitikud ennekõike asjaolule, et vägistamise korral pööratakse liiga suur rõhk sellele, kas ohver ütles „ei“ selle asemel, et uurida, kas ohver nõustus. Selline lähenemine võib uue koosseisu pooldajate hinnangul jätta ohvrile mulje, nagu ta vastutaks tema vastu toime pandud kuriteo eest. Uurimise käigus küsitakse ohvrilt palju ebameeldivaid küsimusi – miks ohver ei karjunud, ei kutsunud abi, ei keeldunud jms. Lisaks tõstatatakse menetluse käigus sageli küsimusi ohvri eelneva elukäigu kohta, sh seksuaalkäitumise kohta. Samuti küsitakse ohvrilt sageli, et miks ta varasemalt on teo toimepanijaga sõbralikult või isegi romantiliselt viisil rääkinud.¹¹⁴ See omakorda tekitab küsimuse, kas isiku käitumisviis või eelnev elukäik peaks andma aluse tema kui ohvri üle hinnangu andmisel. Just kõigi nende ebameeldivate ja võib-olla ebavajalike andmete uurimisel niigi traumeeritud isikult on ajendanud naistearste Eestis üles astuma selle kaitseks, et vägistamiskuriteo korral ei peaks tõendama asjaolu, et ohver keeldus, vaid peaks ära tõendama, et ohver on andnud teo toimepanijale nõusoleku seksuaalvahekorraks.

MTÜ Julge Rääkida asutaja ja kirjanik Sass Henno on samuti väljendanud kriitikat praeguse vägistamiskoosseisu ja ohvri kohtlemise osas. Tema hinnangul karistatakse kurjategijaid prokuröride ja kohtunike suva järgi. Lisaks ei jõua tema arvates piisavalt uimastatud ohvri

---

¹¹⁰ Vainküla, K. Purjus ja vägistatud. Kuidas unustada ööd, mida ei mäleta? Eesti Ekspress 27.01.2021 – <https://ekspress.delfi.ee/artikkel/92360661/purjus-ja-vagistatud-kuidas-unustada-ood-mida-ei-maleta> (20.02.2023).

¹¹¹ Brå. Reported and cleared rapes in Europe. 2020:13, lk 11. – https://bra.se/download/18.7d27ebd916ea64de5306c65f/1601393665407/2020_13_Reported_and_cleared_rapes_in_Europe.pdf, (20.04.2023).

¹¹² Viide 16.

¹¹³ Viide 17.

¹¹⁴ Tigasson, K.-R. Naistearstid: „Vastutus vägistamise eest pannakse Eestis ohvrile!“ Eesti Ekspress 10.02.2021 – <https://ekspress.delfi.ee/artikkel/92507849/naistearstid-vastutus-vagistamise-eest-pannakse-eestis-ohvrile> (20.04.2023).

juhtumitest kohtusse, kuigi seadus lubaks kurjategijat süüdi mõista ka kaudsete tõendite alusel. Seega rõhub Henno eelkõige sellele, et abitusseisundi tuvastamine on sageli problemaatiline, mis omakorda viib kurjategija õigeksmõistmiseni või menetluse lõpetamiseni.¹¹⁵ Vägivalla ja abitusseisundi aspekti kaotamist vägistamise koosseisust toetab ka jurist Sven Anton, kelle hinnangul jäävad praeguse vägistamise koosseisu raames kannatanud kaitseta ning karistamine on pigem erijuhus. Anton on veendunud, et seadusmuudatus tooks kaasa kannatanu õiguste laiema ning efektiivsema kaitse.¹¹⁶ Seega nähtub, et koosseisu muutmise pooldajad soovivad peaaesjalikult lahendada seaduse muutmise abil tõendamise seonduvaid probleeme, kuna uue koosseisu puhul ei oleks vajalik tõendada vägivalla või abitusseisundi esinemist. Seejuures ei ole piisavalt analüüsitud, kas kriitikast tulenevaid probleeme saab ära hoida materiaalõiguse muutmise või on probleem hoopiski mujal, näiteks menetluses endas.

Seega näevad uue vägistamise koosseisu pooldajad ühe peamise probleemina seda, et kehtiv koosseis, mis Eestis nõuab ka vägivalla või abitusseisundi tõendamist, ei kaitse ohvreid näiteks situatsioonist tulenevas abitusseisundis (nt šokireaktsioon, tardumine jms) ja koosseisu muutmine nõusolekust lähtuvaks lahendaks nende hinnangul selle probleemi, kuna edaspidi ei ole vajalik enam vägivallada ja/või abitusseisundit tõendada.

Seega soovitakse uue vägistamise koosseisuga lahendada järgmised probleemid:

- 1) kuna sageli ei esine vägivallada- või abitusseisundit, siis saavad uue koosseisuga kaitset ka sellised olukorrad, kus isik ei ole nõusolekut andnud, kuid abitusseisundit või vägivallada ei ole võimalik tõendada;¹¹⁷
- 2) ohvri passiivsuse küsimuses ei pea enam hakkama selgitama, kas ta oli abitusseisundis, vaid saab kergemini tõdeda, et isik oli tardumuses või hirmul (nä situatiooniabitusseisundis), mistõttu ei hakanud kuidagi teo toimepanijale vastu.¹¹⁸

Uue kuriteokoosseisu kriitikud seevastu leiavad, et seaduse muutmine tekitab probleeme ning ei too oodatud leevendust. Emeriitkohtunik Jüri Ilvest toob uue koosseisu suurima

---

¹¹⁵ Viide 19.

¹¹⁶ Viide 20.

¹¹⁷ Viide 12, lk 22.

¹¹⁸ Bra. The new consent law in practice. An updated review of the changes in 2018 to the legal rules concerning rape. 2020:6, lk 6. - [https://bra.se/download/18.7d27ebd916ea64de53065cff/1614334312744/2020_6_The_new_\(09.04.2023\)](https://bra.se/download/18.7d27ebd916ea64de53065cff/1614334312744/2020_6_The_new_(09.04.2023).).

probleemina välja süütuse presumptsiooni, kuna selle kohaselt ei pea keegi oma süütust tõestama. Lisaks vähendaks Ilvesti hinnangul seadusmuudatus hoopiski vastupidiselt Antoni arvamusele tõendite hulka oluliselt. Seda eelkõige põhjusel, et näiteks eksperdi ja tema ütluste kasutamine oleks edaspidi välistatud, kuna abitusseisundi või vägivalda esinemist ei ole vajalik tuvastada. Seega jääksid Ilvesti sõnul tõenditena alles peamiselt vaid poolte ütlused, mis viiks praktikas sõna-sõna vastu olukorrani.¹¹⁹ Seadusmuudatuse kriitikuks on ka kohtunik Paavo Randma, kes on muudatusettepanekut põhjalikult analüüsinud. Randma viitab, et enesemääramisõigusele ja seksuaalse puutumatus küsimustele on ülemaailmselt viimasel ajal tähelepanu suurendatud ning riigid on olukorrale lähenenud erinevalt – mõnel juhul on loodud uusi süüteo koosseise, teistel juhtudel piirdutud normi laiendava tõlgendamisega ohvri huvides. Vägistamise mõistet on küll erinevates riikides reformitud selliselt, nagu uue koosseisu pooldajad on välja pakkunud, kuid tegelikkuses ei ole see oluliselt leevendust toonud – menetluste arv suureneb, kuid süüdimõistmine on jäänud üsna sarnasele tasemele. Ka ohver jääb siiski menetluse keskmesse ning edaspidi käiks küsitlemine veelgi rohkem ohvri käitumise üle. Lisaks ei mõjuta Randma hinnangul koosseisu muutmine seda, kuidas menetlus edaspidi toimub.¹²⁰ Eesti Naisteühenduse Ümarlaud (ENÜ) ja Eesti naiste varjupaikade liit (ENVL) ELi kavandatavat direktiivi samuti ei toeta. Nende hinnangul on tegemist ülereguleerimisega ja uue direktiivi vastuvõtmine ei ole vajalik, kuna liikmesriikide seadusandlust on järk-järgult ühtlustatud ja täiendatud. Samuti ei ole need organisatsioonid selle poolt, et soovitakse juurutada soopõhist kriminaalõigust. ENÜ leiab, et nõusolek ja selle üle otsustamine tekitab suuri probleeme – kuidas see vormistati, kuidas selle puudumist tõendada jpm. Lisaks ei ole ENÜ hinnangul põhjendatud ELi soov jätta ohvri varasem seksuaalkäitumine menetlusest välja, kuid samas jätta alles võimalus hinnata teo toimepanija varasemat käitumist, viies taaskord pooled ebavõrdsesse olukorda.¹²¹

Probleemaatilisena peaks nägema ka olukordi, kus vägistamine pannakse toime lähisuhtes, st isikud on omavahel kooselus või suhtes. Tõendamisel võetakse arvesse ka isikute vahelisi eelnevaid suhteid ning see võib tõstatada küsimuse, miks või kuidas ühel hetkel seksuaalvahekord lähisuhtes muutub ühe osapoole vägistamiseks. Kui võtta arvesse, et praegune koosseis nõuab ka vägivalda või abitusseisundi esinemist, siis see aitab paremini tuvastada toimunud seksuaalvahekorra seadusvastasust. Üksnes nõusolekule tuginedes võib

---

¹¹⁹ Viide 22.

¹²⁰ Viide 23.

¹²¹ Ibrus, K. „See diskrimineerib mehi!” Naisorganisatsioon on vastu naistevastase vägivalda tõkestamise direktiivile. 27.04.2022. – <https://epl.delfi.ee/artikkel/96499901/see-diskrimineerib-mehi-naisorganisatsioon-on-vastu-naistevastase-vagivalla-tokestamise-direktiivile> (20.03.2023).

tekkida probleem, et välja selgitada, millal üks pool oma nõusoleku seksuaalaktiks (või ka muuks tegevuseks) tagasi võttis ja kuidas ta seda väljendas. Samuti on Feministeeriumi kampaanias „Sul on alati õigus!“ selgitatud, et nõusolek peab olema antud „entusiastlikult“ ning kui keegi on „jah“ sõna öeldes ebalev või kahtlev, siis ei ole tegemist nõusolekuga.¹²² See tõstatab omakorda küsimuse, kuidas tõlgendavad inimesed omavahel „entusiastliku“ nõusoleku andmist ja teise poole „jah“ sõna ning veenduvad, et teine pool tõepoolest nõustus või kuna see nõusolek tagasi võeti.

Eesti on ka valitsuse tasandil kinnitanud Eesti seisukohad EL direktiivi ettepaneku osas ja toetab üksnes hädavajalike miinimumreeglite sätestamise ja ühtlustamisega ning soovib säilitada võimalikult palju paindlikkust. Valitsus on viidanud ka asjaolule, et spetsiifiliste raskendavate asjaolude sätestamisel tuleb tagada, et need ei läheks vastuollu liikmesriikide karistusõiguse aluspõhimõtetega ega tooks kaasa nende muutmise vajadust.¹²³ Kuna aga nii Istanbuli konventsiooniga kui ka Euroopa Liidu kontekstis siiski survestatakse Eestit muutma kehtivat vägistamise koosseisu, tuleb ka analüüsida, kas uus koosseis võiks seksuaalse enesemääramise õigust kaitsta paremini kui kehtiv. Ühtlasi tuleb kindlaks teha, millised probleemid võivad uue koosseisuga tekkida. Selleks on vajalik esmalt hinnata, millises ulatuses katab hetkel kehtiv vägistamise koosseis ära erinevaid olukordi.

1.3 Kehtiva koosseisu ulatus erinevate vägistamisjuhtumite katmisel

Eelneva analüüsi pinnalt ilmnes, et peamine kriitika, mis Eestis kehtiva vägistamise koosseisu puhul kõlab, on suunatud võimalusele, et mõni vägistamisjuhtum jääb koosseisu alt välja. Seetõttu tuleks pikemalt käsitleda ka seda, milline on praeguse vägistamise koosseisu ulatus ning millised juhtumid see ära katab. Seejuures on oluline analüüsida, kas praegune vägistamise koosseis katab ära need juhtumid, mida uue koosseisuga hõlmata soovitakse.

Kõige rohkem kõneainet pakub situatsioonist tuleneva abitusseisundi problemaatika ehk olukorrad, kus isik erinevate vaimsete takistuste tõttu vastupanu üldse ei osuta. Näiteks naistearstid viitavad sellele, et abitusseisundit või vägivalda on keeruline tõendada. Välja tuuakse ka olukord, kus kannatanu on purjus ja seetõttu ei anna nõusolekut või tekib

---

¹²² Feministeerium. „Sul on alati õigus!“ – <https://alatioigus.feministeerium.ee/> (20.04.2023).

¹²³ Ibrus, K. Eesti kinnitab naistevastase vägivalda tõkestamise direktiivi vajadust, kuid tahab olla paindlik. 07.06.2022. – <https://epl.delfi.ee/artikkel/120017538/eesti-kinnitab-naistevastase-vagivalda-tokestamise-direktiivi-vajadust-kuid-tahab-olla-paindlik> (20.03.2023).

soovimatu vahekord lähisuhtes.¹²⁴ Siiski on oluline märkida, et purjus ehk abitusseisundis oleva isikuga tahtevastaselts vahekorda astumine on ka hetkel KarS § 141 alusel karistatav ning ka määratletud. Riigikohus on väljendanud seisukohta, et KarS §-s 141 kirjeldatud abitusseisund võib väljenduda ka selles, et mingi olukorra tõttu kannatanu ei ole võimeline vastupanu osutama. See tähendab, et isik on olukorras, kus ta ei suuda vastupanu osutada või loobubki sellest objektiivselt arusaavate asjaolude esinemisel, nt füüsilise allajäämuse või psüühilise takistuse tõttu, kus pole loota kõrvalisele abile või vastupanu lootust. Sinna alla kuuluvad ka uimastatud ohvri juhtumid.¹²⁵ Riigikohus on leidnud küsimuse „miks vastu ei hakanud?“ kontekstis, et vastupanuvõimetus on küll vajalik tuvastada, kuid see ei eelda, et absoluutselt kõik kaitsevõimalused oleksid ammendunud. Riigikohus oma seisukohtadena viitab, et kannatanu ei pea lõpuni oma vastupanu rakendama, kui see oleks objektiivsel hinnangul mõttetu.¹²⁶

Samuti on seadusmuudatuste pooldajate argumendiks olukord, kus kannatanu üldse ei hakka süüdistatavale vastu ning seda mitmetel põhjustel – isik tundis hirmu ja ei osutanudki mingisugust vastupanu, tekkis tardumine šoki või „üllatuse“ tõttu jms. Need on olukorrad, kus isik ei osuta üldse mingisugust vastupanu ja jääb näiteks oma tahte väljendamisel erinevate psühholoogiliste takistuste tõttu passiivseks. Selline olukord on kohtupraktikas nimetatud isiku kaitsetusena ning on abitusseisundi alaliigiks. Näiteks on Riigikohus leidnud, et kaitsetuse korral saab isik aru, mis temaga toimub ja sellest, et ta ei saa midagi enda kaitseks ette võtta. Selleks on ka olukord, kus isik loobub vastupanu osutamisest hirmu tõttu. Selle hindamiseks vaadatakse, kas objektiivsel hinnangul oli kannatanu sellises seisundis, kus vastupanu oleks olnud lootusetu ning abi saamine kolmandatelt isikutelt oleks olnud välistatud. Samuti ei oodata, et kannatanu kaitsevõimalused oleks täielikult ammendunud või et kannatanu ei avaldanud aktiivset vastupanu. Sellistes olukordades võetakse arvesse sündmuse kestust, asetleidmise aja ja kohaga, abi kättesaadavusega ning kannatanu vanuse, psüühilise ja füüsilise seisundiga.¹²⁷ Lisaks on Riigikohus leidnud, et näiteks kui isik on väljendanud, et ta ei soovi vahekorda astuda, kuid muus osas ei ole edaspidi enda seisukohta selgeks teinud (vastupanu), siis on loetakse see samuti isiku abitus seisundis viibimiseks. Peamine probleem tekib selles, kuidas tõendada ära, et süüdistatav justnimelt sellist olukorda tahtlikult ära kasutas.¹²⁸ Teisisõnu on ka Riigikohus leidnud, et sellise olukorra probleem

---

¹²⁴ Viide 17.

¹²⁵ RKKKo 3-1-1-111-10, p-d 8.1., 8.3.

¹²⁶ RKKKo 1-17-1629, p 20.

¹²⁷ RKKKo 1-17-1629, p-d 15-16.

¹²⁸ RKKKo 3-1-1-48-11, p-d 10-11.

seisneb menetluses, aga mitte materiaalõiguses, mida sätte muutmise pooldajad muuta tahavad.

Seega on ka Riigikohus leidnud, et psüühiliste takistuste esinemine või vastupanu osutamata jätmine on asjaolud, mis on hõlmatud isiku abitus seisundis viibimisega (kaitsetus) ja sellisel juhul saab seda olukorda ära kasutades ka teo toimepanijat vägistamise eest süüdi mõista. Kohtutel on vajalik ära põhjendada, milles abitu seisund seisnes – kas kannatanu loobuski vastupanust või osutas teatud määral vastupanu ning millistel põhjustel.¹²⁹ Kui sellises olukorras juhtumi asjaolusid arvesse võttes põhjalikult hinnata teo tehjolusid ja kannatanu seisundit, on ka isiku psüühilise seisundi tõttu vastupanust loobumine siiski käsitletav abitusseisundis viibimisena ning on ka kehtivas õiguses kaitstud. Seega ka näiteks olukorras, kus isik väljendab, et ta ei soovi vahekorda astuda ning hiljem vastupanu ei osuta hirmu vm takistuse tõttu, on käsitletavad ka praegu abitusseisundi ärakasutamisenä. Seega ei nähtu, et koosseisu muutmise üksnes nõusolekust lähtuvaks tooks meie õigusesse lisandväärtust. Ka eelnimetatud olukordade juures ei teki probleem mitte selles, et isik ei olnud nõus ja ei osutanud vastupanu, vaid tõendamisega seonduvate asjaolude osas, kuna süüdistatav peab justnimelt isiku tahtevastasust või selle murdmist ära kasutama oma teo toime panemiseks. Paraku ei ole seda sageli lihtne teha ning menetlus lõpetatakse just teo toimepanija tahtluse analüüsimisel. Seetõttu olukorrast tulenev abitusseisund katab autori hinnangul ära enamiku juhtumeid, mis toimub ka kahe inimese vahel ja mida soovib saavutada uus seadusmuudatus. Vahe on selles, et hetkel kehtiva koosseisu sõnastusest tuleb siiski abitusseisundis kirjeldatud komponente menetlejatel analüüsida. Seega ei parandaks ka koosseisu muutmise asjaolu, et inimesed saaksid paremini aru üksteise kehakeelest, nõusoleku andmisest vm kaasuvatest asjaoludest.

Samuti on oluline välja tuua ka teisi seksuaalse enesemääramise õigust kaitsvaid sätteid karistusseadustikus. Näiteks võib juhtuda, et abitusseisundit siiski ära tõendada ei suudeta. Sellisel juhul võib kannatanut aidata ka KarS § 143 lg 1, mille kohaselt on kriminaalkorras karistatav inimese tahte vastaselt suguühtesse astumine või muu sugulise iseloomuga tegu, kui kasutatakse ära kannatanu sõltuvust süüdlasest ning puudub KarS §-s 141 sätestatud vägivald või abitusseisund. Selles koosseisus on oluline märkida, et kannatanu tahte kujundamine on keeruline süüdlase psühhosotsiaalse võimu tõttu kannatanu üle.¹³⁰ Selles koosseisus on kannatanu seksuaalvahekorraga nõustumise ehk tahte murdmise vahendiks mõjuvõimu

---

¹²⁹ RKKKo 1-17-1629, p 20.

¹³⁰ Viide 7, § 143, komm 1.

ärakasutamine. Selline olukord on sätte raames võimalik, kui kannatanu on sõltuv süüdlasest ning seda sisustatakse kui suhet, kus kannatanu käitumisotsused on tingitud süüdlase mõjust kannatanu üle. Mõjuvõimu hindamisel peab selgitama, milline on reaalne võim süüdlasel kannatanu üle ning üldiselt eeldatakse, et ei piisa üleüldiselt autoriteetsusest kannatanu üle, vaid süüdlane peab saama mõjutada kannatanu käitumisvalikuid, mh ära võtta kannatanu hüvesid või pakkuda eeliseid.¹³¹ Sõltuvussuhe ise võib põhineda nii õiguslikult reguleeritud (juriidiline võim kannatanu üle – nt vanem ja laps, juhataja ja alluv töösuhtes jms) kui ka reguleerimata suhetes. Viimane on keerulisem, kuna vajalik on faktiliselt tuvastada, kas süüdlane saab kannatanu elu mõjutada ning milline on selle sõltuvuse olemus ja ulatus.¹³² Näiteks võib sellise olukorrana käsitleda ka paarisuhet, milles toimub lähisuhtevägivald ja kannatanu on allutatud teo toimepanija võimule juba ennekoike psüühilisest aspektist.

Sellistes olukordades on kannatanu tahte murdmise vahendiks süüdlase võimupositsioon. See võib seisneda nii mõjuvõimu reaalses kasutamises (nt ähvardus) või kannatanule hüvede pakkumises, mis ei pea olema ka verbaalselt väljendatud.¹³³ Näiliselt annab selle koosseisu raames kannatanu nõusoleku ise, kuid tema tahe on küsitav ja see tuleb ka tuvastada.¹³⁴ Riigikohus on leidnud, et kannatanu otsus ei ole sellises olukorras õiguslikult relevantne seetõttu, et ta on süüdlase mõju all. Lisaks peab kannatanu olema sellises seisundis, et tema iseseisev otsustusvõime seksuaalkäitumise osas on raskendatud.¹³⁵ Järelikult aitab ka KarS §-s 143 kirjeldatud täita selliseid lünki, mida soovitakse saavutada nõusolekust lähtuva vägistamise koosseisu kehtestamisega. Selles koosseisus võib nõusoleku andmine olla isegi pealtnäha vabatahtlik, kuid asjaolusid hinnates ja võimusuhet arvesse võttes on mõistetav, et kannatanu sisimas oma nõusolekut vabatahtlikult ei andnud. Uus koosseis lubaks igas nõusoleku puudumise olukorras tunnistada isik vägistamises süüdi, mida eelnevalt analüüsitud koosseis siiski ei luba. Piiranguks ongi võimusuhte ärakasutamine, kuid see laiendab oluliselt praegu kehtiva vägistamise koosseisu kohaldamisala..

Lisaks kaitseb KarS § 143² alla 18-aastaseid isikuid, kes tulenevalt oma noorest east ei pruugi oma tegudele anda adekvaatseid hinnanguid. Sätte kohaselt peab süüdistatav ise olema täisealine. Koosseis on üsna sarnane KarS §-ga 143, kuid alaealisi kaitsevad lisaks ka usalduse kuritarvitamise olukorrad. Alaealiste puhul on mõjuvõimu olukordi võimalik

---

¹³¹ *Ibidem*, komm 3.1.

¹³² *Ibidem*, komm-d 3.2, 3.3.

¹³³ *Ibidem*, komm 3.4.

¹³⁴ *Ibidem*, komm 3.5.

¹³⁵ RKKKo 3-1-1-109-10, p-d 16.1, 16.2.

sisustada läbi selle, kui süüdlasel puudub reaalne võim kannatanu üle, kuid on kannatanule iidoliks ja mõjutab seeläbi teda oma eksistentsi ja prestiižiga. Siiski ei ole selgitatud selle erinevust sõltuvuse ärakasutamisest.¹³⁶ Usaldust tõlgendatakse kui kannatanu veendumust, et süüdlane on tema suhtes aus ning arvestab kannatanu huve ja tahtmisi. Kui usaldust kuritarvitatakse, siis süüdistatav käitub kannatanu tahte ja huvide vastaselt.¹³⁷ Peab arvesse võtma, et kui alaealine isik sunnitakse seksuaalaktile, on tegemist KarS § 143 kohaldamisalasse jääva olukorraga.¹³⁸ Selle sätte sisustamiseks on leitav üks riigikohtu lahend, kuid selles kirjeldati sõltuvussuhet sarnaselt eelnevaga ning põhjalikumalt koosseisu ei analüüsitud.¹³⁹ Eelnevast saab järeldada, et KarS § 143² kaitseb alaealisi olukorras, kus neil on küll nõusolek antud, kuid nad ei olnud teadlikud teo toimepanemise hetkel sellest, et süüdlane kasutab seksuaalvahekorda astumiseks ära alaealise tugevat aukartust süüdistatava vastu.

Praegu kehtivas karistusseadustikus on seega kaetud lisaks situatsioonist tuleneva abitusseisundi juhtumitele ka sellised olukorrad, kus kasutatakse ära isiku sõltuvust süüdistatavast. Selle pinnalt peaks tekkima õigustatud küsimus, kas on veel koosseise, mida kehtiv koosseis ei kata. Ühe näite puhul väidetakse, et probleem seisneb olukorras, kus isikult on ära võetud vabadus valida seksuaalpartner ja vägistamise eest saab karistada üksnes erijuhtudel (vägivald, abitusseisund).¹⁴⁰ Nagu eelnevalt mainitud, on abitusseisund Eestis määratletud üsna laialt (mh psüühilised takistused) ning teo toimepanijat on võimalik karistada ka pealesunnitud seksuaalvahekorra eest KarS § 143 järgi, kui isikul on kannatanu osas mõjuvõim. Näiteks paarisuhtes toime pandud vägistamiste korral on sageli põhjuseks mõjuvõim ning sõltuvus enda partnerist, mis võib ka piirata enda tegeliku tahte avaldamist. Selline olukord on KarS § 143 alusel kaitstud, samuti on selline olukord võimalik kvalifitseerida vägistamisena, kui on võimalik ära tõendada isiku psüühiline takistus (situatsioonist tulenev abitus) nõusolek anda. Lähisuhete osas kaitseb isikuid autori hinnangul efektiivselt nii kehtiv vägistamise koosseis kui ka KarS § 143, sest juhul kui ei ole selgeks tehtud vahekorraga seonduvad soovid, siis võib järeldada, et isik ei hakka soovimatule vahekorrale vastu enamasti justnimelt mõjuvõimu või sõltuvussuhte tõttu.

---

¹³⁶ Viide 7, § 143² komm 3.3.

¹³⁷ *Ibidem*, komm 3.4.

¹³⁸ *Ibidem*, komm 3.1.

¹³⁹ RKKKo 1-17-1629.

¹⁴⁰ Viide 20.

Eeltoodust tulenevalt ei oleks kehtiva vägistamise koosseisu muutmine vältimatult vajalik. Peamiselt probleeme tekitava situatsioonilise abituse juhtumid on kaitse all ka praeguse KarS § 141 koosseisu all ning kaitseb ohvrit ka paremini, kui uus koosseis, kuna raamistik selle kindlakstegemisel on olemas. Kui isik soovib ennast edaspidi kaitsta kaitsetus olukorras toime pandud vägistamise tõttu puhtalt nõusolekul põhineva sätte järgi, ei pruugi ta saada tõhusat kaitset, kuna abitusseisundi alt kaitsetusele rõhumine ja selle menetlusliigi spetsiifika langeks ära. Kuigi menetlust saab algatada ühe sätte järgi ning minna üle hiljem teisele – nt esmalt vägistamise uue koosseisu järgi ja siis üle kvalifitseeritud koosseisule – on siiski tõenäolisem menetluse lõpetamine, kuna umbmäärasele ja üksnes nõusolekule tugineva koosseisu järgi süüdimõistmine oleks ebaotstarbekas või ebaproportsionaalne, mida analüüsitakse ka edasistes peatükkides. Samuti annab lisandväärtust KarS § 143, mille kaudu on võimalik tagada efektiivne õiguskaitse ka mõjuvõimu olukordades. Kuivõrd eeltoodule tuginedes on selge suund siiski nõusolekust lähtuva vägistamise koosseisu kehtestamise poole ning Eesti on mh ka rahvusvahelise surve all, siis on oluline analüüsida ka uut koosseisu ning võimalikke probleeme, mis sellega kaasneda võivad.

2. Probleemid võimaliku vägistamiskoosseisu muutuse valguses

Eelnevast analüüsist nähtub, et Istanbuli konventsiooni ülevõtmisega Eesti õigusesse on tekkinud paratamatult diskussioon seoses vägistamise koosseisu võimalike muudatustega. Samuti annab muudatustele hoogu EL direktiivi ettepanek, millega soovitakse samuti vägistamise koosseisu muuta nõusoleku puudumisest lähtuvaks. Välja toodud poolt- ja vastuargumentide raames tekib vajadus hinnata, milliseid õiguslikke probleeme uus Istanbuli konventsiooni ja EL direktiivi ettepanekuga kooskõlas vägistamise koosseis võib tekitada.

Esmalt hindab töö, kas vägistamise koosseisu ümbersõnastamise korral ja sellest vägivalla ja abitusseisundi eemaldamisel jääks koosseis piisavalt määratletuks. Kui lähtuda Istanbuli konventsioonist ja EL direktiivi ettepanekust, siis muutuksid vägivalla ja abitusseisundi komponendid raskendavateks asjaoludeks. Seega on vajalik hinnata, kas määratletuse aspektist tekiks probleeme. Koosseisu laiendamisel võib näiteks kuriteo definitsioon muutuda kas liiga laialivalguvaks või raskesti tõlgendatavaks, seejuures muutes keerulisemaks ka teo toimepanemise tõendamise. Probleemile viitab ka Jüri Ilvest, kelle arvamusele ei jääks pärast seadusmuudatust küsida enam millegi muu kui süüdistatava ja kannatanu subjektiivse hinnangu üle toimunu kohta.¹⁴¹

Teiseks peaks tegu olema karistatav üksnes *ultima ratio* ehk viimase abinõu korras. See tähendab, et karistusõiguslikud meetmed peaksid rakenduma juhul, kui teiste õigusharude abil ei ole võimalik soovitud tulemust saavutada. See aspekt on tugevalt seotud ka määratletusega, kuna teo määratletuse hindamisel peab vaatama ka selle sõnastust ja sisu, et tagada teo definitsiooni vastavus *ultima ratio* põhimõttele. Vastasel juhul võib kuriteokoosseis muutuda laialivalguvaks ja tekkida probleeme ülemääraselt laiendava tõlgendamisega ning sellisel juhul rikutakse nii määratletus- kui ka *ultima ratio* põhimõtet.¹⁴² Kui kuritegu ei ole piisavalt selgelt määratletud, võib tekkida olukord, kus kohtunikud hakkavad otsuseid tegema moraali baasil. See omakorda võib aga viia olukorrani, kus tehakse ebaratsionaalseid või ebaõiglaseid otsuseid.¹⁴³ *Ultima ratio* on seotud ka proportsionaalsusega, kuna proportsionaalsuse põhimõte toetab kõige vähem koormavate abinõude rakendamist, kui see on erinevate

---

¹⁴¹ Viide 22.

¹⁴² RKKKo 1-17-6580, p 11.

¹⁴³ Ficsor, K. Certainty and Uncertainty in Criminal Law and the 'Clarity of Norms' Doctrine. – Hungarian Journal of Legal Studies 2018, 59(3), lk 274.

valikute seas võimalik.¹⁴⁴ Seega on vajalik hinnata, kas *ultima ratio* ja karistuse proportsionaalsuse osas võib probleeme tekkida.

Kolmandaks on käsitleb töö ka süütuse presumptsiooni uue koosseisu kontekstis. Seejuures vaatleb töö, kas ja milliseid tõendamisega seonduvaid probleeme võib tekkida subjektiivse koosseisu tasandil. Vägistamise koosseisu muutmise kriitikud, kohtunik Paavo Randma ning emeriitkohtunik Jüri Ilvest leiavad, et peamine probleem tekibki süütuse presumptsiooniga.¹⁴⁵ Muudatuste pooldaja jurist Sven Anton leiab vastupidiselt, et süütuse presumptsiooniga probleeme ei teki, kuna muudatused tehakse materiaalõiguses, mitte menetlusõiguses.¹⁴⁶ Kadi Viik¹⁴⁷ ja naistearstid¹⁴⁸ on viidanud asjaolule, et menetlus on liiga ohvrikeskne ning selle vastu aitaks olukord, kus menetluses viiakse tõendamisel põhirõhk ohvrikt üle teo toimepanijale. Selline lähenemine võib aga tekitada probleeme süütuse presumptsiooni ning tõendamisreeglitega, kuivõrd vähemalt pealiskaudselt hinnates tähendaks see süüdistatava kohustust ise tõendada oma süütust. Seega on vajalik koosseisu lähemalt hinnata ning analüüsida võimalikke tõendamisest tekkivaid probleeme.

2.1 Määratletuse põhimõte ja sellest tulenevad probleemid pakutavas vägistamise koosseisus

Nullum crimen nulla poena sine lege (edaspidi *nullum crimen*) ehk seaduslikkuse printsiip on põhimõte, mille kohaselt võib vaid seadusega ette näha teo, mis on karistatav. See on üheks kaasaegse kriminaalõiguse alustalaks ning seda käsitletakse nii Euroopa Inimõiguste Konventsiooni (EIÕK) artiklis 7 kui ka Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 49 lõikes 1. Põhimõttel on mitu külge ning nende kohaselt peab kuritegu olema seadusega sätestatud (*lex scripta, lex praevia*¹⁴⁹), adressaadile selge (*lex certa*) ning kohtunikel ei ole lubatud kasutada analoogiat või laia tõlgendamist süüdistatava kahjuks (*lex stricta*).¹⁵⁰ Ettenähtavuse ehk määratletuse põhimõte tuleneb karistusõigusesse *nullum crimen nulla poena sine lege certa*

---

¹⁴⁴Melander, S. *Ultima Ratio in European Criminal Law*, lk 61.

¹⁴⁵ Viited 22 ja 23.

¹⁴⁶ Viide 20.

¹⁴⁷ Viide 16.

¹⁴⁸ Viide 17.

¹⁴⁹ *Lex praevia* kohaselt peab kuritegu olema toime pandud pärast seda tegu kriminaliseeriva sätte jõustumist. Vt: Ambos, K. *General Principles of Criminal Law in the Rome Statute*. – *Criminal Law Forum* 1999, 10, lk 4.

¹⁵⁰ Rychlewska, A. *The Nullum Crimen Sine Lege Principle in European Convention of Human Rights: The Actual Scope of Guarantees*. – *Polish Yearbook of International Law* 2016, 36, lk 163-164.

põhimõttest ning nõuab, et karistatav tegu oleks defineeritud niivõrd selgelt, et isik näeb enne teo toimepanemist seadusesätte sõnastust lugedes või kohtu tõlgendust arvesse võttes ette, et tegu on karistatav.¹⁵¹ Karistusõigus ei tohi sisaldada ka ebamääraseid teokirjeldusi ning iga karistusõiguslik säte peab olema mõistetav normi adressaadile vähemalt sellisel määral, et selle sisu oleks avatav läbi tõlgendamise.¹⁵²

EIÕK artikkel 7 sätestab määratletuse põhimõtte ennekõike läbi analoogia kasutamise keelamise, mis kehtib nii sanktsiooni kui ka sätte sõnastuse kohta. Seega peab nimetatud artikli kohaselt kindlaks tegema, kas teo toimepanemise ajal kehtis seadus, mis seda tegu kriminaliseeris ja kas selle teo eest mõistetud karistus oli ettenähtud sanktsiooniraamides. Siiski ei ole tegemist puhta *lex certa* väljendusega. Sätte sõnastuses sõna „õigus“ hõlmab nii seadusandlust kui ka kohtupraktikat ja sisaldab endas kvalitatiivseid nõudeid kättesaadavusele ja ettenähtavusele. Seega on võimalik sätet tõlgendada ka ebatäpselt, kuid seda nähakse paratamatusena. Väidetavalt on eesmärgiks küll õiguse määratletus, kuid samuti peetakse oluliseks selle paindlikkust, et reaalsusega sammu pidada. Järelikult on just kohtute ülesanne lahendada kerkivaid tõlgendamisprobleeme. EIÕK artikkel 7 tagab õiguse ettenähtavale kriminaliseerimisele ning see on täidetud, kui isik saab asjakohase seadussätte põhjal aru (vajadusel kohtu või õigusnõustaja tõlgendamise abil), millistele tegudele järgneb kriminaalvastutus ja milline on selle eest mõistetav karistus. Kirjanduses on siiski hinnatud, et selline lähenemine kaitseb isikuid vähem, kui puhas *lex certa* põhimõte.¹⁵³ *Lex certa* eesmärgiks on tagada, et igauks saaks aru, milline käitumine on taunitav ja karistatav ning milline karistus selle eest ootab ning seeläbi oskavad isikud enda käitumist juhtida.¹⁵⁴

Rahvusvaheliselt on määratletuse põhimõtet EIÕK-st tulenevalt ulatuslikult ja erinevatest aspektidest analüüsinud EIK, kes nimetab põhimõtet ettenähtavuseks.¹⁵⁵ Selleks, et anda hinnang, kas mingi koosseis on määratletuse põhimõttega kooskõlas, tuleks seega analüüsida ka EIK varasemat praktikat seoses ettenähtavusega. Nii on EIK leidnud lahendis *Cantoni vs Prantsusmaa*, et õigus võib vastata määratletuse põhimõttele, kui isik peab vajadusel kasutama sättes selguse saamiseks mõistlikul määral õigusabiteenust eriti olukorras, kus nad

---

¹⁵¹ Truu, M. Ettenähtavuse põhimõte: millal on süüteokoosseis piisavalt selgesti määratletud? Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika näide. *Juridica* 2022, nr 9-10, lk 712-713.

¹⁵² Sootak, J. (koost). *Karistusõigus*. Üldosa. Tallinn: Juura 2018, lk 43-44.

¹⁵³ Rychlewska, A. The Nullum Crimen Sine Lege Principle in European Convention of Human Rights: The Actual Scope of Guarantees, lk 166-168.

¹⁵⁴ RKPJKo 3-4-1-16-10, p 50.

¹⁵⁵ Viide 151, lk 711.

võivad kanda ametist tulenevat riski oma vale käitumise tõttu.¹⁵⁶ Samuti on EIK seisukohal, et vaatamata sellele, kui selgesti sätet määratleda, on suur roll tõlgendamises ka kohtutel ja seega on võimalik normi kohaldamisala läbi praktika täpsustada. Siiski ei tohi ka kohtute tõlgendused minna liiga laiuliulatuva ja vastuollu kuriteo olemusega, kuna sellisel juhul ei ole ka selline tõlgendus mõistlikult ettenähtav. Piiripealsete juhtumite osas on EIK leidnud, et nendel juhtudel on tähtis see, et vaidlusalune säte oleks enamikul juhtudel piisavalt selge ning see ei pruugi olla iseenesest kohe vastuolus EIÕK artikliga 7, kuid valdavatel juhtudel on seda võimalik määratleda piisavalt selgelt.¹⁵⁷ Seega on EIK hinnangul esmatähtsaks süüteo koosseisu sõnastus ja kohtutel tuleb normi tõlgendada sõnastusest lähtuvalt.

EIK seisukoha järgi peab seadus selgelt määratlema kuriteod ja nende eest määratavad karistused. See tingimus on täidetud, kui puudutatud isik saab asjaomase sätte sõnastusest vajaduse korral kohtute poolt sellele antud tõlgendusest aru, millised teod või tegevused toovad kaasa kriminaalvastutuse.¹⁵⁸ Seega kuulub EIK praktika kohaselt õigusnormi sõnastuse juurde ka kohtupraktika. EIK soovib konkreetsust, kuid viitab sellele, et liigne jäikus võib tekitada probleeme muutuvate asjaolude tõlgendamisel. Lisaks viitab kohus asjaolule, et erinevad seadused võivad sisaldada ebamääraseid mõisteid, kuid nende sisustamine on praktika küsimus.¹⁵⁹ EIK on rõhutanud, et määratletuse tagamine ja selgitamine kohtupraktika läbi on riigisisene küsimus ning EIK roll on selgeks teha, kas selline tõlgendus on kooskõlas konventsiooniga.¹⁶⁰ Lisaks on võimalik, et sätte määratletus on tagatud ennekõike läbi järkjärgulise kohtupraktika täiendamise ning juhul kui kohtute tõlgendusest on võimalik välja lugeda tagajärg, siis eeldatakse, et see on ka isikutele ettenähtav. Selline lähenemine eeldab, et kohtuliku tõlgendamise tulemus on mõistlikult prognoositav ja ka kooskõlas kuriteo sisuga.¹⁶¹ Kaasuses *Khodorkovsky ja Lebedev vs Venemaa* olid küsimuse all maksualased terminid, mille osas leidis kohus, et need ongi pidevas muutumises. EIK tõi seejuures sisse teistes õigusharudes sätestatu.¹⁶² Seega ei ole EIK hinnangul määratletuse põhimõtet rikutud, kui vaidlusaluses sättes esinevad mõisted saab lahti seletada teistes õigusharudes sätestatu abil. Määratletus ise on EIK kohaselt tagatud nõudega, et ainult seadus võib määrata karistuse ja määratleda kuriteo ning samas nõuab ka

---

¹⁵⁶ EIKo 17862/19. *Cantoni vs France*, p 35.

¹⁵⁷ Viide 151, lk 715.

¹⁵⁸ Truu, M. Pilk karistusõiguse lähte: määratletuse põhimõttest süüteo koosseisu sõnastamisel ja tõlgendamisel – *Juridica IX/2019*, lk 675.

¹⁵⁹ EIKo 12157/05, *Liivik vs Estonia*, p 94.

¹⁶⁰ EIKo 41387/17. *Norman vs United Kingdom*, p 61.

¹⁶¹ EIKo 8638/12. *Hissel vs Belgium*.

¹⁶² EIKo 11082/06 ja 13772/05 *Khodorkovskiy ja Lebedev vs Venemaa*, p 791.

ranget kriminaalõiguse sätte tõlgendamist.¹⁶³ Määratletuse tagamiseks soovitab EIK kasutada loetelu asemel pigem kategooriaid.¹⁶⁴

Eeltoodust tulenevalt ilmneb, et EIK peab äärmiselt oluliseks karistatav teo mõistlikku arusaadavust. Selguse peab tagama ühelt poolt sätte sõnastus, mida vajadusel saab täpsustada kohtupraktikaga. Siiski ei ole kohus andnud konkreetseid juhiseid, millest täpselt peaks hinnangu andmisel lähtuma ning on iga kord juhtumipõhiselt leidnud vastuse kaasuvate asjaolude kontekstis. Samuti on EIK sõnul oluline see, et kohtupraktika kujunemisega koos tagatakse ka sätte määratletust ning sisustatakse järjepidevalt mõisteid, mis võivad üksnes sätte sõnastust lugedes jääda ebatäpseks. Samas on EIK hinnangul tähtis, et sätte sõnastus poleks liiga lai, et ka kohus ei asuks koosseisu liiga laialt tõlgendama.

Määratletuse põhimõtet tunnustatakse ka Euroopa Liidu tasandil vastavalt EL põhiõiguste harta artikkel 49 lõikele 1. Vaatamata sellele, et Euroopa Liit ei ole ühinenud EIÕK-ga, mängib EIK praktika suurt rolli Euroopa Liidu õiguse tõlgendamisel ning ka Euroopa Kohtu seisukohtades. See puudutab ka määratletuse põhimõtet, kusjuures Euroopa Kohus on selles osas oma seisukohtades võtnud täielikult üle EIK praktika ning lähtub sellest. Võrreldes EIK-ga ei ole Euroopa Kohus sõnastanud midagi uut seoses määratletuse põhimõttega.¹⁶⁵ Seega saab öelda, et EIK praktika ettenähtavuse osas on olnud abiks EL õiguse arengus ja tõlgendamises.

Eesti õigus käsitleb määratletuse põhimõtet juba põhiseaduslikul tasemel. Nii on PS § 23 lg 1 kohaselt keelatud kedagi süüdi mõista teo eest, kui seda tegu ei tunnista kuriteoks seadus, mis oli jõus teo toimepanemise ajal. See on üks otsesemaid määratletuse nõude kirjeldusi. KarS § 2 lg 1 sõnastus on seejuures üsnagi analoogne. See tuleneb laiemalt seaduslikkuse põhimõttest (PS § 3 lg 1), mis nõuab riigivõimu teostamist üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel. Kuna isiku süüdimõistmiseks on vajalik kehtiv seadus, saab lugeda määratletuskohustust ka ühe juhuna usalduskaitse põhimõttest, mis on omakorda osaks õiguskindluse põhimõttest.¹⁶⁶ Õiguskindlus peab ühelt poolt tagama, et õiguse subjektid saaksid olla kindlad kehtestatud normide püsijäämises ning et need ei muutuks rabavalt ebasoodsas suunas (õiguspärane ootus)¹⁶⁷ ja teisalt peavad normid olema niivõrd selged, et isikutel oleks võimalik piisava selgusega erinevate tegevuste õiguslikke tagajärgi ette näha

---

¹⁶³ EIKo 2953/14. *Pantolon vs Croatia*.

¹⁶⁴ EIKo 59552/08. *Rohlana vs Czech Republic*.

¹⁶⁵ Viide 158, lk 675.

¹⁶⁶ *Ibidem*, lk 678.

¹⁶⁷ RKPJKo 3-4-1-7-09, p 39, samuti RKPJoK 3-4-1-20-04 p 13.

(õigusselguse põhimõte).¹⁶⁸ Täieliku määratletuse, st olukorra saavutamine, kus kõik inimesed igakordselt aru, milline tegu on seadusega karistatav, on siiski keeruline ülesanne. Seda peamiselt põhjusel, et õiguskeel, mida kasutatakse seaduste loomisel, on sageli raskesti jälgitav. Lisaks on võimalus, et kirja pandut tõlgendatakse erinevates olukordades erinevalt.¹⁶⁹

Ka Riigikohus on *lex certa* osas juhindunud peamiselt EIK praktikast. Riigikohus on määratletuse põhimõttega kooskõlas leidnud, et seadusandja tahtest ja sätte määratletusest ei ole lubatud kõrvale kanduda õiguspoliitilistele kaalutlustele tuginedes.¹⁷⁰ Nimetatud kaasuses nõudis ringkonnakohus, et süüdistatav kannaks osa mõistetud vangistusest reaalselt ära, kuna see on seadusandja tahe. Riigikohus sellega ei nõustunud ning nentis, et kuigi keelatakse karistuse täielikult tingimisi kandmisele jätmist, ei välista see vangistuse asendamist näiteks üldkasuliku tööga.¹⁷¹ Riigikohus tunnustab oma praktikas ka EIK seisukohta, et süüteo koosseisu tõlgendamisel on oluline, et iga isik saaks aru, milline käitumine on keelatud ja karistatav ja milline on teo eest mõistetav karistus. Lisaks ei ole lubatud normi sisu avamine sellisel tasemel, mis võimaldaks isikuid karistada teo eest, mida seadusandja ei ole soovinud karistatavaks muuta.¹⁷² Riigikohtu seisukohalt on lubatud karistusnormi sõnastada ka selliselt, et see sisaldab määratlemata õiguspõhiste. Sellisel juhul on määratluse tagamiseks vajalik mõiste sisustada kohtupraktika abil.¹⁷³

Eelnevast nähtub, et nii EIK kui ka Riigikohtu hinnangul tuleb määratletuse üle otsustades seaduses sätestatud normi tõlgendada vastavalt kohtupraktikale. Seega selleks, et mõista paremini vägistamise ja määratletusega seonduvaid probleeme, on vajalik arvesse võtta ka sellekohast kohtupraktikat. Vägistamise kontekstis oli EIK jaoks võtmekaasuseks 04.12.2003. a kohtuasi M.C vs. Bulgaaria. Kaebajaks oli naine, kes väitis, et teda vägistati kahel korral, kuid riigisisene kohus jõudis järeldusele, et puudusid piisavad tõendid teo toimepanemise kinnitamiseks. Asjaolude kohaselt otsustas kaebaja minna klubisse ning kohtus seal kolme mehega – A., P. ja V.A-ga, kellest A. oli kaebaja pikaajaline tuttav ja P.-ga oli kaebaja klubis ka varasemalt kohtunud. Klubist lahkus neiu koos kolme mehega, kes soovisid käia ka lähedalasuvas veekogus ujumas. Kaebaja ise jäi autosse, kuna ei soovinud ujuda. Veidi aega hiljem naasis P. autosse ning surus oma keha kaebaja vastu, tegi ettepaneku „sõpradeks hakata“ ning alustas kaebaja suudlemist. Kaebaja väljendas P.-le, et ei soovi seda, kuid P. ei

---

¹⁶⁸ RKPJKo 3-4-1-33-05, p 21.

¹⁶⁹ Viide 158, lk 671-672.

¹⁷⁰ RKKKo 1-20-2476, p 18.

¹⁷¹ *Ibidem*.

¹⁷² RKKKo 1-17-6580, p 12.

¹⁷³ RKKKo 1-16-5792, p 12.

lõpetanud oma tegevust, vaid jätkas oma teoga ning vägistab kaebaja. Kaebaja väitel ei suutnud ta P.-le vastu hakata või karjuda. Kaebaja nuttis ja oli enda sõnul peale toimunud endast väljas, kuid A. ja P. sõnul oli kaebaja heas tujus ja silitas A.-d, mis häiris P.-d ning nad läksid kaebaja palvel edasi restorani. Kaebaja sõitis meestega V.A. sugulaste juurde umbes kell 3 öösel, kuna ei soovinud koju minna emaga toimunud tüli tõttu, millest olid teadlikud ka A. ja V.A. Kuna kaebaja tundis ennast abituna ja vajab kaitset, siis lootis ta seda saada A.-lt, kuna viimane oli tema venna klassivend. Kaebaja, A. ja V.A rääkisid mõnda ning V.A lahkus ruumist. Seejärel istus A. kaebaja kõrvale, lükkas ta voodisse pikali, võttis tal riided seljast ja sundis endaga seksuaalvahekorda astuma. Kaebajal puudus jõud et talle vastu hakata ning ta üksnes palus, et A. lõpetaks oma teo. A. väitis politseile, et oli kaebajaga seksuaalvahekorras viimase täielikul nõusolekul. Hommikul, kui kaebaja ema V.A. sugulaste juurde kaebajale järele läks, rääkis viimane oma emale koheselt tema suhtes toime pandud vägistamisest. Ema viis kaebaja koheselt haiglasse, et ekspert ta üle vaataks. Ülevaatuse käigus selgus, et kaebaja neitsinahk on värskelt rebenenud ning tema kaelal on kriimustused ja neli väikest ovaalset verevalumit. Meditsiiniastutuse sertifikaadi kohaselt kaebas neiu üksnes ühe vägistamise üle, mis toimus veekogu ääres.¹⁷⁴

Kaasuse põhiprobleem seisnes selles, et vägistamise tõendamiseks oli vajalik riigisisese vägistamise definitsiooni kohaselt tõendada ka vägivalda või abitusseisundi esinemist. EIK viitas vajadusele kaitsta naiste õigusi ka olukorras, kus puudub füüsiline vastupanu või selle märgid, kuid seksuaalvahekord on toime pandud sundival viisil. Kohus rõhutas seejuures, et alaealised naised ei osuta enamasti füüsilist vastupanu erinevatel psühholoogilistel põhjustel, nt võimaliku hirmu tõttu, et teo toimepanija kohtleb teda vägivaldselt. Seetõttu jõudis kohus järeldusele, et igasugune jäik lähenemine seksuaalkuritegudes süüdimõistmisel, näiteks füüsilise vastupanu osutamise tõendamise nõudmine, omab riski, et mõned vägistamise juhtumid jäävad karistusest, mis omakorda ei taga piisavalt isikute seksuaalset autonoomiat. Kannatanu ja süüdistatavad andsid üksteisega vastuolulisi ütlusi, kuid EIK leidis, et isikulise tõendi usaldusväärsuse tagas selles kaasuses ülejäänud kontekst – st kannatanul oli rohkem tõendeid, kui oli P.-l ja A.-l. Uurijad olid jätnud tähelepanuta võimaluse, et kannatanu ei olnud seksuaalvahekorras nõusolekut andnud ja järeldasid vääralt, et teo toimepanijad ei saanud nõusoleku puudumisest aru kannatanu vastupanu puudumise tõttu. EIK rõhutas, et kuigi nõusoleku puudumist võib olla keeruline tõendada, kuna sellele puudub otsene viide, tuleb menetlejalte välja selgitada kõik faktid ning põhistada oma järeldus koosmõjus

---

¹⁷⁴ EIKo 39272/98. *M.C. vs Bulgaria*.

ümbritsevate asjaoludega. EIK sedastas, et riigisiseste õigusaktide sõnastamiseks jäetakse vaba valik ning peamine on see, et riigisiseses õiguses oleks selge, milliseid tingimusi peetakse isiku vabatahtliku nõusoleku andmist välistavateks.¹⁷⁵ Selle kohtuotsuse kohaselt on jäetud võimalus vägistamist riigisisesele ise defineerida ning sõnastuse valikul on vajalik selgeks teha, millised tingimused välistavad vabatahtliku nõusoleku andmise. Ka Istanbuli konventsioon ja EL direktiivi ettepanekute pooldajad viitavad EIK poolt välja toodud aspektile, et vägistamise ohver ei pruugi vastupanu osutada erinevatel psühholoogilistel põhjustel.

Istanbuli konventsioon ja EL direktiivi ettepanek viitavad selgelt sellele, et vägistamise koosseisu arengusuunad liiguvad nõusolekust lähtuva käsitluse poole. Nagu varem käsitletud, kehtib Eestis siiani siiski koosseis, mis eeldab ka tahte murdmist vägivallaga või abitusseisundit ära kasutades. Seejuures on GREVIO osutanud Eesti osas vajadusele kiiremas korras läbi viia ulatuslik reform seksuaalkuritegude (mh vägistamise) määratlemise osas ning lähtuda reguleerimisel ennekõike vabatahtlikult antud nõusolekust.¹⁷⁶ Sarnast suunda näeb ka Euroopa Liit ning EL direktiivi ettepaneku kohaselt soovitakse samuti vägistamine kriminaliseerida nõusoleku puudumise alusel, kusjuures nõusolekut peab olema võimalik igal ajal tagasi võtta.¹⁷⁷ Järelikult on vajalik analüüsida, kuidas määratleda nõusolekut olukorras, kus vägistamise koosseisu keskseks elemendiks jääb justnimelt nõusoleku üle otsustamine. Samuti tekib küsimus, kas selline vägistamise koosseis on piisavalt selge ja kooskõlas määratletuse nõudega, kui see sõnastada kui „teise isiku tahte vastaselt temaga suguühtesse astumine“. On oluline märkida, et uue koosseisu puhul jääb selle sõnastusest välja nii vägivalla kui ka abitusseisundi (sh situatsioonilise abituse) komponent. Seega on vajalik selgitada, kuidas ja kas on võimalik määratleda nõusoleku mõistet kui ühte vägistamise koosseisu keskset elementi ning kas sellega võib tekkida probleeme.

Karistusõigus on ise oma olemuselt repressiivne ning isikute keelatud tegudele tulenevad tagajärjed võivad olla teo toimepanijale koormavad, mistõttu on teatud teo karistusõiguslikult reguleerimine vajalik põhjalikult läbi mõelda.¹⁷⁸ Just see on ka põhjuseks, miks on oluline, et karistusõiguse kohaldamisel oleksid kindlad piirid. Seetõttu on oluline kasutada ennekõike grammatilist tõlgendamist ja vältida analoogia korras karistusõigusnormi piiridest

---

¹⁷⁵ *Ibidem*.

¹⁷⁶ Viide 9, lk 49, p 174.

¹⁷⁷ Viide 12, lk 4 ja lk 22 p 14.

¹⁷⁸ Sellest tuleb täpsemalt juttu ka järgmises peatükis, kus hinnatakse täpsemalt, kas mingisugune ühiskonnas levinud tegu peab olema karistusõiguslikult *ultima ratio* korras reguleeritud, või on selle teoga seonduvaid probleeme võimalik lahendada mõne muu meetme abil.

väljumist.¹⁷⁹ Eelnevast analüüsist selgus, et ka EIK soovib ennekõike seda, et säte oleks grammatiliselt sõnastatud võimalikult täpselt, kuid sisu kindlakstegemisel võib olla vajalik praktika kasutamine ja ka selgelt sõnastatud säte ei tähenda veel seda, et muutuvate asjaolude raames ei ole vajalik sätte tõlgendamisel appi võtta praktikat.¹⁸⁰ Samas on ka EIK tunnustanud olukordi, kus säte on ebamääraselt ja abstraktselt sõnastatud ning leidnud, et tegemist ei ole veel EIÕK artikli 7 ja määratletuse põhimõtte rikkumisega, kui näiteks seadusega ette näha kategooriad või mitteammendavad loetelud mõistete sisustamiseks.¹⁸¹ Seega nõutakse ka EIK poolt üheti normi selgust ja teisalt jäetakse ulatuslikult ruumi sätte sõnastamiseks. Siiski lähtuvalt ka EIK seisukohtadest, oleks nõusoleku mõiste üle otsustamise korral vajadus pöörduda praktika poole vastamaks küsimusele, milles nõusolek väljendub ja kuidas see peab olema antud.

Uue koosseisu puhul olekski peaaegselt rõhk nõusoleku mõiste piiritlemisel ja sisustamisel ning selle tõlgendamisel. Samuti oleks küsitav, kuidas kasutada kehtivat Riigikohtu praktikat nõusoleku mõiste sisustamiseks, kui praktika on kujunenud nõusoleku andmise üle valdavalt selles võtmes, et nõusolek on murtud vägivalla- või abitusseisundi ärakasutamiseks. Seega on ka kehtiv praktika nõusoleku mõiste ja olemuse üle kujunenud suurel määral koosmõjus selle murdmise vahenditega ning nendevahelise suhtega. Järelikult jääb küsitavaks ka see, kas meil on võimalik kasutada vägistamise koosseisu praktikat, mis defineerib nõusolekut läbi selle murdmise vahendite. Selline olukord võib omakorda tuua kaasa olukorra, kus õigust hakatakse tõlgendada süüdistatava kahjuks – ehk siis rikutakse ka *lex stricta* põhimõtet, kuna kasutatakse sellist praktikat, mis võrdleb süüdistatava tegu raskema kuriteoga olukorras, kus tahte murdmise vahendit ei hakata tõendama ja see on edaspidi raskendavaks asjaoluks. Seega on vajalik oodata praktika väljakujunemist ning võtta lähtepunktiks esmalt sätte enda sõnastus ehk tõlgendada normi grammatiliselt.

Justnimelt grammatilise tõlgendamise juures tekib ka esmasel hinnangul kõige suurem probleem nõusoleku mõiste määratlemisel. Nimelt oleks uue sõnastuse kohaselt vägistamise koosseisu keskseks elemendiks isiku nõusoleku kindlakstegemine. Nõusoleku mõiste on oma sisult ja olemuselt äärmiselt laialivalguv ning selle üle otsustamiseks on vajalik vastata hulgale küsimustele – milline on aktsepteeritav nõusoleku andmise vorm, kuidas teine osapool sellest aru saada peaks, millised kaasuvad asjaolud võivad mõjutada nõusoleku vormi ja sellest arusaamist jms. Samuti ei ole selge, millise piirini nõusoleku andmine kehtida

---

¹⁷⁹ RKKKo 3-1-1-89-13, p 8.2.

¹⁸⁰ Näiteks EIKo 12157/05, *Liivik vs Estonia*, p 94.

¹⁸¹ EIKo 17862/19. *Cantoni vs France*, p 31.

võib ja millal võib osapool kehtivalt oma nõusoleku tagasi võtta. EKI ühendsõnastiku kohaselt on nõusolek millegagi nõustumine ning selle sünonüümideks on luba, heakskiit, kinnitus, jaa-sõna, jah-sõna, jaa, jaasõna, jah, sanktsioon, õnnistus, jaatus ja jaatamine.¹⁸² Seega nähakse nõusoleku sõna grammatiliselt ka „jah“ sõna sünonüümina. „Jah“ sõna tähendab omakorda positiivset või jaatavat otsust.¹⁸³ Seega võib grammatiliselt tõlgendades öelda, et nõusoleku andmine võiks olla „jah“ sõna andmine. Samas kui võtta arvesse Feministeeriumi kampaanias¹⁸⁴ väljatoodut, et nõusolek peab olema antud „entusiastlikult“, siis see tekitab tõlgendamise aspektist küsimusi. EKI ühendsõnastik defineerib sõna „entusiastlik“ kui vaimustuses olemist mingisugusest ideest või tegevusest. Seega ei ole päris selge, kuidas saada aru, kas isik on oma „jah“ sõna andnud entusiastlikult või mitte. Ka seda on võimalik inimsuhetes tõlgendada erinevalt ning inimeste omavahelises suhtluses võib sellest arusaamine olla erinev ja sõltuda ka isiku iseloomust ja talle omasest väljendusviisist. Seetõttu seab uus sõnastus kahtluse alla, kas isikud mõistavad koosseisu grammatiliselt tõlgendades seda, kuidas nõusoleku andmine täpselt seksuaalvahekorras toimuma peaks ja millised juriidilised tagajärjed nõusoleku andmisega või andmata jätmisega kaasnevad.

Kuna üksnes grammatiline tõlgendamine ei anna uue koosseisu määratlemisel piisavalt selgust, siis on oluline küsida ka normi koha üle õigussüsteemis. Seda aitab sisustada süstemaatilis-loogiline tõlgendamine, mille kohaselt tuleb normi tõlgendamise korral abiks võtta teisi norme või isegi reguleerimisalasid.¹⁸⁵ Õigussüsteemi tervikkikkuse põhimõtte kohaselt on üldjuhul soovitatav, et kogu õiguskord tervikuna ning ka õigusharud eraldiseisvalt käsitleksid ühte mõistet ühetaoliselt. Seega püüdleb ka karistusõigus selle poole, et mõisteid kasutatakse erinevates õigusharudes ühetaoliselt.¹⁸⁶ Siiski on Riigikohus näiteks leidnud, et vägivallana peab käsitlema üksnes neid tegusid või tagajärgi, mis on sätestatud KarS §-des 118 ja 120-122. Seega ei loeta vägivallaks mistahes tegu, mida näiteks vägistamise korral kasutatakse kannatanu tahtevastasuse ületamiseks.¹⁸⁷ Järelikult on ka Riigikohus leidnud, et teatud mõisteid ühetaoliselt erinevates õigusharudes ei kasutata. Lisaks esineb õiguses oluline hulk relatiivseid õigusmõisteid. Nendeks on mõisted, mis on grammatiliselt identsed ja esinevad paralleelselt erinevates õigusharudes, kuid vaatamata sellele võivad olla sisustanud või defineeritud eri õigusharudes erinevalt. Seega on oluline relatiivsete õigusmõistete

---

¹⁸² Eesti Keele Instituut. Sõnaveeb 2022, „Nõusolek“. 19.04.2023 – <https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/n%C3%B5usolek/1> (20.04.2023).

¹⁸³ *Ibidem*, „Jah“.

¹⁸⁴ Viide 122.

¹⁸⁵ Narits, R. Õiguse entsüklopeedia. Tallinn: Juura 2004, lk 154.

¹⁸⁶ Sootak, J. Ühetaoline mõistekasutus karistusõiguses. Riigikohtu otsus 3-1-1-40-12. Juridica X/2012, lk 790.

¹⁸⁷ RKKKo 3-1-1-25-07, p 13.1.

sisustamisel arvesse võtta ka ajaloolist, teleoloogilist ja süstemaatilist tõlgendamist. Tõlgendusmeetodite osas on olemas kohtupraktikat, samuti on neid käsitletud õiguskirjanduses. Samas pole selge, millises järjekorras neid kohaldama peaks või milline on nende tähtsuse järjekord.¹⁸⁸ Seetõttu tekib küsimus nõusoleku mõiste sisustamise kohta karistusõiguses ning küsimus sellest, kas seda mõistet on võimalik näha õigussüsteemi terviklikkust arvestades või lähtuma sellest kui relatiivsest õigusmõistest.

Nagu eelnevalt mainitud, on üldjuhul soovitatav lähtuda õigussüsteemi terviklikkusest ning käsitleda mõisteid erinevates õigusharudes sarnaselt. Tehinguteooria samastab näiteks tsiviil- ja karistusõigust, mille kohaselt annab isik loa oma õigushüve kahjustada ning seda võib näha kui tehingut. Selline käsitus ei võta üldjoontes arvesse asjaolu, et karistusõiguses võib ulatuda kaugemale poolte kokkuleppest.¹⁸⁹ Küll aga ei ole selge, kui palju erineb uue vägistamise koosseisu korral nõusolek poolte kokkuleppest, kuna justnimelt poolte kokkuleppele see ka tugineks – mõlemad pooled peavad andma nõusoleku ning kui üks nendest ei anna, on tegemist vägistamisega. Seetõttu tekib ka küsimus, kas nõusoleku andmist saaks käsitleda kui tahteavalduse tegemist tsiviilseadustiku üldosa seaduse (TsÜS) § 68 lg 1 tähenduses ja kas sellisel juhul sugulise iseloomuga teo suhtes tahteavalduse tegemist oleks samuti võimalik käsitleda ka kui isikute vahelist lepingut. TsÜS võtab nõusoleku andmisel arvesse ka isiku vanust. TsÜS § 8 lg 2 kohaselt on täielik teovõime 18aastasel isikul ning alla 18aastasel ja vaimuhaiguse, nõrgamõistuslikkuse või muu psüühikahäire esinemise korral loetakse, et isikul on piiratud teovõime. TsÜS § 9 lg 1 järgi on vähemalt 15aastase alaealise piiratud teovõimet võimalik kohtul laiendada, kui alaealise arengutase seda võimaldab ja see on alaealise huvides. Samuti on tahteavaldusele ette nähtud vorm. TsÜS § 68 lg 1 lubab teha tahteavalduse mis tahes viisil, kui seadusega ei ole ette nähtud teisiti. Lisaks loetakse vaikimist või tegevusetust tahteavalduseks, kui see tuleneb näiteks isikute omavahelisest kokkuleppest või nendevahelisest praktikast (TsÜS § 68 lg 4). Eelnevast nähtub, et tsiviilõiguses on tahteavalduse tegemisel kindlad reeglid. Siiski on tsiviilõigust karistusõigusliku sätte sisu tõlgendamisel keeruline arvesse võtta, kuna näiteks seksuaalse enesemääramise vastastel tegudel (mh vägistamisel) on omad eeldused – näiteks kui vana isik võib seksuaalsuhtesse astuda. Samuti ei paista, et nõusolekut karistusõiguses saaks tsiviilõigusest lähtuvalt sisustada. Kui näiteks tsiviilõiguses on võimalik nõusolekut anda tagantjärele, siis karistusõiguses on selline luba kehtetu.¹⁹⁰ Seega nähtub, et tsiviilõiguses on

---

¹⁸⁸ Kairjak, M. Õigusharude aktsessoorsus relatiivsete õigusmõistete puhul. *Juridica* 1/2018, lk 47.

¹⁸⁹ Viide 152, lk 349-350.

¹⁹⁰ Viide 152, lk 352.

nõusoleku andmine ja tahteavalduste tegemine väga konkreetsete reeglite järgi kindlaks tehtud. Esmasel hinnangul paistab, et tsiviilõiguslik nõusoleku käsitlus ei ühti karistusõigusega ning nõusoleku mõiste on karistusõiguses pigem relatiivne. Seega on vajalik hinnata, kuidas sisustab nõusoleku mõistet karistusõigus.

Nõusoleku mõiste ei ole karistusõiguses võõras. Riigikohtu kriminaalkolleegium on selgitanud, et nõusolekut saab määratleda kui enda õigushüve kahjustamise teadlikku ja vabatahtlikku lubamist.¹⁹¹ Nõusoleku käsitlusel on oluline arvesse võtta, kas ja millisel viisil see on seoses õigushüve kahjustamisega ning sellest sõltuvad ka nõusoleku liigid. Nõusoleku mõistet iseseisvalt karistusõiguses sätestatud ei ole ning seda sisustatakse läbi põhiseaduse, ennekõike lähtuvalt õigusest vabale eneseteostusele (PS § 19).¹⁹² Kannatanu nõusolek võib välistada kas koosseisu või õigusvastasuse. Siiski on sellisel juhul tähtis võtta arvesse terminoloogilisi erisusi, et mõista, kas välistatakse koosseisu või õigusvastasust. Näiteks kannatanu *nõusolek* välistab koosseisu, kuid *luba* välistab õigusvastasuse, millega teo koosseisupärasus jääb alles.¹⁹³ Seega nähtub, et karistusõiguses on luba ja nõusolek erineva tähendusega, kuigi nende grammatiline tähendus õigekeelsust arvesse võttes viitab neile kui sünonüümidele.

Nõusolekuga on ühelt poolt võimalik koosseisu välistada ning see põhineb objekti ja õigushüve eristamisel. Nimelt ei ole õigushüve mingisugune konkreetne objekt vaid vabadus mingit objekti käsutada. Seega on koosseis välistatud olukorras, kus nõusoleku andmine kujutab endast õigushüve kandja tegutsemist selle konkreetse õigushüve raames.¹⁹⁴ Lisaks on koosseis välistatud ka juhtudel, kui sättes on rõhutatud seda, et tegu on üksnes siis karistatav, kui see on toime pandud kannatanu tahte (nõusoleku) vastaselt. Üheks selliseks sätteks on ka vägistamine, kus on selgelt kirjas *tahte vastaselt*.¹⁹⁵ Järelikult välistab vägistamise koosseisu olukord, kus isik annab seksuaalvahekorras nõusoleku. Siiski ei ole selge, millises vormis see nõusolek antud peab olema ja millega täpselt nõusoleku ulatust piiritleda.

Seevastu kannatanu luba välistab teo õigusvastasuse. Sellistes olukordades eeldatakse, et kuigi õigushüve valdaja annab loa oma õigushüve kahjustamiseks, siis leiab koosseisupärane tegu sellegipoolest aset.¹⁹⁶ Vägistamise uue koosseisu kontekstis jääb loa andmise küsimus hädaseks. Seksuaalvahekorra osas võiks üldiselt öelda, et isik annab sellisel juhul loa enda

---

¹⁹¹ RKKKo 3-1-1-89-11, p 16.1

¹⁹² Viide 152, lk 347.

¹⁹³ *Ibidem*.

¹⁹⁴ *Ibidem*, lk 347-348.

¹⁹⁵ *Ibidem*, lk 348.

¹⁹⁶ *Ibidem*, lk 349-350.

õigushüvesse ehk isikupuutumatusesse tungida, kuid vaikimisi ei saa järeldada, et isik annab loa enda õigushüve võimalikuks rikkumiseks juhuks, kui ta nõusoleku peaks tagasi võtma. Lisaks on nõusolek vaid sellisel juhul õigustavaks asjaoluks, kui see antakse enne teo toimepanemist ja kehtib veel õigushüve kahjustamise hetkel.¹⁹⁷

Esmalt peab olema luba antud isiku enda käsutatava õigushüve suhtes ning see peab olema võimaldatud ka õiguskorras endas. Esineb ka selliseid hüvesid, mis ei ole täielikult käsutatavad ja nende kahjustamise lubamine ei välista teo õigusvastasust, näiteks seksuaalühe üleneva sugulasega (KarS § 144) või olukord, kus alla 14aastasel noorukil on seksuaalne vabadus suhelda teiste alaealistega, kuid seda nõusolekut ei saa anda täisealisele isikule (KarS § 145).¹⁹⁸ Teiseks peab isik olema võimeline luba andma ja aru saama teo olemusest, mille jaoks ta loa annab. Loa andja peab olema võimeline konkreetselt aru saama teo ja loa andmise faktilistest asjaoludest ning olema üldiselt võimeline mõistlikku otsust tegema. Seega peab justnimelt loa andja, sõltumata kolmanda isiku hinnangust, mõistma õigushüve kahjustamise ulatust ja sellega seotud riski.¹⁹⁹ Kolmandaks peab lubatav tegu täitma terve koosseisu, teo või tagajärje. Luba antakse konkreetseks teoks, mitte ebamääraseks tegevuseks tulevikus. Selleks, et tunnustada loa andmist, ei piisa üksnes õigushüve kahjustamise toimuda laskmisest (nt vägivalla talumine peres ei tähenda sellega nõustumist). Lisaks ei tähenda ühe teo lubamine näiteks seda, et sama teo ebaõnnestumisel on järgnev tegu lubatud, vaid vajalik on uus luba.²⁰⁰ Luba peab olema antud ka selgelt kas kirjalikult, suuliselt või konkludentset enne teo toimepanemist ja kehtima õigushüve rikkumise ehk teo ajal.²⁰¹ Samuti peab luba olema antud vaba tahte tulemusel. Luba on karistusõiguslikult kehtetu, kui see on kannatanu poolt antud kas eksimuse, pettuse või sunniga.²⁰² Eksimuse korral annab kannatanu nõusoleku, kuna tal on puudulikud teadmised oma õigushüve käsutamise osas.²⁰³ Pettusega on tegemist siis, kui see on seoses loa andmise alusega, kuid mitte kõrvaliste asjaoludega nagu näiteks motiiviga. Pettus välistab loa õiguspärasuse tingimusel, et pettuse abil tehtud otsus on isiku vaba ja iseseisva valiku tulemuseks.²⁰⁴

Eelnevast nähtub, et karistusõiguslikult on nõusoleku mõiste määratletud küllaltki laialt ning selle andmise tingimused ei ole konkreetsed, vaid vajavad kaasusepõhist lähenemist – igal

---

¹⁹⁷ RKKKo 3-1-1-89-11, p 16.1

¹⁹⁸ Viide 152, lk 350.

¹⁹⁹ *Ibidem*, lk 351.

²⁰⁰ *Ibidem*, lk 351-352.

²⁰¹ *Ibidem*, lk 352.

²⁰² *Ibidem*.

²⁰³ *Ibidem*.

²⁰⁴ *Ibidem*, lk 353.

juhtumil on vajalik eraldi hinnata, kuidas loa või nõusoleku andja loa andmist ja tegu subjektiivselt tajus, võtmata arvesse konkreetsemaid tingimusi. Siiski tuleb nentida, et karistusõiguslikult on nõusoleku andmise osas teatud raamistik loodud.

Hinnates nõusolekust lähtuva vägistamise koosseisu vastavust määratletuse põhimõttele, ilmnevad mitmesugused probleemid. Nagu eelnevalt mainitud, siis koosseisu muutmise peamine eesmärk on katta ära senisest rohkem vägistamise juhtumeid ning eeskätt sellised, mis muidu on jäänud kaitseta abitusseisundi või vägivalda aspekti puudumise tõttu. Nii Riigikohus kui ka EIK tunnustab asjaolu, et karistusõiguslikku sätet tuleb tõlgendada koosmõjus selle sõnastuse ja kohtupraktikaga. EIK ei ole andnud siiski selgeid suuniseid, milline koosseis on piisavalt määratletud ja lähtunud ennekõike juhtumipõhiselt. Siiski ei ole vägistamise koosseisu osas sellisel määral nõusoleku mõistest lähtuvat kohtupraktikat ka Eesti õiguses, mis annaks piisavalt selge suunise mõistmaks selle piiritlemise küsimust. Hetkel on vägistamisega seonduv kohtupraktika seotud tugevalt abitusseisundi või vägivalda kasutamise kui nõusoleku murdmise vahendiga. See võib omakorda tekitada probleemi, et koosseisu nõusolekust lähtuvaks muutmisel tekib olukord, kus abitusseisund ja vägivald muudetakse raskendavateks asjaoludeks. Seega oleks sellise kohtupraktika kasutamine nõusoleku üle otsustamisel põhjendatud vaid olukordades, kus on ka abitusseisundit või vägivalda tahte murdmise vahendina kasutatud. Küll aga ei oleks sellisele kohtupraktikale analoogia korras tuginemine põhjendatud siis, kui isik täidab üksnes uuest sõnastusest ehk nõusolekust lähtuva koosseisu. Sellisel juhul tekiks *lex stricta* põhimõtte rikkumine, mis keelab süüdistava suhtes raskendava analoogia kohaldamise. See tekitabki olukorra, kus uue koosseisu vastuvõtmisel on vajalik ka kohtupraktikaga hakata nõusolekut vägistamise koosseisus uuesti määratlema.

Lisaks on probleem, et selliseid vägistamise juhtumeid, mida soovitakse seaduse muutmise abil kaitsta, vaadatakse Eesti kohtupraktikas hetkel ühe abitusseisundi liigina (kaitsetus). Nende hulka kuuluvad ka kannatanu tardumine ja psüühiline takistus vastupanu osutada. Seega olukorras, kus määratletuse nõude kohaselt on vajalik arvesse võtta nii sätte sõnastust kui ka kohtupraktikat jääb küsitavaks, kas näiteks kannatanu tardumise korral vastutaks isik edaspidi siiski abitu seisundi ärakasutamise eest. Paraku oleks seaduse muutmise järgselt abitusseisundi ärakasutamine teo toimepanija jaoks raskendavaks asjaoluks, mis tooks kaasa ka teo eest raskema karistuse. Seega koosseisu muutmisel erineks situatsioonist tuleneva abituse korral hetkel üksnes asjaolu, et teo toimepanija saab raskema karistuse. Seega ei lahenda koosseisu sõnastuse muutmine teo kirjeldusega seonduvat selgemaks, vaid tekitab üha rohkem küsimusi, kuidas me peaksime uut nõusolekust lähtuvat koosseisu enda kehtivas õigussüsteemis määratlema ning milline koht oleks antud juhul varasemal kohtupraktikal.

Samuti selgus, et vaatamata õigussüsteemi terviklikkuse üldisele ideele, kus samasuguse grammatilise sõnastusega mõisteid võiks näha kõigis õigusharudes sarnaselt, kipub praktikas karistusõigus olema siiski relatiivne. Siinkohal tekib probleem, et nõusoleku mõiste läheb määratletuse osas niivõrd laiaks, et selle sisu ulatust on praktiliselt võimatu määratleda. Näiteks on ka EL direktiivi ettepanekus viidatud asjaolule, et nõusolekut peab olema võimalik võtta igal ajahetkel tagasi.²⁰⁵ Seega jääb lahendamata küsimus ka relatiivsust arvesse võttes, et millises ulatuses ning millise piirini on üldse võimalik seksuaalvahekorraks nõusolekut anda ning kuidas teha kindlaks, kui isik nõusoleku mingil ajahetkel tagasi võtab. Nagu eelnevalt analüüsitud loa andmise juures, peab loa andja saama aru teo ja loa andmise faktilistest asjaoludest ning olema üldiselt võimeline mõistlikku otsust tegema. See tekitab omakorda keerulise olukorra, kus tuleb hakata määratlema seda, kas isik hindas ja mõistis õigushüve ja sellega kaasnevat kahjustamist piisavalt, andes vahekorraks nõusoleku. Järelikult tekitab uus koosseis määratletuse aspektist rohkem probleemkohti, kui häid lahendusi.

Uue vägistamise koosseisu nõusoleku aspekti määratletust on eelnevale analüüsile tuginedes võimalik tagada peamiselt kolmel erineval viisil – esiteks mõiste „nõusolek“ defineerimine seadusandlikul tasandil (sätte ulatuses), nõusoleku vormide loetelu või kategooriatena (lisanduv säte) määratlemine või määratlemine tuginedes kohtupraktikale. Nõusoleku määratlemine läbi selle mõiste defineerimise on problemaatiline, ning töö nõustub eelnevalt välja toodud seisukohaga, et mõiste seaduse tasemel defineerimisel tekib probleem isikute privaatautonomiaga. Defineerimisel ei ole võimalik katta kõiki reaalses elus toimuvaid sündmusi ning selle grammatiline tõlgendamine võiks endaga kaasa tuua, olenevalt loodud definitsioonist, kas liiga laia või kitsa raamistiku sätte kohaldamiseks. Sama probleem tekib töö hinnangul loetelude või kategooriate kehtestamisega. Siiski ei lahenda veel üksnes materiaalsoiguse muutmine probleeme seoses tõendamise ega muuda seda lihtsamaks, kuna nõusoleku määratlemine on keeruline.

Eestis on esmalt probleemiks see, et uue koosseisuga kooskõlas olevat nõusoleku mõistet ei ole kohtupraktika läbi määratletud. Seega on kohtutel ees uus vägistamise koosseis, mille nõusoleku aspekti on neil vajalik hakata uuesti sisustama. EIK soovib, et iga riik lahendaks määratletuse küsimuse läbi oma siseriikliku kohtupraktika. Mida teha siiski olukorras, kus kohtupraktika nõusoleku määratlemise osas puudub või on puudulik? Praktika väljakujunemine pikaajaline protsess ja jääb küsitavaks, mis saab vahepealsel ajal nendest süüdistustest, mille osas proovitakse vägistamisel nõusoleku puudumist tõendada. Seetõttu

---

²⁰⁵ Viide 12, lk 22 p 14.

leiab töö, et määratletuse saavutamine uue vägistamise koosseisu puhul on problemaatiline ennekõike nõusoleku aspekti määratletuse seisukohast ning sellele on keeruline leida ühtset ning head lahendust. Lisaks peavad kohtud andma juriidilisi hinnanguid olukorras, kus uues koosseisus kirjeldatud tegu on kõrge abstraktsustasemega. See tekitab keerulise olukorra juba seetõttu, et isikute seksuaalelu on väga komplitseeritud ja mitmekülgne eluvaldkond ning määratlemata õigusmõiste kasutamine võib seksuaalset enesemääramist ka juba vastupidiselt hoopiski kahjustada. Seda põhjusel, et kuigi süüdimõistmised võivad suurenedada, siis puudub selgus selles, mille eest täpselt süüdi mõistetakse, kuna see ei olegi seadusest täpselt välja loetav.

2.2. *Ultima ratio* ja proportsionaalsus

Mingisuguse ühiskondlikult taunitava teo kriminaliseerimine ning selle eest karistamine peab toimuma karistusõiguslike põhimõtete kohaselt viimase abinõu korras – tegemist peab olema nõ *ultima ratio*ga. Ka Riigikohus ei luba kuriteokoosseise üleliia laialt määratleda, kuna see võib viia karistusõiguse aluspõhimõtete, sh *ultima ratio* ja määratletuspõhimõtte rikkumiseni.²⁰⁶ *Ultima ratio* on võimalik kasutada kriminaliseerimise argumentide kaalumisel ning samuti ka iseseisvalt olukordades, kus otsustada karistusõiguse kasutamise üle, kui teised sotsiaalse kontrolli mehhanismid ei ole efektiivsed või ei osutu võimalikuks. *Ultima ratio* püüab vältida olukorda, kus karistusõigust kohaldatakse liiga laialt.²⁰⁷ Seda saab põhjendada õigusriigi põhimõttega, kuna isikute tegutsemisvabaduse piiramine on õigustatud vaid vältimatus olukorras teatud legitiimsete huvide kaitseks. Teisalt nõuab pragmaatiline külg *ultima ratio*ga, kuna kriminaalmenetlusel on palju negatiivseid kõrvalmõjusid karistuse repressiivsuse tõttu nii isikule endale ja ka temaga seotud isikutele (näiteks vabadusekaotusel muutuvad tööharjumused ja isikul piiratakse võimalust oma lapse kasvatamises osaleda).²⁰⁸

Ultima ratio eeldab, et võimaluse korral saaks olukordi lahendada teiste õigusharude abil. *Ultima ratio*ga saab vaadata ka võrdlusvahendina rikkumistele õigusliku vastuse andmisel. See töötab koostöös proportsionaalsuse põhimõttega, kuna *ultima ratio* ise sanktsiooni raskuste eristamise küsimusele vastust ei anna.²⁰⁹ Kriminaalõiguses on *ultima ratio* printsiibi olulisuse

---

²⁰⁶ RKKKo 1-17-6580, p 11.

²⁰⁷ Soo, A. Aiaots, L. Kriminaliseerimise põhimõtted vaenukõne näitel. – *Juridica* 1/2022, lk 14.

²⁰⁸ *Ibidem*, lk 15.

²⁰⁹ Melander, S. *Ultima Ratio* in European Criminal Law, lk 55.

osas oldud kõhkleva seisukohal, sest karistusõigust kasutatakse sageli liigselt, võtmata arvesse teisi võimalusi.²¹⁰ Oluline on näha *ultima ratio* raames seda, et karistusõigusel on seos teiste õiguslike meetmete ja valdkondadega. Seda nimetatakse *ultima ratio* väliseks dimensiooniks ning see on ka käesoleva magistratöö põhiliseks uurimisalaks.²¹¹ Kriminalseerimise kasuks peaks seadusandja otsustama üksnes siis, kui ei ole ühtegi teist viisi, kuidas kõnealust õigushüve kaitsta.²¹² Selleks, et otsustada kriminalseerimise kasuks, on vajalik *ultima ratio* kohaselt hinnata, kui ulatuslikult sekkutakse seeläbi indiviidi põhiõigustesse. Lisaks on põhiõiguste riive eriti intensiivne olukorras, kus karistatava teo määratletus jätab ulatusliku tõlgendamisruumi.²¹³ Hinnatakse, et *ultima ratio* jäetakse sageli kohaldamata, kuna mingi teo karistatavaks muutmine on lihtsam ja odavam variant teistest meetmetest ning seetõttu seda ka laialdaselt kasutatakse. Seega on riikidel sageli kombeks reageerida ilma põhjaliku analüüsita karistusõigusega, st seda ei kasutata enam mitte *ultima ratio*, vaid *prima ratio* korras.²¹⁴

Lisaks vägistamise uue koosseisu probleemidele määratletusega võib tekkida probleem ka sellega, et uus koosseis on väga lai. Seetõttu võib tekkida olukordi, kus uus koosseis läheb vastuollu *ultima ratio* põhimõttega. Seega tuleb analüüsile isikute karistamine viimase abinõu korras, otsides vastust, kas uue koosseisuga võidakse muuta karistatavaks mh ka teod, mida peaks esmajärjekorras lahendama mõne sotsiaalse kontrolli meetodi abil. Samuti on vajalik hinnata, kas mõned muud meetmed võiksid olla proportsionaalsemad karistusõiguslikust sekkumisest.

Kuriteo defineerimisel vägistamiseks piisaks uue koosseisu kohaselt üksnes sellest, et isikuga astutakse suguühtesse tema tahte vastaselt, st puudub tema vabatahtlik nõusolek. Kuna karistusõiguse eesmärk on sekkuda inimeste vahelistesse suhetesse üksnes viimase abinõu korras, tekib küsimus, kas sellist inimeste vahelist suhet, nagu vägistamise koosseisu ettepaneku esitanud isikud soovivad, peaks reguleerima karistusõigus, kuna sellises teos puudub vägivalda või abitusseisundi ärakasutamise aspekt. *Ultima ratio* põhimõte piirab ka seadusandja otsustusruumi karistusõiguses.²¹⁵ *Ultima ratio* annab seadusandjale suunised, kas

---

²¹⁰ *Ibidem*, lk 46.

²¹¹ *Ibidem*, lk 52.

²¹² Bose, M. The Principle of Proportionality and the Protection of Legal Interests. – European Criminal Law Review 2011, 1(1), lk 39.

²¹³ *Ibidem*, lk 40.

²¹⁴ Fletcher, G. P. Parochial versus Universal Criminal Law. – International Criminal Justice 2005, 3(1), lk 31.

²¹⁵ Viide 158, lk 683.

mingit kindlat tüüpi tegu tuleks kriminaliseerida või mitte.²¹⁶ Lisaks suunab ta ka seadusandjat enne kriminaliseerimise otsust valima võimaluse korral leebemate meetode või seadusharude vahel, kui seda on kriminaalõigus.²¹⁷ Teisalt argumenteeritakse, et *ultima ratio* ei pruugi olla nn viimane abinõu kui kõige raskem valik, vaid pigem just kõige leebem valik, kuna kriminaliseerimine puudutab vaid üksikuid isikuid – neid, kes teo toime panevad.²¹⁸

Ühtlasi kui otsustada *ultima ratio* kohaselt tegu kriminaliseerida, ilmneb ka selle seos karistuse proportsionaalsuse küsimusega. Proportsionaalsuse põhimõte on tuletatud PS §-st 11 ning selle eesmärk on tagada, et isikute põhiõigusi piiratakse üksnes seaduslikul alusel. Piirang ise peab olema vajalik ning selline, et see ei moonuta isiku konkreetse põhivabaduse olemust. Põhiõiguse riivet loetakse sellisel juhul proportsionaalseks, kui see on eesmärgi saavutamiseks mõõdukas, vajalik ja sobiv ning eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne vähem koormava abinõuga.²¹⁹ Lisaks peab proportsionaalsuse hindamisel arvestama, et seadusandjal on avar otsustusruum karistuse piiride kujundamisel. Sellised materiaalsoiguslikud sätted, mida ei saa põhjendada kaitstava õigushüve väärtusega, on põhiseadusega vastuolus.²²⁰ Proportsionaalsuse põhimõte eeldab, et karistusõiguslik säte on vastu võetud mingisuguse kindla eesmärgi saavutamiseks. Samuti peab näiteks Euroopa Liidu seadusandja arvesse võtma liikmesriikide kompetentsi.²²¹ Proportsionaalsuse osas on vajalik leida õige tasakaal avalikul ja individuaalsel huvil.²²² Lisaks leitakse, et karistus peab olema proportsionaalne toimepandud teoga ning ei tohiks olla mõjutatud poliitilistest kaalutlustest või lahkarvamustest.²²³

Kui võtta kasutusele uus nõusolekust lähtuv koosseis, siis tuleb arvestada, et sellise teo eest on karistuseks vangistus. Vangistus riivab tugevalt isiku vabaduspõhiõigust ja on ka kõige karmimaks viisiks, kuidas riik saab isikut karistada. Isikult vabaduse võtmisega on häiritud tema isiklik elu, pereelu, töö jt valdkonnad ning sellist häirimist ei ole pärast enam võimalik

---

²¹⁶ Huomo-Kettunen, M. EU Criminal Policy at a Crossroads between Effectiveness and Traditional Restraints for the Use of Criminal Law – New Journal of European Criminal Law 2014, 5(3), lk 312.

²¹⁷ Viide 212, lk 39.

²¹⁸ *Ibidem*, lk 39-40.

²¹⁹ RKPJKo 3-4-1-20-12, p 39.

²²⁰ RKPJKo 3-4-1-13-15, p 17.3.

²²¹ Viide 212, lk 36.

²²² Safta, M. The Principle of Ultima Ratio in the Case-Law of Constitutional Court of Romania, — International Conference Education and Creativity for Knowledge-Based Society, 2019, lk 71.

²²³ *Ibidem*, lk 70.

parandada.²²⁴ Selleks, et täita proportsionaalsuse nõuet, peavad olema täidetud järgmised eeldused:

- 1) see on sobiv eesmärgi edendamiseks, st sobilik või kohane;
- 2) vajalik;
- 3) mõõdukas, mis tähendab, et vabaduspõhiõigusesse sekkumine ei tohiks olla liigne võrreldes riivet õigustavate kaalutlustega. Seda võib näha ka kui isikule pandud koormise piisavat õigustust, st põhjendusi arvesse võttes võiks selle kandmist isikult eeldada.²²⁵

Nii praegu kehtiv kui ka pakutav vägistamise koosseis ei erine, kui küsimus on vägistamisel toimepandud vägivalda kasutamises. Sellisel juhul on tegu igal juhul karistatav. Vahe võib sisse tulla siis, kui vägivalda ei esine. Seega tekib küsimus, kas nõusolekuta vahekorda astumine, mille määratletust on keeruline tagada, riivab ohvri põhiõigusi nii intensiivselt, et selline tegu oleks vajalik kriminaliseerida. Võib järeldada, et nõusolekuta vahekorda astumine võib tekitada isikule vaimseid pingeid ning emotsionaalseid läbielamisi. Seega on vajalik hinnata, kas olukorras, kus ei ole võimalik ekspertiisi käigus tuvastada teo tõttu tekkinud psüühikahäiret kui haigust (tervisekahjustus), siis kas oleks karistusõigusest leebemaid lahendusi, mis sellises olukorras isikut kaitseks. Selleks on vajalik selgeks teha, millised on praegusel hetkel kriminaalpoliitilised suunad. 2020. aastal võeti Riigikogus vastu kriminaalpoliitika põhialuste fookus aastani 2030. Selles on välja toodud, et keskendutakse ühiskonda enim kahjustavate kuritegude ärahoidmisele, mille hulka kuuluvad ka näiteks vägivaldakuuriteod.²²⁶ Fookusest tuleb välja, et põhirõhk on preventiivsel eesmärgil ehk kuritegude ennetamisel. Soo ja Aiaots toovad oma artiklis välja, et preventiivsele eesmärgile keskendumine ei tähenda koheselt seda, et karistusõiguse eesmärkidest oleks kadunud stigmatiseerimise ja kättemaksu mõju, vaid neid tuleb vaadata suhestatuna *ultima ratio* põhimõttega.²²⁷ See tähendab, et kuigi on oluline preventiivseid eesmärke kaaluda enne teo kriminaliseerimist, ei tähenda see automaatselt seda, et kaoks kriminaliseerimise vajadus. Näitena on toodud, et seksuaalvägivalda vastu võitlemisel võib, juhul kui teadusuuringud seda tõestaksid, tõhus olla ka näiteks süüdlase teraapiasse suunamine, teadlikkuse suurendamine jms. Samas ei tähenda see seda, et karistusõiguslik reageerimine ei oleks vajalik. Kuna kriminaliseerimise üheks eesmärgiks on ka õigluse jalule seadmine, siis sotsiaalse kontrolli

---

²²⁴ Kiris, R. jt. Sanktsiooniõigus. 2. vlj. Tallinn: Juura 2017, lk 103.

²²⁵ Lübke-Wolff, G. Proportsionaalsuse põhimõte Saksa Liidukonstitutsioonikohtu praktikas. Riigiõiguse aastaraamat 2021, lk 288.

²²⁶ Kriminaalpoliitika põhialuste aastani 2030 heakskiitmine. – RT III, 13.11.2020, 6, p 4.3.

²²⁷ Viide 207, lk 15.

meetmed ei täida seda nii hästi, kui seda teeb karistusõigus. Seega olukorras, kus oleks vajalik stigmatiseerimine, on vajalik ka rakendada karistusõigust.²²⁸

Olukorras, kus puudub kannatanu nõusolek vahekorraks kuid ei esine ka vägivalda või abitusseisundi komponenti, on rikkumine oluliselt kergem, kui sama teo toime panemine vägivaldaga või abitusseisundit ära kasutades. Karistusõigus aga iseenesest tugineb *ultima ratio* põhimõttele, mille kohaselt karistusõigus omab võimu sanktsiooni kohaldamiseks, kuid annab isikutele käitumisruumi, et leida moraali- või õigusnormidele tuginevalt lahendusi, mis oleksid karistusõigusvälised.²²⁹ Uue koosseisu kriminaliseerimise korral peab arvesse võtma, et praegu kehtiva koosseisu puhul on vägistamise korral võimalik mõista isikule karistuseks üksnes vangistust. See tähendab, et hetkel kehtivale koosseisule on lähenetud *ultima ratio* korras isiku õigusseisundi kõige tõsisema riivega ehk vanglakaristusega.²³⁰ Vangistuse määramine võib tunduda küll eripreventiivse eesmärgiga ning sooviga isikuid resotsialiseerida, kuid reaalsuses mõjub vangistus siiski desotsialiseerivalt.²³¹ Lisaks ei ole nõusoleku mõiste piisavalt määratletud, mistõttu oleks vajalik töö hinnangul esmalt leida karistusõigusväliseid lahendusi. Seetõttu ei ole ka *ultima ratio* põhimõtte kohaselt selgesti määratlemata kuriteo eest vangistuse kohaldamine põhjendatud.

Vägistamise uue koosseisu nõusoleku määratletus on äärmiselt lai ning hoolimata kõigist pingutustest võib siiski tekkida olukord, kus teo toimepanija tuleb süüdi mõista vägistamises, kuigi tegelikkuses tema tegu ja õigushübe riive ulatus ei ole niivõrd intensiivne. Näiteks võib selline olukord lihtsasti tekkida seksuaalvahekorras, kus üks pool võtab keset vahekorra nõusoleku tagasi. Sellisel juhul tuleks uuest sättest lähtudes asuda seisukohale, et vahekorra jätkamine oli peale nõusoleku tagasivõtmist tahtevastane ning seetõttu oli tegemist vägistamisega. Siiski võis olla näiteks vahekord valdavas osas kannatanu nõusolekuga kaetud, kuid väiksemas osas jääda nõusolekuta. Isegi sellisel juhul, arvestades vägistamise koosseisus olevat karistumäära, peaks isikut karistama kindlasti just vangistusega. Sellisel juhul võib tekkida vastuolo *ultima ratio* põhimõttega. Sellistes olukordades oleks võimalik abi saada näiteks tsiviilõigusest. Teo toimepanija võib vastutada deliktiõiguslikult, kuna võlaõiguseaduse § 1043 alusel on võimalik nõuda kannatanul õigusvastaselt tekitatud kahju hüvitamist. Selle eelduseks on kahju tekkimise õigusvastasus, mille alla kuulub ka VÕS § 1045 lg 1 p 2 kohaselt kannatanule tervisekahjustuse tekitamine. Riigikohus on avaldanud

---

²²⁸ *Ibidem*, lk 16.

²²⁹ Kiris, R. jt. Sanktsiooniõigus, lk 18.

²³⁰ *Ibidem*, lk 105.

²³¹ *Ibidem*, lk 103.

seisukohta, et nimetatud säte laieneb ka psüühiliste läbielamiste kompenseerimiseks, sh isikule hingelise valu ja kannatuste tekitamise olukordadele.²³² Küll aga ei ole eelnevalt kirjeldatud olukorras õigustatud vangistuse mõistmine.

Samas on võimalik otsustada vägistamise eest mõistetava karistuse määra ja liigi muutmise kasuks, kui vägistamise koosseis muuta nõusolekust lähtuvaks. Sellisel juhul võiks vanglakaristuse maksimaalset määra vähendada ja jätta võimalus rahalise karistuse kohaldamiseks. Hetkel kehtiva põhikoosseisu karistusmäär võiks jääda muutumatus väärtuses alles abitusseisundi ja vägivalla esinemise korral. Siiski on ELi arengusuund uue vägistamise koosseisu kriminaliseerimise suunas ning 8. märtsil 2022. a ettepaneku kohaselt soovitakse luua direktiiv, mille kohaselt oleks ka minimaalseks maksimumkaristuseks uue koosseisu kohaselt toime pandud teo eest 8 aastat vangistust, mis tõstaks hetkel kehtiva sanktsiooni ülempiiri kahe aasta võrra.²³³ Seega soovitakse uue koosseisu kui põhikoosseisu karistuse määra hoopiski tõsta, vaatamata sellele, et vägivalla ja/või abitusseisundi esinemine kaob koosseisust ära, ehk siis tegemist on edaspidi siiski kergema kuriteoga. Töö hinnangul ei peaks põhirõhk olema materiaalõiguse muutmisel ja karistuse määra suurendamisel. Oluliselt suurema efekti annaks intensiivne teavitus- ja ennetustöö, teo toimepanijate suunamine teraapiatesse ning menetluse enda stiili muutmine, mis tagaks ka hetkel kehtiva koosseisu efektiivsema menetlemise.

2.3 Tõendatus subjektiivselt küljelt. Süütuse presumpatsioon

Selleks, et isik kuriteos süüdi mõista, on vajalik tõendada tema süü nii objektiivselt kui ka subjektiivselt küljelt. Vägistamise objektiivseid asjaolusid analüüsiti eelnevalt, kuid vajalik on ka selgitada, kuidas tõendada vägistamist kui kuritegu olukorras, kus vägistamise koosseisust on eemaldatud vägivalla ja abitusseisundi komponendid. Tõendamist vajab sellisel juhul üksnes nõusoleku puudumisel toime pandud seksuaalvahekord. Sellisel juhul peab teo toimepanija tahtlus hõlmama nii seksuaalvahekorda kui ka nõusoleku puudumist.

Samuti vajab selgitamist, kuidas selline koosseis mõjutab süütuse presumptsiooni kui süüdistatava põhiõigust. Naistearstid on veendunud, et süüdistuses tuleb tõendamise põhirõhk

---

²³² RKKKo 1-18-7833, p 24.

²³³ Euroopa Komisjon. Küsimused ja vastused: komisjoni ettepanek uute kogu ELi hõlmavate eeskirjade kohta, et peatada naistevastane vägivald ja perevägivald.

suunata ohvrilt süüdistatavale, küsides selle kohta, kuidas nõusolek kannatanult saadi. Põhjuseks tuuakse tõdemus, et enamasti teab teo toimepanija kõiki asjaolusid täpselt, samas kui ohver võib olla tardumuses või mäletada sündmusi katkendlikult.²³⁴ Danilson-Järg on astunud sammu kaugemale – tema hinnangul peaks meespool edaspidi süüdistuse vältimiseks omama naise seksuaalvahekorraks antud nõusoleku kohta kindlaid tõendeid.²³⁵ Ka Viik viitab probleemile, et kohtupidamise keskmes on üksnes ohvrid ning harva küsitakse süüdistatava mineviku või varasemate tegevuste kohta, nagu seda tehakse ohvriga.²³⁶ Samuti viidatakse EL direktiivi ettepaneku seletuskirjas, et tõendite nõudmine ohvri varasema seksuaalse käitumise kohta, et seada kahtluse alla ohvri usaldusväärsus ja nõusoleku puudumine, peaks olema lubamatu, ilma et see piiraks kaitseõigust.²³⁷ Järelikult viitavad seadusmuudatuse pooldajad sellele, et tõendamiskese ei ole ohvri suhtes optimaalsel kohal ning tõendamisel peaks olema suurem osa teo toimepanijal. Just see tõstatab tõendamise seonduvalt küsimuse – kuidas suhestub tõendamiskoormise ümberjaotamine süütuse presumptsiooni. Probleemile on viidanud ka kohtunik Paavo Randma, kelle hinnangul sätte sõnastuse muutmine ei eemalda menetluses raskuspunkti ohvrilt, kuna seda takistab süütuse presumptsioon, mille kohaselt ei pea süüdistatav enda süütust tõendama. Randma rõhutab, et nimetatud põhiõigus ei võimalda ilma põhiseadust muutmata süüdistatava tõendamiskoormist nihutada.²³⁸ Ka EL direktiivi ettepanekus ei lahendata sisuliselt süütuse presumptsiooniga seonduvat küsimust, vaid üksnes nenditakse, et kavandatavas direktiivis võetakse nõuetekohaselt arvesse süütuse presumptsiooni ja kaitseõigust (harta artikkel 48) ning kuritegude ja karistuste seaduslikkuse ning proportsionaalsuse põhimõtet (harta artikkel 49).²³⁹ Seetõttu on vältimatult oluline analüüsida ka seda, kuidas uus koosseis läheks kokku süütuse presumptsiooniga ning kas taotletavad eesmärgid on saavutatavad.

Süütuse presumptsiooni peetakse kriminaalkohtumenetluses üheks vanimaks ja olulisemaks põhimõtteks. Seda tunnustavad kõik olulised rahvusvahelised dokumendid inimõiguste valdkonnast (nt EIÕK art 6 lg 2 ja EL põhiõiguste harta art 48 lg 1) ning samuti ka Eesti põhiseaduse § 22 lg 1. Süütuse presumptsiooniga seoses võib rääkida nii olukorrast, kus isikul puudub seos toime pandud kuriteoga kui ka sellest, et isikut peetakse süütuks seni, kuni pole tõendatud tema süü. See viitab süüdistatava kohtlemise viisile menetlusele ning arvestamisele,

---

²³⁴ Viide 17.

²³⁵ Viide 18.

²³⁶ Viide 16.

²³⁷ Viide 12, lk 25 p 37 ja artikkel 22.

²³⁸ Viide 23.

²³⁹ Viide 12, lk 16.

et isikut ei pruugita süüdi mõista. Süütuse presumptsioon kannab endas eesmärki, et eeldada isiku süütust kogu kriminaalmenetluse vältel.²⁴⁰ Siiski leitakse, et süütuse presumptsioon on kohati vastuolulise loomuga – ühelt poolt eeldatakse kriminaalmenetluses süüdistatava süütust, kuid samaaegselt on ta isikuks, keda kahtlustatakse teo toimepanemises.²⁴¹

Süütuse presumptsiooni saab käsitleda ka kitsamalt, kui võtta seda tõendamisreeglina. Sellisel juhul sisaldab see kahte elementi – kriminaalmenetluses kannab tõendamiskoormist süüdistus ning nõuded tõendamisstandardile. Euroopa ja ennekõike inimõiguste konventsiooni ratifitseerinud liikmesriigid tõlgendavad süütuse presumptsiooni laiemalt. Laiema tõlgenduse kohaselt võib väheneda selle normatiivne väärtus.²⁴² Käesoleva töö raames on olulisem käsitleda tõendamiskoormise küsimust, kuna just seda soovivad ka uue koosseisu pooldajad süüdistatava poolele ümber kanda. Esmalt on vajalik välja tuua, et EIÕK ja põhiseaduse järgi on kriminaalmenetluses süü tõendamise ülesanne süüdistusel. Lisaks ei tohi EIÕK artikli 6 lõike 2 järgi kohtunikud menetluse käigus olla eelarvamusega, et süüdistatav on teo toime pannud.²⁴³

Kuigi valdavatel juhtudel eeldatakse, et tõendamiskoormis on süüdistusel, siis on seda teoorias võimalik ka ümber pöörata.²⁴⁴ Ümberpööramise küsimus on arusaadav, kui soovitakse menetluse põhirõhku kannatanult ära võtta. Seega tekib küsimus, kas ja millistes olukordades oleks see lubatud. Esmalt võib tõendamiskoormist ümber pöörata olukorras, kus süüdistatav esitab kaitseargumente. Süütuse presumptsiooni kohaselt ei pea jääma kogu kohtumenetluse käigus tõendamiskoormis üksnes süüdistuse poolele. Tõendamiskoormise ümberkandmist on tunnustanud ka Riigikohtu kriminaalkolleegium. Kooskõlas PS § 22 lg-ga 2 ja KrMS § 7 lg-ga 2 ei pea keegi tõendama kriminaalmenetluses oma süütust, küll aga olukorras, kus isik soovib ennast kohtumenetluses ise aktiivselt kaitsta, tuleb tal oma kaitseväiteid ise tõendada või luua menetlejale võimalus neid kontrollida.²⁴⁵ Samas ei luba Riigikohus tõendamiskoormist ümber pöörata põhjusel, et isik ei suuda oma kaitseväiteid piisavalt veenvalt tõendada, kuna see läheb vastuollu süütuse presumptsiooni põhimõttega. Nimetatud kaasuses leiti, et kohustus süüstavaid ja õigustavaid asjaolusid koguda on uurimisasutusel ja prokuratuuril ning kui kohtuvälise menetleja tõendid ei suuda kinnitada

---

²⁴⁰ Viide 25, lk 108.

²⁴¹ De Jong, F., Van Lent, L. The Presumption of Innocence as a Counterfactual Principle., – Utrecht Law Review 2016, 12, lk 34.

²⁴² Viide 25, lk 109.

²⁴³ Nagu viidatud määratletust käsitlevas alapeatükis, siis mängib EIK praktika olulist rolli ka EL õiguse ja praktika sisustamises.

²⁴⁴ Viide 25, lk 110.

²⁴⁵ RKKKo 3-1-1-10-16, p 37.

süüteo toimepanemist, siis ei ole lubatud isikut süüdi mõista põhjusel, et ta esitas küll kaitseväited, kuid need olid ebausutavad.²⁴⁶ Seega saab tõendamiskoormist ümber pöörata, kui isik tugineb kaitseväitele. Sellisel juhul on vajalik, et isik neid konkreetseid asjaolusid ka tõendaks. Samas nähtub, et süütuse presumptsioonist tulenevalt ei saa Riigikohtu praktika kohaselt panna süüdistatavale kohustust, et ta peaks ise süüdistusega seonduvaid asjaolusid tõendama hakkama.

Siiski peetakse tõendamiskoormise ümberpööramist kirjanduses sageli vajalikuks, kuna see võib aidata vältida süüdimõistmisel tekkivaid vigu ja valesid süüdimõistmisi.²⁴⁷ Leitakse isegi, et tõendamiskoormise ümberpööramine võib tekitada ühelt poolt kahtlusi, kuid samas võib anda kindlust õigete kohtuotsuste loomisel. Vastuargumentide kohaselt leitakse siiski, et tõendamiskoormise ümberpööramine hägustab kriminaalkeelu sisu ja seega vähendab karistusõiguse kui käitumisjuhendi efektiivsust ning see võib tekitada kohtunike seas segadust.²⁴⁸ Seetõttu on vajalik ka tõendamiskoormise ümberpööramisel selle vajadust põhistada. Tuuakse välja, et see võib omakorda kaasa tuua riski valeks süüdimõistmiseks, kuid põhistatud kaalutusotsusel, miks see mingis olukorras on vajalik, võiks olla see võimalik.²⁴⁹

Lisaks on EIK toonud välja olukordi, kus tõendamiskoormist on võimalik üle kanda süüdistatavale. EIK on seisukohal, et tõendamiskoormise ümberpööramine ei ole iseenesest EIÕK artikli 6 lõike 2 järgi täielikult keelatud, kuid liikmesriik peab arvesse võtma, et kaitseõigus säiliks ning oleks selge, millised väärtused kaaluvad tõendamiskoormise ümberpööramise.²⁵⁰ Teises kaasuses oli sõiduki valdavaks kasutajaks süüdistatav, kes liiklusõnnetuse ajal ei viibinud kodus. Kannatanu süüdistatavat tuvastada ei suutnud. Süüdistatav nentis, et ei sõitnud kuriteo toimepanemise ajal autoga ja keeldus rohkem ütlusi andmast. Ta mõisteti süüdi ning EIK hinnangul toimus sellises olukorras ebaõige tõendamiskoormise ümberjaotamine, kuna kohtud nõudsid süüdistatavalt, et ta tõendaks auto mittejuhtimist ning kuna süüdistatav seda ei teinud, mõisteti ta süüdi. Kohus rõhutas, et süütuse presumptsiooni on rikutud, kui tõendamiskoormis kantakse üle süüdistuselt kaitsele. EIK selgitas, et õiguslike eelduste tegemine ei ole artikliga 6 vastuolus, sh süüdistatava

---

²⁴⁶ RKKKo 3-1-1-72-13, p 14.

²⁴⁷ Hamer, D. A Dynamic Reconstruction of the Presumption of Innocence. – Oxford Journal of Legal Studies 2011 31(2), lk 420.

²⁴⁸ *Ibidem*, lk 421-422.

²⁴⁹ Hamer, D. The Presumption of Innocence and Reverse burdens: A Balancing Act. – Cambridge Law Journal 2007 66(1), lk 151-152.

²⁵⁰ Kaasuses oli käsitletavaks kuriteoks narkootikumidega kauplemine, vt EIKo 41087/98 *Phillips vs United Kingdom*.

vaikimise osas, kuid nimetatud kaasuses ei olnud võimalik teha õiguslikult relevantseid järeldusi isiku vaikimise kaudu. Seetõttu tuvastas ka EIK artikli 6 punkti 2 rikkumise.²⁵¹ Siiski leiab EIK, et vaikimist võib arvesse võtta tõendite veenvuse hindamise korral, kui olukord eeldab selgelt süüdistatava selgituste andmist.²⁵² Järelikult näeb EIK võimalust võtta arvesse süüdistatava vaikimist ning tõlgendada seda ka süüdistatava kahjuks, kui muud tõendid viitavad süüteo toimepanemisele. Siiski peab nii EIK kui ka Riigikohtu hinnangul just süüdistus kokku panema vajalikud tõendid, et süüdistatav süüdi mõista ning süüdistatav ise ei pea süütuse presumptsiooni kohaselt enda süütust aktiivselt tõendama asuma.

Eelnevaid näiteid vaikimise ja kaitseargumentide kohta on võimalik siduda ka uue vägistamise koosseisu tõendamise juhtumitega. Esmalt võiks süüdimõistmine olla põhjendatud, kui süüdistus oleks nõusoleku puudumise osas väga selgelt tõendatud (mh süüdistatava tahtlus) ja süüdistatav ise keeldub ütluste andmisest. Siiski ei oleks keskmistes inimsuhetes realistlik, et kahe inimese vahel toimunud seksuaalvahekorraga seonduva nõusoleku esinemise osas saaks teo toimepanemise ära tõendada ilma mõlema poole selgitusteta. Seega ei oleks ka aktsepteeritav, et kui seksuaalvahekord on toimunud privaatses keskkonnas ja kahe isiku vahel (olles ainsad, kes teoga seonduvaid asjaolusid teavad) ning süüdistatav ei anna põhjalikke ütlusi, siis süüdistatava vaikimist või ebakohaseid kaitseargumente hakatakse tema vastu kasutama süüdimõistva otsuse põhistamiseks. Siiski näiteks pidude kontekstis võib olla nõusoleku küsimust võimalik kas video- või helisalvestiste abil isegi tõendada, mis annaks situatsioonile rohkem selgust. Lisaks võib tekkida olukord, mida kardavad uue koosseisu kriitikud – täpsed kuriteo asjaolud ei ole teada ning isegi süüdistatava isikus ei pruugi olla kindlust (või täpses nõusoleku andmise asjaoludes), kuid tuginetakse tõenäosusele, et just see konkreetne isik on teo toime pannud. Kõige paremini joonistuks selline näide välja juhusuhete situatsioonis. Seetõttu võib tõendamiskoormise ümberpööramine uue vägistamise koosseisu raames tekitada probleeme. Tõendamiskoormise ümberpööramine EIK idee kohaselt võiks olla põhjendatud üksnes olukorras, kus süüdistus on niivõrd tugev, et isiku süü on peaaegu vältimatult kindlaks tehtud, olenemata tema otsusele vaikida. Siiski peaks tegemist olema ennekõike väga erandlike olukordadega.

Järgnevalt on vajalik tõendamiskoormist ja -standardit arvesse võttes analüüsida, kuidas uue koosseisu põhiselt saaks tõendada esiteks nõusoleku puudumist ning teisalt seda, et süüdlasel esines tahtlus tegu toime panna. Vägistamise uue koosseisu korral on vajalik tõendada nii

---

²⁵¹ EIKo 33501/96 *Telfner vs Austria*.

²⁵² Viide 25, lk 110.

seksuaalvahekorra toimumise fakti kui ka seda, et üks osapool selleks nõusolekut ei andnud. Objektiivsel hinnangul ei suhelda iga seksuaalvahekorra ajal vaikimisi teemal, kas teine osapool on nõus või mitte ning veel vähem on tõenäoline, et sellest jääb maha kirjalikke tõendeid. Vaatamata sellele on kohtutel vajalik ära tõendada, et nõusolekuta vahekord tõepoolest aset leidis. Tõendatus on KrMS § 60 lg 2 järgi kohtul kujunenud veendumus, et tõendamiseseme asjaolud on olemas või puuduvad. Otsustustes kasutavad kohtud väljendit „usaldusväärset tõendatud“, mitte aga tõendamisstandardi mõistet. Tõendamisel kasutatakse kohtuniku siseveendumust, mis on vaimsesse sfääri kalduv nähtus. Seetõttu ei ole ka selget vastust, kas tõendamisstandard „väljaspool mõistlikku kahtlust“ on sama, mis teistes riikides.²⁵³ Sätte muutmise poolt olevad naistearstid, nagu esimeses peatükis mainitud, viitavad seadusmuutuse vajadusele ka tõendamise aspektist. Nimelt soovitakse, et tõendamisel oleks suurem osa lisaks prokuratuurile ja uurimisasutustele ka süüdistataval ning nende hinnangul muudaks see teo tõendamise lihtsamaks.

Esmalt hindab töö eelnevale analüüsile tuginedes, kuidas oleks uue koosseisu raames võimalik tõendada nõusoleku puudumist ning seejärel hindab, kas tõendamiskoormise ümberpööramine oleks tõendamise aspektist võimalik ja efektiivne. Nõusoleku määratletuse osas ilmnes, et see on abstraktne ning laialivalguv mõiste. Nõusoleku andmise või selle puudumise tõendamisel tekib hulganisti küsimusi – milleks täpselt nõusolek anti, millises vormis see esitati, kuidas süüdistatav nõusoleku andmisest aru sai ja seda tõlgendas jms. Isegi kui pooled on omavahel sõlminud kirjaliku nõusoleku seksuaalvahekorda astumiseks, ei lahendaks see tõendamisega seonduvaid probleeme, kuna näiteks nõusolekut peaks uue koosseisu järgi saama tagasi võtta igal ajahetkel. Samuti jääks tõendamise osas küsitavaks nõusoleku andmise ulatus ehk milliste tegude jaoks täpselt nõusolek anti. Tavalises elukorralduses toimub enamasti seksuaalvahekordi siiski spontaanselt ning peamine küsimus tekib selles, kuidas tõendab prokuratuur ära selle, et kannatanu nõusolekut ei andnud.

Süüdistuse koostamiseks on vajalik prokuratuuril hinnata erinevaid tõendeid. Tõendid, mida selleks kasutada saab, loetleb KrMS § 63 lg 1. Tõendiks võivad olla: kahtlustatava, süüdistatava, kannatanu, tunnistaja või asjatundja ütlused; ekspertiisiakt; eksperdi antud ütlus ekspertiisiakti selgitamisel; asitõend; uurimistoiming, kohtuistung ja jälitustoiming protokoll või videosalvestis; muu dokument; foto; film; muu teabetalletus. Kuna seksuaalvahekord toimub enamasti privaatsetl kahe inimese vahel, siis peamisteks tõendiallikateks ongi kannatanu ja süüdistatav ning nende ütlused. Mõningatel juhtudel võib

---

²⁵³ Viide 25, lk 111.

olla ka tunnistajaid, kuid ilma tunnistajateta jääks olukord sageli kahe isiku sõna-sõna vastu olukorraks, mille alusel prokuratuuril süüdistust koostada on äärmiselt keeruline, kui mitte võimatu. Süüdistuste käigust võib pooltel olla täiesti vastupidine arusaam. Tõendamisel on võimalik kasutada ka ekspertiisiakti, kuid tekib küsimus, mille osas ekspertiisi määrama peaks, kui küsimus ei käi ka seksuaalvahekorra toimumise fakti üle, mida ekspertiis võiks tuvastada, vaid just selle üle, kas nõusolek oli antud. Kui ekspertiisi määrata kehavigastuste tuvastamiseks, on tegemist juba praeguse koosseisu alla kuuluva vägivalla ärakasutamise olukorraga. Järelikult langeb ära ka ekspertiisi kasutamise võimalus tõendiallikana. Asjakohane võiks olla nõu heli- või videosalvestis toime pandud teost, kuid selliseid olukordi on reaalses elus vähe. Isegi kui videosalvestis esineb, võib samuti tekkida küsimus, mille osas või millises seksuaalvahekorra faasis nõusolek on antud või tagasi võetud. Samuti võivad pooled olla omavahel pidanud sõnumivahetust, mida saab teatud määral kasutada, kuid võib samuti olla moonutatud. Näiteks võivad sõnumid kinnitada kannatanu nõusolekut, kuigi ta teo toimepanemise ajal isikuga veidi hiljem kohtudes siiski ei nõustunud (või võttis nõusoleku tagasi). Olukord võib olla ka vastupidine, kus nõusolekut kirjalikul teel suheldes ei antud, kuid füüsiliselt kokku saades isikute omavaheline dünaamika muutus ning nõusolek anti. Järelikult nähtub, et nõusoleku fakti tõendamine on ülimalt keerukas, kui lähtuda üksnes uuest koosseisust. Põhjus on ka selles, et isegi kui kriminaalasi jõuab prokuratuuri, peab KrMS § 154 lg 2 p 1 kohaselt süüdistusakt kohtusse jõudmiseks sisaldama kuriteo asjaolusid. Kui nõusolekut puudutavat aspekti ei ole tõendada suudetud, ei ole võimalik ka asja kohtusse saata.

Samuti tekib küsimus sellest, et isegi kui nõusolek puudus, siis kas süüdistataval esines tahtlus kannatanuga nõusoleku vastaselt vahekorda astuda. Seega on vajalik hinnata koosseisu ka subjektiivselt küljelt. Subjektiivse koosseisu raames hinnatakse teo toimepanija sisemaailma ja tema suhtumist toime pandud teosse ning selle abil saab järeldada, kas teo objektiivsed asjaolud on toimepanijale omistatavad.²⁵⁴ Süüteo koosseisu subjektiivse külje määravad ära KarS § 12 lg 3 järgi isiku tahtlus või ettevaatamatus.²⁵⁵ Selleks, et isik uue vägistamise koosseisu järgi süüdi tunnistada, peab tal esinema tahtlus KarS § 15 või § 16 järgi. KarS § 15 lg 1 järgi on karistatav üksnes tahtlik tegu, välja arvatud juhul kui karistusseadustikus ei ole ette nähtud karistust ettevaatamatu kuriteo eest. Käesolev töö lähtub sellest, et vägistamise koosseisu muutmisel ei sätestata võimalust seda toime panna ettevaatamatusest. Seega oleksid ka uue koosseisu puhul tahtluse liikideks KarS § 16 lg 1

---

²⁵⁴ Viide 152, lk 230.

²⁵⁵ *Ibidem*, lk 231.

järgi kavatsetus, otsene tahtlus ja kaudne tahtlus. Tahtluse liikide eristamise mõte on hinnata objektiivselt toimepanija teo raskust, intensiivsust ning toimepanija suhtumist toimepandud koosseisupärase teo põhjustamisse. See peegeldab, kui suur on toimepandud teo ebaõiglus.²⁵⁶ Minimaalseim eeldus toimepanijale on tema teadlikkus süüteo koosseisule vastavatest asjaoludest. Süüdlane peab süüteo koosseisus kirjeldatud teo asjaolusid teadma ning tahtma. Seega peab olema tahtlusel nii intellektuaalne kui ka voluntatiivne element.²⁵⁷ Uue koosseisu kontekstis peaks subjektiivse külje analüüsil ilmne, et süüdlasel on tahtlus seksuaalvahekorda astuda vaatamata kannatanu nõusoleku puudumisele. Intellektuaalne element nõuab, et toimepanija tahtlus peab olema suunatud koosseisupärase teo asjaolude toimepanemisele ja hõlmama üksnes neid asjaolusid, mis on subsumeeritavad selle koosseisu alla.²⁵⁸ Tahtluse intellektuaalse poole täitmiseks piisab sellest, kui isiku põhjustatud tegu on kahtlustatava jaoks ettenähtav kui kausaalahel, mis oleks mõistliku inimese elukogemuse tasandil arusaadav.²⁵⁹

Kõige nõrgema intensiivsusega tahtluse liik on KarS § 16 lg 4 kohaselt kaudne tahtlus ning selle kohaselt isik paneb teo toime kui ta peab võimalikuks süüteo koosseisule vastava asjaolu saabumist ja möönab seda. Kaudse tahtluse juures on isiku psüühiline suhtumine teosse selline, et tagajärje saabumine on tõenäoline, kuid mitte kindel.²⁶⁰ Seega peab isik nägema ette tagajärge ja pidama seda võimalikuks. Uue koosseisu kontekstis peaks teo toimepanija mõistma, et seksuaalvahekorda astumine toimub tõenäoliselt kannatanu nõusoleku vastaselt. Võib eeldada, et teise isiku tahte vastaselt suguühitmesse astumine on sotsiaalses kontekstis ka keeleliselt mõistetav. Siiski tekib probleem selles, kas toimepanija sai teo toimepanemise ajal kõiki asjaolusid arvesse võttes aru, et kannatanu nõusolekut seksuaalvahekorras tõenäoliselt andnud ei ole ning vaatamata sellele otsustas temaga vahekorda astuda. Inimeste omavaheline suhtlus ning nende väljendusviisid on väga erinevad ning edaspidi peab kohus suutma hinnata, kas teo toimepanija tõesti pidas nõusoleku puudumist tõenäoliseks või mitte.

Siiski võib tekkida palju olukordi, kus teo toimepanija ei saanudki aru, et kannatanu nõusolek tõenäoliselt puudus. Seega võib tekkida olukord, kus isik paneb teo toime KarS § 18 lg 1 järgi ettevaatamatusest (kergemeelsus või hooletus). KarS § 18 lg 2 korral on tegu toime pandud kergemeelsusest, kui isik peab võimalikuks süüteo koosseisule vastava asjaolu saabumist, kuid

---

²⁵⁶ Viide 7, § 16 komm 1.

²⁵⁷ *Ibidem*, § 16 komm 4.

²⁵⁸ Viide 152, lk 151.

²⁵⁹ *Ibidem*, lk 154-156.

²⁶⁰ *Ibidem*, lk 255.

tähelepanematus või kohusetunde tõttu loodab seda vältida. Siin ongi oluline aspekt, et isik loodab tagajärge vältida. Näiteks võib isik arvata, et kui ta käitub veidi teisiti, siis ehk on partner nõus ka vahekorraks. Samuti võivad siia alla kuuluda olukorrad, kus ühe sündmuse raames toimuvad erinevad penetraatsioonid. Samuti võib jääda nõusoleku aspekt arusaamatuks kehva kommunikatsiooni tõttu. Siiski ei ole ei käesoleval hetkel ega ka uue koosseisuga plaanis ettevaatamatusest toime pandud vägistamist kriminaliseerida, mistõttu isik sellises olukorras ka käesoleval juhul ei vastutaks.

Olukorras, kus isik ei teadnud oma teo tehiosid, võib KarS § 17 järgi langeda koosseisueksimusse. See välistab tahtluse teatud asjaolude esinemisel, kui toimepanija vahetult teo ajal neid ei teadnud ning siia ei kuulu varem või hiljem teada saadud info.²⁶¹ Järelikult kui süüdistatav ei saanud vahekorra ajal selgelt aru kannatanu tahtevastasusest, kuid saab sellest hiljem teada, tegutseb ta koosseisueksimuses. Seega näiteks olukordades, kus teo toimepanija ei saanudki aru kannatanu nõusoleku puudumisest, ei vastuta ta ka uue koosseisu kohaselt. Vägistamise koosseisu muutmisel võib töö hinnangul koosseisueksimuse juhtumeid tekkida rohkem kui praeguse koosseisuga, kuna süüdlane peab võimalikuks pidama ja mõnna, et kannatanu ei olnud nõus seksuaalvahekorra astuma. Seega tuleb hakata hinnanguid andma inimeste omavaheliste suhete olemusele ning nõusoleku väljendamise viisidele. Kui tegu on toime pandud praeguse koosseisu raames, on nõusoleku murdmiseks ette nähtud kas vägivalla või abitusseisundi kasutamine. Nende äralangemisel tekib olukord, kus nõusoleku puudumise tõlgendamine muutub abstraktsemaks.

Eeltoodust tulenevalt nähtub, et koosseisu muutmine üksi veel tõenduslikke probleeme ei lahenda ning ka süüdimõistmist kergemaks muuta ei pruugi, kuna ka nõusoleku puudumist on vajalik tõendada ning see võib osutada problemaatiliseks. Tõendamine toimuks ikka sarnaselt varasemale kriminaalmenetluse seadustiku reeglite kohaselt ning uus koosseis, kus oleks ka vähem tõendiallikaid, ei oleks tõendamise aspektist lihtsamini menetletav kui seda on kehtiv koosseis.

---

²⁶¹ *Ibidem*, lk 165.

KOKKUVÕTE

Käesolevas magistritöös keskenduti vägistamiskooseisu muutmise küsimusele, mis on ajendatud rahvusvahelistest muutustest naistevastase vägivalla vastu võitlemisel. Istanbuli konventsiooniga liitudes võttis Eesti endale kohustuse tunnistada vägistamiseks tegu, mis seisneb isiku tahte vastaselt temaga suguühtesse astumises. Lisaks Istanbuli konventsioonile on ka EL astumas samme direktiivi loomiseks, mis aitaks ühtlustada naistevastase vägivalla vastu võitlemist ELi üleselt, kehtestades sellega erinevaid miinimumnõudeid. EL direktiivi ettepanekus soovitakse samaselt Istanbuli konventsiooniga saavutada olukord, kus vägistamise objektiivne koosseis oleks sõnastatud kui „teise isiku nõusolekuta temaga suguühtesse astumine“.

Eesti kehtivas koosseisus peab esinema tahte murdmise vahendina ka vägivald või abitusseisund ning võttes arvesse rahvusvahelisi arengusuundi oli vajalik hinnata, kas ka Eestis kehtiva vägistamise koosseisu sõnastus oleks vajalik muuta nõusolekust lähtuvaks. Seega oli töö eesmärgiks leida vastus järgnevatele küsimustele:

- 1) Kas Eestis kehtiv vägistamise koosseis hõlmab ka neid vägistamise juhtumeid, mida soovitakse seaduse nõusolekust lähtuva koosseisumuudatusega ära katta?
- 2) Kas Eesti peaks võtma vastu nõusolekust lähtuva vägistamise koosseisu ning kas selline koosseis aitaks isikute seksuaalse enesemääramise õigust efektiivsemalt kaitsta?
- 3) Kas nõusolekust lähtuv koosseis on vastavuses erinevate õiguse aluspõhimõtetega – ennekõike määratletuse, ultima ratio, karistuse proportsionaalsuse, ja süütuse presumptsioonist tulenevate tõendamisreeglitega?

Töö eesmärgi saavutamiseks oli vajalik esmalt anda hinnang Eestis kehtivale vägistamise koosseisule, mille kohaselt on vägistamiseks teise isiku tahte vastaselt temaga suguühtesse astumine, kui selleks on kasutatud vägivalda või isiku abitusseisundit. Nimelt on Eestis kehtivas koosseisus vajalik tõendada lisaks nõusoleku puudumisele ka tahte murdmise vahendit ehk teo toimepanija peab olema ohvri tahte murdnud kas vägivallaga või kasutades ära ohvri abitud seisundit. Hinnangu andmisel võeti arvesse ennekõike koosseisu muutmise pooldajate kriitikat – peaausjalikult leiti, et hetkel kehtiv koosseis ei suuda piisavalt kaitsta naisi olukorras, kus ei suudeta ära tõendada ohvri abitud seisundit. Probleemkohana nähti peamiselt seda, et kannatanud ei osuta sageli teo toimepanijale üldse vastupanu ning see on

tingitud erinevatest psüühilistest takistustest. Samuti leidsid kehtiva koosseisu kriitikud, et ka menetlus on liiga ohvrikeskne ning tõendamisel tuleks suurem rõhk panna teo toimepanijale. Uus nõusolekust lähtuv koosseis aitaks nende hinnangul paremini kaitsta isikute seksuaalse enesemääramise õigust, kuna kataks ära rohkem situatsioone läbi rõhuasetuse tõstmise nõusoleku puudumise küsimusele.

Õiguskirjanduse ja kohtupraktika analüüsist selgus, et Eestis kehtiv vägistamise koosseis katab ära ka situatsioonist tuleneva abituse juhtumid ning neid käsitletakse kui ohvri kaitsetust. Riigikohus on leidnud, et ka vastupanu osutamata jätmise hirmu, šoki või muu psüühilise takistuse esinemise korral on käsitletav abitusseisundina. Samuti ei pea Riigikohtu hinnangul olema kannatanu ammendunud kõik kaitsevõimalused või esinema aktiivne vastupanu teo toimepanijale. Peamiseks probleemiks jääb kehtiva koosseisu juures asjaolu, et kuidas tõendada ära, et teo toimepanija just sellist abitut olukorda teo toimepanemise eesmärgil ära kasutas. Siiski on võimalik teo tehioolusid, kannatanu seisundit, vanust ja muusuguseid asjaolusid arvesse võttes teo toimepanija vägistamise eest süüdi mõista. Siiski leidis töö, et peamine probleem ei seisne asjaolus, et kehtiv koosseis ei võimalda kannatanu vastupanu (nii füüsiline kui ka psüühiline) puudumise tõttu teo toimepanijat süüdi mõista. Probleem seisneb kuriteo menetlemisel ning tõendamisel ning just selles aspektis tekivad ka probleemid. Siiski ei lahenda materiaalõiguse muutmine menetlusõiguslikke probleeme ning ennekõike menetluse läbiviimises endas nähtuvad ka puudujäägid, mis takistavad efektiivset süüdimõistmist (tõendite kogumine ja hindamine, menetluse läbiviimise spetsiifika jms).

Seega leidis töö, et läbi abitusseisundi komponendi on Eestis kehtiv vägistamise koosseis koosmõjus kohtupraktikaga määratletud sama laialt, kui seda soovitakse saavutada uue koosseisu sõnastusega. Vaatamata sellele analüüsiti töö teises peatükis erinevaid probleeme, mis uue nõusolekust lähtuva koosseisu vastuvõtmisel võiksid esile kerkida, võttes arvesse kehtiva koosseisu kriitikute seisukohti, kuna rahvusvaheline surve koosseisu muuta on käesoleval hetkel tugev.

Esmalt oli teises peatükis vajalik leida vastus küsimusele, kas uus koosseis, mille sõnastus oleks „teise isiku tahte vastaselt temaga suguühtesse astumine“, on piisavalt selge ning kooskõlas õiguse määratletuse põhimõttega. Samuti oli vajalik leida vastus küsimusele, kuidas määratleda nõusoleku enda mõistet. Töö leidis, et nõusoleku mõiste määratlemisel vägistamise kontekstis tekib probleem, kuidas isikud saavad sätte sõnastusest aru, et mida kujutab endast nõusoleku andmine, selle puudumine ning võimalik tagasivõtmine. Töö hinnangul on nõusoleku mõiste piiritlemine keeruline. EIK ja Riigikohus nõuavad sätte

selgust ja täpsust, kuid nendivad, et teatud olukordades on vajalik sätte sisu tõlgendamiseks kasutada ka lisaks sõnastusele kohtupraktikat. Töö leidis, et vanale kohtupraktikale tugineda on problemaatiline, kuna nõusoleku mõistet käsitletakse läbi tahte murdmise vahendite ning selle abil nõusoleku sisu avamine uue koosseisu raames võib viia süüdistatavat kahjustava analoogia kohaldamiseni. Seega on vajalik oodata uue praktika kujunemist ning senikaua lähtuda üldiselt sellest, kuidas karistusõiguses nõusoleku mõistet sisustatakse. Selgus, et karistusõiguses hinnatakse nõusoleku andmist pigem situatsioonipõhiselt ja nõusolekust koosseis oleks laialivalgub ning selle täpset ulatust oleks praktiliselt võimatu määratleda. Probleemi võib leevendada nõusoleku mõiste defineerimine seadusandlikul tasemel sätte ulatuses või kehtestada nõusoleku andmise olemuse ja vormide kohta loetelu või kategooriad. Teisalt võib selline defineerimine või loetelude/kategooriate kehtestamine olla problemaatiline, kuna kõiki sündmusi ja võimalikke situatsioone ei ole võimalik arvesse võtta, kuna seksuaalvahekord on inimeste vaheline loomulik tegevus ning ka nõusoleku andmine võib toimuda väga erinevatel viisidel.

Teiseks oli vajalik leida vastus küsimusele, kas nõusolekust lähtuv vägistamise koosseis on vastavuses *ultima ratio* ja proportsionaalsuse põhimõttega karistamise aspektist. Seega oli vajalik hinnata, kas uues koosseisus kirjeldatud teo ees on vajalik isikut *ultima ratio* korras karistada ja kas karistus oleks proportsionaalne. Töö jõudis järeldusele, et kuna uue koosseisu määratletus on laialivalgub, siis ei ole ka selle eest *ultima ratio* korras vangistusega karistamine proportsionaalne. Seda eelkõige põhjusel, et nõusoleku puudumine on oluliselt väiksem rikkumine kui on näiteks nõusoleku murdmine vägivalda- või abitusseisundi ärakasutamisega. Lisaks leidis töö, et nõusolekuta seksuaalvahekord võib isikule tekitada psüühilisi läbielamisi, kuid Riigikohus ei ole seda pidanud tervisekahjustuseks. Seega oleks võimalik selliseid kannatusi kompenseerida näiteks deliktiõiguslike meetmete abil, näiteks hüvitades kannatanule mittevaralise kahju tekkimine VÕS § 1043 alusel. Töö hinnangul oleks uue koosseisu kriminaliseerimise otsuse korral vajalik karistusraame muuta kergemaks, kuna üksnes nõusolekuta vahekorda astumine on kergem rikkumine, kui see on vägivalda- või abitusseisundit ära kasutades. Siiski on EL direktiivi ettepanekus toonud välja vastupidised arengusuunad ning ka üksnes nõusolekust lähtuva koosseisu puhul soovinud karistuse määra hoopiski tõsta. Samas on töö seisukohal, et hetkel kehtiv vägistamise koosseis vägivalda ja abitusseisundi esinemisega võiks jääda kehtima samade karistusraamidega.

Kolmandaks analüüsiti tõendamisega seonduvaid probleeme ja süütuse presumptsioonist tulenevaid tõendamisreegleid. Nõusolekust lähtuva koosseisu pooldajad soovisid ühelt poolt, et tõendamiskoormis viia üle rohkem süüdistatava poolele. Töö leidis, et tõendamiskoormise

ümberpööramist saaks kasutada pigem erandkorras ning EIK praktika lubab seda teatud olukordades näiteks süüdistatava vaikimise korral. Vaikimise korral võib tõendamiskoormist ümber pöörata vaid juhul kui seda kasutatakse kogutud tõenditele hinnangu andmisel, kuid mitte iseseisvalt. Siiski leidis töö, et tõendamiskoormise ümberpööramine süüdistatava vaikimisest lähtudes suure tõenäosusega Eestisse üle ei kandu ja nõusolekust lähtuva koosseisu puhul võiks see kaasa tuua palju süüdimõistmisi, kuid jääks küsitavaks, kas need otsused on ka õiged. Siiski on võimalik tõendamiskoormist ümber kanda juhul kui süüdistatav soovib esitada kaitseväiteid ning sellisel juhul peab ka süüdistatav neid tõendama. Siiski leidis töö, et üksnes asjaolu, et oma kaitseväiteid veenvalt tõendada ei suudeta, ei peaks veel päädima isiku süüdimõistmisega ning ka Riigikohus on hetkel praktikas sellest lähtunud.

Samuti oli oluline analüüsida, kuidas tõendada süüdistatava tahtlust olukorras, kus kannatanu nõusolek puudus. Peamine probleem seisnes selles, kas süüdistatav sai ka tegelikult aru, et kannatanu nõusolek seksuaalvahekorras puudus. Uue koosseisu kohaselt peaks süüdistataval esinema tahtlus isikuga vahekorda astuda just ilma tema nõusolekuta. Töö leidis, et suur hulk olukordi võib siiski langeda koosseisueksimusse, kuna süüdistatav pidi teo tahtlikult toime panemisel pidama võimalikuks ja möönma, et kannatanu nõusolek puudus. Võttes arvesse tavapäraseid seksuaalsuhteid, siis nõusoleku andmine ning selle tagasivõtmine on spontaanne. Seetõttu leiab töö, et uus koosseis muudaks isiku tahtluse tõendamise süüdistusel keeruliseks, kuna süüdistatava tahtlus ei pruugi enamasti hõlmata soovi vahekorda astuda ilma nõusolekuta, vaid tegemist on inimsuhete vahelise probleemiga, kus ei väljendata selgelt enda soove.

Töö analüüsi valguses ilmnis, et kuigi vägistamine on ühiskondlikult taunitav ning raske kuritegu, on selle kriminaliseerimisel ääretult oluline võtta arvesse ka õiguse aluspõhimõtteid. On oluline, et seadusandja kaaluks erinevate meetmete vahel enne kriminaliseerimise otsuse tegemist ning analüüsiks põhjalikult ka kehtivaid koosseise, et teha selgeks vägistamisjuhtumite kaetuse ulatus. Kuna autori hinnangul tekitab vägistamise temaatika oluliselt palju emotsioone, on paratamatu ka olukord, kus tegu soovitakse koheselt kriminaliseerida, ilma teisi meetmeid kaalumata. Kuigi rahvusvahelised organisatsioonid on liikumas selles suunas, et uus koosseis kriminaliseerida, jäetakse ka liikmesriikidele võimalus enda siseriiklikku õigust iseseisvalt kujundada. Peamine on see, et oleks kaetud juhtumid, mida soovitakse rahvusvaheliste kokkulepetega saavutada. Selleks võiks töö hinnangul leida lahendusi teistest õigusharudest ja sotsiaalse kontrolli meetmetest ning pöörata suuremat rõhku menetluse kvaliteedi parandamisele.

SUMMARY

The Council of Europe's 11.05.2011 convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, commonly known as the Istanbul Convention, was adopted in Estonia in 2018. Since then, there has been increasing debate on the legal definition of rape in Estonia, with many arguing that changes need to be made to the current rape provision. The Istanbul Convention defines rape as "engaging in non-consensual vaginal, anal or oral penetration of a sexual nature of the body of another person with any body part or object," and requires parties to the convention to criminalize such an act.

In Estonia, the current rape provision requires the use of violence or the state of vulnerability of the victim to break their consent. However, recent evaluations by the Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO) have concluded that Estonia needs to reform all sexual offenses, including rape, and base them on consent alone, removing the elements of violence and vulnerability from the provisions. According to GREVIO, the rape provision should solely focus on the issue of consent.

In line with these recommendations, on 08.03.2022, the European Union proposed a directive to combat violence against women and domestic violence, which also calls on member states to change their rape provisions and base them solely on the issue of consent. These proposals highlight the urgent need for Estonia to revise its rape provision to align with the Istanbul Convention and international standards on preventing and combating violence against women and domestic violence.

Following the recommendations made by GREVIO and the European Union, there has been a public discussion in Estonia about the necessity of changing the rape provision. The proposed changes have divided people into two categories: those who believe that the changes would bring significant benefits and those who are sceptical about the expected effects.

Supporters of the changes believe that a consent-based provision would provide greater protection for victims who currently fall outside the scope of the current rape provision. They argue that the current provision's requirement of violence or vulnerability creates barriers for victims who do not meet these criteria, and that a consent-based provision would ensure that all victims are protected, regardless of the circumstances of the assault. In particular, they argue that a consent-based provision would address situations where the victim remains passive due to fear or other mental obstacles, which is not covered by the current provision.

However, critics of the proposed changes raise concerns about the potential impact on criminal proceedings. They argue that a consent-based provision would create a situation where the evidence required to prove rape is less concrete and more reliant on the victim's testimony, leading to more cases being decided on the basis of "word against word". This, in turn, would make prosecution harder and could lead to more cases being dismissed due to lack of evidence.

Critics also note that changing the substantive law would not necessarily address the issue of how victims are treated in criminal proceedings. The presumption of innocence means that the burden of proof remains with the prosecution, and changing the rape provision would not change this. Therefore, they argue that victims would still be in the center of the criminal procedure, and the proposed changes may not result in the desired effect of better protection for victims.

The purpose of this master's thesis is to conclude whether these changes are necessary and in compliance with the basic principles of law. Therefore, the questions of the theses are stipulated as follows:

- 1) How comprehensively does the current rape provision in Estonia address various situations, and to what extent does it safeguard the right to sexual self-determination compared to the proposed consent-based provision?
- 2) What challenges may arise from adopting the Istanbul Convention's consent-based provision, and would it provide improved protection for victims in rape cases in Estonia? Is it advisable for Estonia to incorporate the Istanbul Convention's definition of rape, which involves removing the violence and vulnerability components from the current regulation to align with the convention's objectives? Would this modification result in better protection for victims in rape cases?
- 3) Does the new regulation adhere to fundamental principles of law such as legal certainty (*lex certa*), proportionality in punishment and *ultima ratio*, as well as the presumption of innocence in relation to the rules of evidence?

After a thorough analysis of case law, legal literature, and regulations, the author has determined that the current rape provisions in Estonia already cover the situations that the Istanbul Convention and EU directive aim to protect. These situations include cases where the victim is unable to resist due to psychological reasons, and the vulnerability component of the current regulation also encompasses cases where a person is unable to protect themselves,

including situations of situational vulnerability. Furthermore, Penal Code § 143 provides additional protection where a person's guilt can be established when the victim is dependent on the offender. Based on the examination of the regulations and case law, the author has concluded that the current provisions offer comprehensive coverage of rape cases.

Firstly, the author evaluated whether the proposed changes would adhere to the principle of legal certainty (*lex certa*). After analysing academic literature, ECHR practice, and Estonian Supreme Court practice, the author concluded that the new provision posed a significant challenge in terms of defining and determining "consent." The ECHR has also emphasized the importance of defining provisions through national case law. However, the development of case law is a time-consuming process, and in the meantime, a considerable number of cases may arise that cannot be addressed under the new consent-based provision. Moreover, the principle of *lex certa* requires that anyone reading the provision should be able to understand which actions are punishable, and the new provision may not provide sufficient legal certainty. While it is possible to create lists or categories to understand consent, it would be overly restrictive, as sexual relations between individuals are a natural part of life, and not all situations can be foreseen or defined in a categorical or list-based manner. In the author's opinion, the current rape provisions offer better legal certainty in terms of *lex certa*, and therefore, it is not advisable to change them.

The second problem pertains to the principle of *ultima ratio* and proportionality, specifically in the context of punishments. The central inquiry is whether it is necessary and proportionate to penalize an individual for the act committed under the new provision. The author concluded that due to the overly broad definition of the new provision, it would be disproportionate to impose a criminal punishment. While the act may cause mental harm to the victim, it is difficult to establish a direct causal link between the act and mental illness, even with the aid of psychiatric expertise. Therefore, the author suggests that it would be more appropriate to seek compensation for damages through civil remedies, as provided for by the Law of Obligations Act § 1043. Should the legislature decide to criminalize the new provision, which is based solely on the victim's consent, the author recommends adjusting the penalty accordingly by allowing for pecuniary punishments in addition to imprisonment, with a lower maximum term. However, the author argues that the current provision should remain unchanged, as it adequately addresses the concerns of rape victims while upholding the principles of *ultima ratio* and proportionality. However, considering the current situation and the proposed EU directive, this may not be feasible. The EU aims to establish a minimum

penalty of 8 years for consent-based rape, which would actually increase the severity of the punishment.

The third issue concerns the presumption of innocence and the rules of evidence. The presumption of innocence requires the prosecution to present sufficient evidence related to the case. Supporters of the new provision propose that the burden of proof should shift to the defendant to provide more evidence, as they possess the most facts of the crime committed. However, the author determined that the possibility of using reverse burden is minimal. Reverse burden is only applicable when the defendant wants to defend themselves actively and present proof of their statements. In such a case, the defendant must prove their statements, making it problematic to force the defendant to prove their statements initially. Additionally, they may also opt to remain silent, exercising their right. While the idea of reverse burden may seem attractive, the author concludes that it is exceptional and not helpful in resolving most cases.

Additionally, the objective of this research was to address the question of how to establish the absence of consent in rape cases. Given that sexual acts are typically conducted in private and involve only two parties, the primary evidence in rape cases typically comes from the victim and the suspect's statements. However, these statements may be conflicting, making it difficult to establish a rape case under the new provision's circumstances. Moreover, when the accused party refuses to provide a statement, the victim's statements may be the only remaining evidence, making it even more challenging to press charges.

There was also a need to analyze how to establish the defendant's intent in cases where there is evidence that the victim did not consent to the sexual act. The primary issue was whether the defendant knew that the victim did not consent. Under the new provision, the defendant must have intended to engage in intercourse without the victim's consent and must have known that the victim did not consent. The author concluded that in most cases, the defendant would be ignorant of the circumstances that constitute the necessary elements of the offense, and thus would not be held responsible for the crime under the new provision. In ordinary sexual relationships, there are no written agreements regarding consent, and it is usually a spontaneous act. In conclusion, the author suggests that the new provision would make it difficult to establish the defendant's intent, as the intent might not necessarily involve the consent aspect. This could result in situations where individuals fail to clearly communicate their needs and desires, leading to misunderstandings and potentially criminal charges.

Rape is undoubtedly a heinous crime that warrants strict legal consequences, but it is imperative to consider the fundamental principles of law before making changes to the definition and criminalizing the act. The legislative body must carefully evaluate less intrusive measures and thoroughly analyse all relevant provisions to determine the extent of the covered situations before deciding to criminalize any behaviour. While the issue evokes strong emotions, it is important to avoid the temptation of resorting to criminal law as the sole solution and consider other alternatives. It is worth noting that international organizations advocate for the criminalization of consent-based provisions. However, countries can still formulate their national laws while adhering to the guidelines provided by the international institutions.

In conclusion, the proposed changes to Estonia's rape provision, based on the Istanbul Convention and EU directive, have sparked a public debate, with proponents arguing that a consent-based provision would provide greater protection for victims, while opponents warn of potential challenges in criminal proceedings. The author of this thesis has analyzed case law, legal literature, and regulations and has determined that the current rape provisions in Estonia already offer comprehensive coverage of rape cases. The proposed changes may pose challenges to the principle of legal certainty, which requires that anyone reading the provision should be able to understand which actions are punishable. While a consent-based provision could bring benefits, such as protecting victims who do not meet the current rape provision criteria, it could also lead to more cases being decided on the basis of "word against word." Therefore, the author recommends that Estonia carefully consider the potential consequences of changing its rape provision and prioritize protecting victims while ensuring the principles of law are adhered to.

KASUTATUD ALLIKAD

Kasutatud kirjandus

1. Ambos, K. General Principles of Criminal Law in the Rome Statute. – Criminal Law Forum 1999, 10, 1-13.
2. Bose, M. The Principle of Proportionality and the Protection of Legal Interests. – European Criminal Law Review 2011, 1(1), 35-43.
3. Brå. Reported and cleared rapes in Europe. 2020:13. – https://bra.se/download/18.7d27ebd916ea64de5306c65f/1601393665407/2020_13_Report_ed_and_cleared_rapes_in_Europe.pdf (20.04.2023).
4. Brå. The new consent law in practice. An updated review of the changes in 2018 to the legal rules concerning rape. 2020:6. – https://bra.se/download/18.7d27ebd916ea64de53065cff/1614334312744/2020_6_The_new (09.04.2023).
5. Council of Europe. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. CETS nr 210, Istanbul 11.05.2011. – <https://rm.coe.int/ic-and-explanatory-report/16808d24c6> (25.04.2023).
6. Council of Europe. GREVIO Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention). Estonia. France, 17.11.2022. – <https://rm.coe.int/grevio-inf-2022-32-eng-final-report-on-estonia-publication/1680a8fcc2> (26.04.2023).
7. Council of Europe. Recommendation Rec (2002) 5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence. 30.04.2002. – <https://www.coe.int/en/web/genderequality/recommendation-rec-2002-5-and-other-tools-of-the-council-of-europe-concerning-violence-against-women> (20.04.2023).
8. De Jong, F., Van Lent, L. The Presumption of Innocence as a Counterfactual Principle,. – Utrecht Law Review 2016, 12, 32-49.
9. Elliott, C., De Than, C. The Case for a Rational Reconstruction of Consent in Criminal Law. – Modern Law Review. 2007, 70(2), 225-249.

10. Euroopa Komisjon. Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv, mis käsitleb naistevastase vägivalla ja perevägivalla tõkestamist. COM(2022) 105, 08.03.2022. – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:52022PC0105> (26.04.2023).
11. Ficsor, K. Certainty and Uncertainty in Criminal Law and the 'Clarity of Norms' Doctrine. – *Hungarinal Journal of Legal Studies* 2018, 59(3), 271-289.
12. Fletcher, G. P. Parochial versus Universal Criminal Law. – *International Criminal Justice* 2005, 3(1), 20-34.
13. Hamer, D. A Dynamic Reconstruction of the Presumption of Innocence. – *Oxford Journal of Legal Studies* 2011 31(2), 417-436.
14. Hamer, D. The Presumption of Innocence and Reverse burdens: A Balancing Act. – *Cambridge Law Journal* 2007 66(1), 142-171.
15. Huomo-Kettunen, M. EU Criminal Policy at a Crossroads between Effectiveness and Traditional Restraints for the Use of Criminal Law – *New Journal of European Criminal Law* 2014, 5(3), 301-326.
16. Kairjak, M. Õigusharude aktsessoorsus relatiivsete õigusmõistete puhul. *Juridica* 1/2018, 47-59.
17. Karsai, K. Ultima Ratio and Subsidiarity in the European Criminal Law. – *FORUM: ACTA JURIDICA ET POLITICA* 2013 3(1), 53-63. - http://digit.bibl.u-szeged.hu/00000/00053/00005/juridpol_forum_003_001_053-063.pdf (26.04.2023).
18. Kiris, R. jt. Sanktsiooniõigus. 2. vlj. Tallinn: Juura 2017.
19. Lõhmus, U. Põhiõigused kriminaalmenetluses. Tallinn: Juura 2019.
20. Lübbe-Wolff, G. Proportsionaalsuse põhimõte Saksa Liidukonstitutsioonikohtu praktikas. *Riigiõiguse aastaraamat* 2021, 283-300.
21. Materiaalõiguslikud probleemid Riigikohtu 2018. a isikuvastaste süütegude asjas. Artikkel kohtute aastaraamatus. Tartu: Riigikohtu õigusteabe – ja koolituskeskus 2019. – https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/ylevaated/2019/10_Isikuvastased_suteod.pdf (26.04.2023).
22. Melander, S. Ultima Ratio in European Criminal Law. – *European Criminal Law Review* 2013, vol. 3(1), 45-64.
23. Narits, R. Õiguse entsüklopeedia. Tallinn: Juura 2004
24. Rebane, I. (koost.). Eesti NSV kriminaalkoodeks. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Eesti Raamat 1972.

25. Rychlewska, A. The Nullum Crimen Sine Lege Principle in European Convention of Human Rights: The Actual Scope of Guarantees. – Polish Yearbook of International Law 2016, 36, 163-186.
26. Safta, M. The Principle of Ultima Ratio in the Case-Law of Constitutional Court of Romania, - International Conference Education and Creativity for Knowledge-Based Society, 2019, 64-74.
27. Soo, A. Aiaots, L. Kriminaliseerimise põhimõtted vaenukõne näitel. – Juridica 1/2022, lk 3-30.
28. Sootak, J. Abitusseisund vägistamisel ja sugukire rahuldamisel. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsused 3-1-1-111-10, 3-1-1-48-11 ja 3-1-1-61-11. Juridica VII/2011.
29. Sootak, J. (koost). Isikuvastased süüteod. 6. vlj. Tallinn: Juura 2020.
30. Sootak, J., Pikamäe, P. (koost). Karistusseadustik. Komm vlj. 5. vlj. Tallinn: Juura 2021.
31. Sootak, J. (koost). Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura 2018.
32. Sootak, J. (koost). Karistusõiguse alused. Tallinn: Juura 2003.
33. Sootak, J. Karistusõiguse üldosa terminitest ehk elu seaduse fassaadi taga. Õiguskeel 2/2016.
34. Sootak, J. (koost). Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura 2015.
35. Sootak, J. Ühetaoline mõistekasutus karistusõiguses. Riigikohtu otsus 3-1-1-40-12. Juridica 2012, nr 10, lk 790-794.
36. Truu, M. Ettenähtavuse põhimõte: millal on süüteokoosseis piisavalt selgesti määratletud? Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika näide. Juridica 2022, nr 9-10, lk 712-713.
37. Truu, M. Pilk karistusõiguse lähte: määratletuse põhimõttest süüteokoosseisu sõnastamisel ja tõlgendamisel – Juridica IX/2019, lk 671-686.
38. Truu, M. Valikuliselt karistusseadustiku § 141 tõlgendamise probleemidest. Juridica 2016, nr 5, lk 323-329.
39. Vuletic, I., Šimunic, D. The New Concept of Sex-Crimes in Croatian Criminal Law. – Journal of Eastern-European Criminal Law 2017, 1, lk 76-85.

Kasutatud kohtupraktika

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi lahendid

40. RKKKo 3-1-1-95-04
41. RKKKo 3-1-1-25-07

42. RKKKo 3-1-1-45-07
43. RKKKo 3-1-1-109-10
44. RKKKo 3-1-1-111-10
45. RKKKo 3-1-1-48-11
46. RKKKo 3-1-1-89-11
47. RKKKo 3-1-1-26-12
48. RKKKo 3-1-1-34-12
49. RKKKo 3-1-1-72-13
50. RKKKo 3-1-1-89-13
51. RKKKo 3-1-1-10-16
52. RKKKo 1-16-5792
53. RKKKo 1-17-1629
54. RKKKo 1-17-6580
55. RKKKo 1-18-7833
56. RKKKo 1-20-2476

Riigikohtu põhiseaduse järelevalve kolleegiumi lahendid

57. RKPJKo 3-4-1-20-04
58. RKPJKo 3-4-1-33-05
59. RKPJKo 3-4-1-7-09
60. RKPJKo 3-4-1-16-10
61. RKPJKo 3-4-1-20-12
62. RKPJKo 3-4-1-13-15

Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendid

63. EIKo 33501/96 *Telfner vs Austria*
64. EIKo 39272/98 *M.C. vs Bulgaria*
65. EIKo 41087/98 *Phillips vs United Kingdom*
66. EIKo 12157/05, *Liivik vs Estonia*
67. EIKo 13772/05 *Khodorkovskiy ja Lebedev vs Venemaa*
68. EIKo 11082/06 *Khodorkovskiy ja Lebedev vs Venemaa*
69. EIKo 59552/08. *Rohlena vs Czech Republic*
70. EIKo 8638/12. *Hissel vs Belgium*

71. EIKo 2953/14. *Pantolon vs Croatia*
72. EIKo 41387/17. *Norman vs United Kingdom*
73. EIKo 17862/19. *Cantoni vs France*

Muud allikad

74. Amnesty International. Let's talk about „yes“: Consent laws in Europe. 17.12.2020. – <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2020/12/consent-based-rape-laws-in-europe/> (22.03.2023).
75. Amnesty International. Let's talk about yes!: Rape in Europe. Oktoober 2022. – <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2018/11/rape-in-europe/> (18.04.2023).
76. Anton, S. Vägistamise kui kuriteo määratlemine. 20.07.2021. – <https://arvamus.postimees.ee/7304226/sven-anton-vagistamise-kui-kuriteo-maaratlemine> (27.03.2023).
77. Council of Europe. About GREVIO - Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence. – <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/grevio> (14.04.2023).
78. Council of Europe. Provisional timetable for the first (baseline) evaluation procedure: 2016-2023. – <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/timetable> (19.03.2023).
79. Danilson-Järg, L. Nõusoleku puudumine olgu kuritegu. 01.07.2021. – <https://arvamus.postimees.ee/7282671/lea-danilson-jarg-nousoleku-puudumine-olgu-kuritegu> (25.03.2023).
80. Eesti Keele Instituut. Sõnaveeb 2022. – <https://sonaveeb.ee/> (24.04.2023).
81. Euroopa Komisjon. 2022. aasta rahvusvaheline naistepäev: Komisjon teeb ettepaneku kehtestada kogu ELi hõlmavad eeskirjad naistevastase vägivalla ja perevägivalla tõkestamiseks. 08.03.2022. – https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/et/ip_22_1533 (21.04.2023).
82. Euroopa Komisjon. Küsimused ja vastused: komisjoni ettepanek uute kogu ELi hõlmavate eeskirjade kohta, et peatada naistevastane vägivald ja pereväivald. 8.03.2022. – https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/et/qanda_22_1534 (20.04.2023).
83. Feministeerium. Kampaania „Sul on alati õigus!“. - <https://alatioigus.feministeerium.ee/>
84. FRA. Violence against women: an EU wide survey. Main results. Luksemburg: Publications Office of European Union 2015. –

- https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf (19.04.2023).
85. Henno, S. Kuidas õigustada vägistajaid? 14.07.2021. – <https://arvamus.postimees.ee/7292480/sass-henno-kuidas-oiustada-vagistajaid> (27.03.2023).
86. Ibrus, K. Eesti kinnitab naistevastase vägivalla tõkestamise direktiivi vajadust, kuid tahab olla paindlik. 07.06.2022. - <https://epl.delfi.ee/artikkel/120017538/eesti-kinnitab-naistevastase-vagivalla-tokestamise-direktiivi-vajadust-kuid-tahab-olla-paindlik> (13.03.2023).
87. Ibrus, K. „See diskrimineerib mehi!” Naisorganisatsioon on vastu naistevastase vägivalla tõkestamise direktiivile. 27.04.2022. – <https://epl.delfi.ee/artikkel/96499901/see-diskrimineerib-mehi-naisorganisatsioon-on-vastu-naistevastase-vagivalla-tokestamise-direktiivile> (20.03.2023).
88. Ilvest, J. Nõusolek kui „õige“ käitumise eeldus. 06.07.2021. – <https://arvamus.postimees.ee/7286353/juri-ilvest-nousolek-kui-oige-kaitumise-eeldus> (21.03.2023).
89. Jõgi, A. Naistearstid Kai Part ja Made Laanpere: vägistamise definitsiooni tuleb muuta. 18.06.2021. – <https://tartu.postimees.ee/7274595/naistearstid-kai-part-ja-made-laanpere-vagistamise-definitsiooni-tuleb-muuta> (15.04.2023).
90. Karistusseadustiku eelnõu (119 SE) algatamise seletuskiri, Riigikogu IX koosseis.
91. Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus. Eelnõu 658 SE. Seletuskiri teise lugemise juurde.
92. Randma, P. Kohtusaal magamistoas. 07.07.2021. – <https://www.err.ee/1608269793/riigikohtunik-paavo-randma-kohtusaal-magamistoas> (21.01.2023).
93. Tigasson, K.-R. Naistearstid: „Vastutus vägistamise eest pannakse Eestis ohvrile!“ Eesti Ekspress 10.02.2021 – <https://ekspress.delfi.ee/artikkel/92507849/naistearstid-vastutus-vagistamise-eest-pannakse-eestis-ohvrile> (20.04.2023).
94. Vainküla, K. Purjus ja vägistatud. Kuidas unustada ööd, mida ei mäleta? Eesti Ekspress 27.01.2021 – <https://ekspress.delfi.ee/artikkel/92360661/purjus-ja-vagistatud-kuidas-unustada-ood-mida-ei-maleta> (20.02.2023).
95. Viik, K., Rohtmets, E. Euroopa teekond nõusolekut arvestavate seadusteni. 24.11.2022. – <https://feministeerium.ee/euroopa-teekond-seksuaalset-nousolekut-arvestavate-seadusteni/> (20.03.2023).

96. Viik, K. Rootsi seksuaalse nõusoleku seadus on kaasa toonud süüdimõistvate otsuste järsu kasvu. 07.09.2021. - <https://feministeerium.ee/rootsi-seksuaalse-nousoleku-seadus-on-kaasa-toonud-suudimoistvate-otsuste-jarsu-kasvu/> (21.04.2023).
97. Viik, K. Seksuaalvägivalla ohvrid Eesti õigussüsteemi nõiarings: kohtupidamine tundub sageli hoopis ohvri üle käivat. 24.09.2021. – <https://feministeerium.ee/seksuaalvagivalla-ohvrid-eesti-ogussusteemi-noiarings/> (25.03.2023).

Kasutatud õigusaktid

98. Eesti Vabariigi Põhiseadus. RT I, 15.05.2015, 2.
99. Inimõiguste ja põhivabaduste konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.
100. Karistusseadustik. RT I, 06.01.2023, 4.
101. Kriminaalkodeks. RT 1992, 20, 288, viimati kehtinud redaktsioon 29.07.2002.
102. Kriminaalmenetluse seadustik. RT I, 11.03.2023, 24.
103. Kriminaalpoliitika põhialuste aastani 2030 heakskiitmine. – RT III, 13.11.2020, 6.
104. Naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioon. – RT II, 26.09.2017, 2.
105. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. RT I, 20.06.2022, 33.
106. Võlaõigusseadus. RT I, 17.03.2023, 80.